

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГУРСЬКИЙ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 351:338.432

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.М. Гурський

Науковий керівник – Руденко Ольга Мстиславівна,
доктор наук з державного управління, професор

Чернігів – 2021

АНОТАЦІЯ

Гурський М.М. Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. – Кваліфікаційна раця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, 2021.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню важливого науково-практичного завдання щодо вдосконалення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. У ході дослідження розглянуто теоретичні, практичні та організаційні питання формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, систематизовано науково-методичні підходи до оцінки ефективності такого механізму. У результаті проведеного дослідження виявлено напрями удосконалення інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, рекомендовано комплекс стратегічних заходів організаційно-економічного забезпечення функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який дозволяє на рівні конкретних рекомендацій реалізувати запропоновані теоретико-методичні розробки.

Оцінено сучасний стан фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні. Проаналізовано сучасні інструменти механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. Виявлено проблеми функціонування механізмів фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні. Запропоновано науково-методичний підхід до комплексної оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який ґрунтується на сукупності фінансових показників, так і суб'єктивних чинників, що дозволить визначити масштаби впливу реалізації конкретних фінансових інструментів державного регулювання на показники цільової ефективності агропромислового комплексу.

Сформовано теоретичну конструкцію системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка представляє собою сукупність взаємоузгоджених засобів, методів та форм впливу інституційної складової, що корелюють з взаємозв'язками всіх інструментів механізмів фінансового регулювання, продукують мультиплікативні ефекти макроекономічного зростання і включають сукупність елементів, методів координації, правових норм, упорядкованих відповідним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху розвитку суб'єктів агропромислового комплексу, суспільства та його окремих верств. Зв'язок між елементами підсистем реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється завдяки цільовій функції, дія якої спрямована на задоволення потреб всіх учасників процесу агропромислового комплексу.

Запропоновані рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу. Суть розробленого положення полягає в тому, що запропонований документ представляє собою механізм розподілу коштів державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам, з урахуванням показників ефективності використання державної підтримки для здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів агропромислового комплексу. До основних цілей реалізації положення розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу належать: отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан аграрного сектору; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки агропромислового комплексу; розподіл коштів в обсязі, необхідному для простого відтворення; підвищення ефективності використання наданих коштів.

Обґрунтовано концептуальні засади до формування та реалізації стратегічних напрямів системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які полягають у

необхідності розробки та реалізації положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання, сприяють підвищенню ефективності агропромислового комплексу та на цій основі розширити сферу дослідження процесів державного управління.

Наукова новизна проведеного дослідження визначається тим, що робота є однією з перших наукових праць, в якій комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки державного управління досліджено особливості функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

удосконалено:

- наукові положення щодо формування ефективної структури системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які передбачають сукупність взаємопов'язаних фінансових, інноваційно-інвестиційних, організаційно-економічних та соціальних імперативів, що функціонують на умовах інтегруючої взаємодії держави і середовища аграрного ринку, з метою утворення конкурентоспроможного, соціально-спрямованого, функціонуючого на засадах інноваційності агропромислового комплексу;

- систематизацію інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка, на відміну від існуючих, передбачає три комплексні класифікаційні групи: інструменти прямого фінансового державного регулювання (прямі бюджетні асигнування через механізм ціноутворення); інструменти саморегулювання фінансового регулювання агропромислового комплексу (опосередкований вплив держави через формування фінансової інфраструктури, застосування заходів кооперації, використання кредитного та інвестиційного механізмів, самофінансування); інструменти поєднання державного фінансового регулювання і ринкових

стимулів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (через спеціальні механізми справляння ПДВ, спеціальні режими та механізми оподаткування, податковий кредит, пільги, канікули, використання прискореного методу амортизації);

- методологічний підхід до оцінки цільової ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає поєднання статистичних і оптимізаційних методів (трендового, кореляційного-регресійного аналізу та інтегральної моделі прогнозування), ідентифікацію факторів, що визначають альтернативні напрями фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та ґрунтується на чотирьох взаємопов'язаних етапах: систематизація параметрів оцінки ефективності; аналіз та оцінка визначальних факторів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; реалізація системи методів оцінки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; розробка стратегічних напрямів удосконалення механізмів фінансового регулювання; його застосування дозволяє визначити масштаби впливу реалізації конкретних фінансових інструментів державного регулювання на показники цільової ефективності агропромислового комплексу;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат теорії державного управління в частині уточнення змісту поняття «механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу» як: по-перше, системи дій, що містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансових інтересів суб'єктів агропромислового комплексу; по-друге, спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики (бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова) у контексті реалізації комплексу організаційно-економічних, політичних та правових засобів;

- концептуальний підхід до формування механізмів державного

фінансового регулювання агропромислового комплексу, що продукує синергетичний ефект і включає багаторівневу систему взаємодіючих та взаємодоповнюючих елементів, використання яких дозволяє ефективно поєднати специфічні економічні методи, принципи, функції, інструменти, у напрямку досягнення стратегічних цілей фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу;

- теоретично-концептуальні напрями системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання, сприяють підвищенню ефективності функціонування агропромислового комплексу за рахунок прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень з метою отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан агропромислового комплексу; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки суб'єктами господарювання; розподіл коштів у відповідності до вимог СОТ та євроінтеграції; підвищення ефективності використання наданих коштів;

- комплекс стратегічних заходів організаційно-економічного забезпечення розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає: забезпечення потреб аграрного виробництва у кредитних ресурсах; функціонування ефективної системи оподаткування; формування ефективної системи страхування; вдосконалення системи прямої державної фінансової підтримки; забезпечення потреб розвитку агропромислового комплексу в інвестиційних ресурсах і дозволяє на рівні конкретних рекомендацій реалізувати запропоновані теоретико-методичні розробки.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, державне регулювання, агропромисловий комплекс, державна підтримка, фінансове регулювання, фінансові інструменти.

ABSTRACT

Gursky M.M. Mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex. - Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 – Public administration. – National University "Chernihiv Polytechnic", Chernihiv, 2021.

The dissertation is devoted to the solution of an important scientific and practical task of improving the mechanisms of state financial regulation of the agro - industrial complex. In the course of the research the theoretical, practical and organizational questions of formation of mechanisms of the state financial regulation of an agro-industrial complex are considered, the scientific and methodical approaches to an estimation of efficiency of such mechanism are systematized. As a result of the research the directions of improvement of tools of mechanisms of the state financial regulation of an agroindustrial complex are revealed, the complex of strategic measures of organizational and economic maintenance of functioning of mechanisms of the state financial regulation of an agroindustrial complex is recommended.

The current state of financial regulation of agro-industrial complex development in Ukraine is assessed. Modern tools of mechanisms of state financial regulation of agro-industrial complex are analyzed. Problems of functioning of mechanisms of financial regulation of agro - industrial complex in Ukraine are revealed. A scientific and methodological approach to a comprehensive assessment of the effectiveness of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, based on a set of financial indicators and subjective factors, which will determine the extent of implementation of specific financial instruments of state regulation on target efficiency of the agro-industrial complex.

The theoretical structure of the system of realization of mechanisms of state financial regulation of agro-industrial complex is formed, which is a set of mutually agreed means, methods and forms of influence of institutional component, correlating with interrelations of all instruments of mechanisms of financial regulation, producing multiplicative effects of macroeconomic growth. , legal norms, properly

organized in order to overcome obstacles to the development of the agro-industrial complex, society and its individual segments. The connection between the elements of the subsystems of the mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex is carried out due to the target function, the action of which is aimed at meeting the needs of all participants in the process of the agro-industrial complex.

Recommendations for the development of regulations on the development of mechanisms for financial regulation of state support of the agro-industrial complex are proposed. The essence of the developed provision is that the proposed document is a mechanism for the distribution of state support provided to agricultural producers, taking into account the efficiency of state support for financial and economic activities of the agro-industrial complex. The main objectives of the implementation of the provisions for the development of mechanisms for financial regulation of state support of the agro-industrial complex include: obtaining objective data on the financial and production status of the agricultural sector; collection of information necessary to assess the effectiveness of the use of state support for the agro-industrial complex; distribution of funds in the amount necessary for simple reproduction; improving the efficiency of the use of funds provided.

Conceptual bases for formation and realization of strategic directions of system modernization of mechanisms of state financial regulation of agro-industrial complex are substantiated. and on this basis to expand the scope of research on public administration processes.

The scientific novelty of the study is determined by the fact that the work is one of the first scientific works in which comprehensively, using modern methods of cognition, taking into account the latest advances in public administration, studied the features of the mechanisms of state financial regulation of agro-industrial complex.

The most significant results of the dissertation research, which contain scientific novelty, are that:

improved:

- scientific provisions on the formation of an effective structure of the system of implementation of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which provide a set of interconnected financial, innovation, investment, organizational, economic and social imperatives operating on the basis of integrative interaction competitive, socially-oriented, functioning on the basis of innovation of the agro-industrial complex;

- systematization of instruments of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which, in contrast to the existing ones, provides for three complex classification groups: instruments of direct financial state regulation (direct budget allocations, through the pricing mechanism); instruments of self-regulation of financial regulation of the agro-industrial complex (indirect influence of the state through the formation of financial infrastructure; application of cooperation measures, use of credit and investment mechanisms, self-financing); tools to combine state financial regulation and market incentives for financial regulation of agro-industrial complex development (through special VAT collection mechanisms, through special regimes and taxation mechanisms, tax credit, benefits, vacations, use of the accelerated depreciation method);

- methodical approach to assessing the target effectiveness of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which, in contrast to existing ones, involves a combination of statistical and optimization methods (trend, correlation-regression analysis and integrated forecasting model), identification of factors determining alternative directions of financial regulation agro-industrial complex and is based on interrelated stages: systematization of efficiency assessment parameters; analysis and assessment of determining factors of financial regulation of agro-industrial complex development; implementation of a system of methods for assessing the financial regulation of the development of the agro-industrial complex; development of strategic directions of improvement of mechanisms of financial regulation; its application allows to determine the scale of the impact of the

implementation of specific financial instruments of state regulation on the target efficiency of the agro-industrial complex;

have been further developed:

- conceptual and categorical apparatus of the theory of public administration in terms of clarifying the content of the concept of "mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex" as: first, a system of actions that contains a set of organizational, administrative, legal, socio-economic means obstacles to the realization of the financial interests of the subjects of the agro-industrial complex; secondly, the method of transforming the financial resources of state regulation into the relevant results of state policy (budget, tax, monetary, price) in the context of the implementation of a set of organizational, economic, political and legal means;

- conceptual approach to the formation of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which produces a synergistic effect and includes a multilevel system of interacting and complementary elements, the use of which allows to effectively combine specific economic methods, principles, functions, tools to achieve strategic goals of financial regulation of the agro-industrial complex ;

- theoretical and conceptual directions of systematic modernization of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which allow to ensure the interaction of state and market regulation, increase the efficiency of the agro-industrial complex by making scientifically sound management decisions to obtain objective data on the financial and industrial state. ; collection of information necessary to assess the effectiveness of the use of state support by business entities; distribution of funds in accordance with WTO and European integration requirements; improving the efficiency of the use of funds provided;

- a set of strategic measures of organizational and economic support for the development of mechanisms of state financial regulation of the agro-industrial complex, which provides for: meeting the needs of agricultural production in credit resources; functioning of an effective taxation system; formation of an effective insurance system; improvement of the system of direct state financial support;

ensuring the needs of the development of the agro-industrial complex in investment resources and allows at the level of specific recommendations to implement the proposed theoretical and methodological developments.

Keywords: public administration, mechanisms of public administration, state regulation, agro-industrial complex, state support, financial regulation, financial instruments.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації в наукових фахових виданнях України з державного управління та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

1. Гурський М. Державна підтримка агропромислового комплексу Чернігівської області: проблеми та пропозиції щодо публічності. *Економіка та держава*. 2019. № 4 (12). С. 29-34. <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/zhurnal-4-2019.-1.pdf>. [Міжнародна наукометрична база: *Google Scholar*; *Index Copernicus*, *Crossref*, фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

2. Гурський М. Напрями удосконалення механізму контролю за розвитком аграрного сектору регіонів України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2020. № 2 (70). С. 226-232. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/40.pdf [Фахове видання]. (0,6 друк. арк.).

3. Гурський М. Механізм регулювання зеленого курсу в аграрному секторі України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Том 32 (71). № 2. С. 100-104. http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/20.pdf [Фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

Публікації в наукових виданнях іноземних держав за напрямом, з якого підготовлено дисертацію:

4. Hurskyi, M. Strategic vectors of functioning of the financial mechanism for regulation of the agricultural sector development in Ukraine. *SocioWorld-Social*

Research & Behavioral Sciences. Tallinn, Estonia. 2021. Vol. 05. Iss. 03. P. 69-75.
<https://scia.website/index.php/swd> (0,6 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

5. Гурський М. Контроль за харчовими продуктами в сфері агропромислового комплексу Чернігівського регіону та його недоліки. *Сучасна парадигма публічного управління: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 17-18 жовт. 2019 р.). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 231-236.
[https://financial.lnu.edu.ua/wp-](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Zbirnyk_tezy_LNU_2019_Paradyhma_PU.doc-1.pdf)

[content/uploads/2015/10/Zbirnyk_tezy_LNU_2019_Paradyhma_PU.doc-1.pdf](https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/Zbirnyk_tezy_LNU_2019_Paradyhma_PU.doc-1.pdf) (0,3 друк. арк.).

6. Гурський М. Шляхи удосконалення державного фінансового контролю в агропромисловому комплексі Чернігівського регіону. *Європейський вимір публічного управління: матеріали IV регіон. наук. конф.* (м. Чернігів, 18 груд. 2020 р.). Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 108-112.
<https://pumo.stu.cn.ua/naukovi-konferentsiyi/> (0,2 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	24
1.1. Теоретичні основи інституціоналізації державного фінансового регулювання агропромислового комплексу	24
1.2. Концептуалізація механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу	37
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу	50
Висновки до 1 розділу	71
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	74
2.1. Організаційні аспекти функціонування механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні	74
2.2. Ефективність та результативність використання фінансових ресурсів на розвиток агропромислової галузі	91
2.3. Система використання фінансових механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу у світі	127
Висновки до 2 розділу	136
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	138
3.1 Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу	138

3.2. Організаційно-інституційні імперативи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу	149
3.3. Організаційно-правові аспекти удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в контексті європейської інтеграції	176
Висновки до розділу 3	184
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	193
ДОДАТКИ	213

ВСТУП

Актуальність теми. Агропромисловий комплекс є особливим, специфічним сектором економіки України, адже його розвиток безпосередньо пов'язаний з процесом суспільного відтворення та рівнем життя народу. Він формує близько 60 % фонду споживання населення, забезпечує національну продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни. Дотаційний підхід, заснований на концепції самозабезпечення та збільшення виробництва, непрозора бюджетна підтримка та система податкових пільг засвідчили свою неспроможність у стимулюванні розвитку високоефективного та конкурентоспроможного вітчизняного агропромислового комплексу. Подальший розвиток агропромислового комплексу вимагає від держави розробки й впровадження продуманої програми розвитку механізмів його фінансового регулювання в Україні. Виникає необхідність науково-теоретичного обґрунтування пропозицій та розробки методичних засад системної модернізації державної політики у сфері фінансового регулювання й підтримки агропромислового комплексу. Теоретичне переосмислення та методичне забезпечення удосконалення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу України в умовах глобальних змін зовнішнього середовища обумовлено, насамперед, потребою його швидкої адаптації до нових умов господарювання та формування передумов для стабільного розвитку на довгострокову перспективу.

Недостатня науково-теоретична розробка управлінських аспектів формування та розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, наявність значних недоліків у забезпеченні розвитку фінансового потенціалу системи державного регулювання агропромислового комплексу обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Підґрунтям для поглиблення теоретичних та прикладних аспектів означених проблем слугували праці зарубіжних та вітчизняних вчених, таких,

як: В. Амбросов, В. Андрійчук, Г. Андрусенко, Л. Березіна, Н. Бондарчук, П. Гайдуцький, Ю. Губені, І. Кириленко, М. Корецький, Ю.Лузан, І. Лукінов, П.Макаренко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Г. Мостовий, Д. Плеханов, П. Саблук, М. Хорунжий, Г. В. Ціхановська, Черевко, В. Шиян, Т. Шестаковська, В. Юрчишин, О. Яценко та інші.

Дослідженню проблем, пов'язаних з розвитком механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та його інституціонального забезпечення, достатньо уваги приділили представники різних напрямів економічної науки: О. Амосов, О. Бородіна, С. Володін, В. Воротін, В. Галушка, І. Гришова, О. Дацій, М. Дем'яненко, А. Діброва, О. Дудка, С. Кваша, О. Ковтун, М. Корецький, М. Латинін, С. Майстро, О. Могильний, Г. Мостовий, Т. Паламарчук, О. Шпикуляка, С. Щербина, О. Шульга та інші.

Водночас невирішеними у цій сфері є проблеми щодо розробки та функціонування ефективних механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. Результати впроваджуваної сьогодні аграрної політики, розміри, форми, методи та механізми державного регулювання агропромислового комплексу з метою його підтримки та стійкого розвитку не забезпечують стабілізацію, збільшення виробництва та зростання конкурентоспроможності аграрної продукції, не створюють передумов для виведення галузі з кризи, підвищення соціальної та економічної ефективності агропромислового комплексу, не дозволяють домогтися високих результатів у продовольчому забезпеченні населення та підвищити рівень самозабезпеченості держави аграрною продукцією. Отже, потребують удосконалення стратегічні напрями розвитку інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та вироблення організаційно-інституційних імперативів ефективної їх реалізації з обґрунтуванням рекомендацій щодо впровадження в практику.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційна робота пов'язана з науковим дослідженням, яке здійснюється у

межах науково-дослідної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка» – «Оцінювання та прогнозування інноваційних можливостей розвитку регіональної системи» (ДР № 0112U005799), в межах якої автором запропоновано напрями підвищення ефективності фінансового регулювання агропромислового комплексу; «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (ДР № 0114U004425), де особисто дисертантом запропоновано стратегічні та операційні цілі й завдання державної політики фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний науково-практичний аналіз механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та визначення стратегічних напрямів їх удосконалення.

Мета дослідження зумовила необхідність постановки наступних логічно пов'язаних та послідовно розглянутих завдань:

- узагальнити й поглибити наукові підходи до визначення змісту механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;
- розкрити особливості формування та розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;
- систематизувати науково-методичні підходи до оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;
- здійснити аналіз стану фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні;
- оцінити дієвість інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;
- ідентифікувати стратегічні напрями удосконалення інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;
- обґрунтувати можливості активізації пріоритетних організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів фінансового регулювання агропромислового комплексу;

- розробити практичні рекомендації щодо системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Об'єкт дослідження – фінансове регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. При формуванні понятійно-категоріального апарату задіяні методи аналізу і синтезу, узагальнення та наукової абстракції. Аналіз підходів до розуміння сутності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, його складових здійснювався із використанням діалектичного і системно-структурного методів. Застосування історико-логічного методу, індукції та дедукції дало змогу дослідити теоретико-методологічні засади фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу у контексті досягнення стратегічних цілей механізмів фінансового регулювання. Під час дослідження сучасного стану агропромислового комплексу, в тому числі у контексті оцінки результативності інструментів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу застосовано розрахунково-аналітичні методи спостереження, вимірювання і порівняння. Факторний і ретроспективний аналіз, метод статистичних та експертних оцінок застосовувався при виявленні ключових проблем та перспектив розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. При обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу використовувалися евристичні методи, а також методи логічного узагальнення, моделювання та екстраполяції.

Інформаційною базою дослідження слугували: монографічні дослідження та наукові публікації провідних вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, аналітична інформація науково-дослідних установ, нормативно-

правові та законодавчі акти, статистичні матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства економіки України, Світового банку і Українсько-Європейського консультативного центру (UEPLAC), матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів й власні напрацювання автора.

Наукова новизна проведеного дослідження визначається тим, що робота є однією з перших наукових праць, в якій комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки державного управління досліджено особливості функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

удосконалено:

- наукові положення щодо формування ефективної структури системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які передбачають сукупність взаємопов'язаних фінансових, інноваційно-інвестиційних, організаційно-економічних та соціальних імперативів, що функціонують на умовах інтегруючої взаємодії держави і середовища аграрного ринку, з метою утворення конкурентоспроможного, соціально-спрямованого, функціонуючого на засадах інноваційності агропромислового комплексу;

- систематизацію інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка, на відміну від існуючих, передбачає три комплексні класифікаційні групи: інструменти прямого фінансового державного регулювання (прямі бюджетні асигнування через механізм ціноутворення); інструменти саморегулювання фінансового регулювання агропромислового комплексу (опосередкований вплив держави через формування фінансової інфраструктури, застосування заходів кооперації, використання кредитного та інвестиційного механізмів, самофінансування); інструменти поєднання державного фінансового регулювання і ринкових

стимулів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (через спеціальні механізми справляння ПДВ, спеціальні режими та механізми оподаткування, податковий кредит, пільги, канікули, використання прискореного методу амортизації);

- методологічний підхід до оцінки цільової ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає поєднання статистичних і оптимізаційних методів (трендового, кореляційного-регресійного аналізу та інтегральної моделі прогнозування), ідентифікацію факторів, що визначають альтернативні напрями фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та ґрунтується на чотирьох взаємопов'язаних етапах: систематизація параметрів оцінки ефективності; аналіз та оцінка визначальних факторів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; реалізація системи методів оцінки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; розробка стратегічних напрямів удосконалення механізмів фінансового регулювання; його застосування дозволяє визначити масштаби впливу реалізації конкретних фінансових інструментів державного регулювання на показники цільової ефективності агропромислового комплексу;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат теорії державного управління в частині уточнення змісту поняття «механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу» як: по-перше, системи дій, що містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансових інтересів суб'єктів агропромислового комплексу; по-друге, спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики (бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова) у контексті реалізації комплексу організаційно-економічних, політичних та правових засобів;

- концептуальний підхід до формування механізмів державного

фінансового регулювання агропромислового комплексу, що продукує синергетичний ефект і включає багаторівневу систему взаємодіючих та взаємодоповнюючих елементів, використання яких дозволяє ефективно поєднати специфічні економічні методи, принципи, функції, інструменти, у напрямку досягнення стратегічних цілей фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу;

- теоретично-концептуальні напрями системної модернізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, що дозволяють забезпечити взаємодію державного й ринкового регулювання, сприяють підвищенню ефективності функціонування агропромислового комплексу за рахунок прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень з метою отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан агропромислового комплексу; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки суб'єктами господарювання; розподіл коштів у відповідності до вимог СОТ та євроінтеграції; підвищення ефективності використання наданих коштів;

- комплекс стратегічних заходів організаційно-економічного забезпечення розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає: забезпечення потреб аграрного виробництва у кредитних ресурсах; функціонування ефективної системи оподаткування; формування ефективної системи страхування; вдосконалення системи прямої державної фінансової підтримки; забезпечення потреб розвитку агропромислового комплексу в інвестиційних ресурсах і дозволяє на рівні конкретних рекомендацій реалізувати запропоновані теоретико-методичні розробки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення та висновки, сформульовані у дисертаційній роботі, мають як теоретичне, так і практичне значення. Отримані наукові результати можуть бути використані:

- у науково-дослідній роботі – положення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям для розроблення пропозицій щодо вирішення проблем державного управління з метою вдосконалення інституційного забезпечення у процесі розробки механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу;

- у законотворчому процесі – при вдосконаленні чинного законодавства України, яке регулює фінансові відносини держави та аграрного сектору;

- у діяльності центральних, регіональних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування в процесі розвитку фінансових інструментів регулювання агропромислового комплексу;

- у навчальному процесі – при підготовці та читанні навчальних курсів (лекційних і практичних занять) з державного управління та регулювання; у роботі з підвищення професійної кваліфікації кадрів аграрної сфери, посадових осіб центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Отримані теоретичні та практичні результати проведеного М.М. Гурським дослідження підтвержені відповідними довідками апробаційного характеру, що засвідчують впровадження наукових результатів у діяльність: Верховної ради України (довідка про впровадження № 05-4/02-1 від 15.02.2021), Сіменівської міської ради Чернігівської області (довідка про впровадження № 01-20/1469 від 31.05.2021), Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01-07/75 від 08.07.2021), Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук (довідка про впровадження № 01-11/341 від 08.07.2021).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційних розробок пройшли апробацію, обговорювались і отримали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях, зокрема: Європейський вимір публічного управління: матеріали IV регіон. наук. конф.

(м. Чернігів, 18 груд. 2020 р.); Сучасна парадигма публічного управління: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17-18 жовт. 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковані у 6 наукових працях, з них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, обсягом 1,6 друк.арк.; 1 стаття у зарубіжному виданні обсягом 0,6 друк.арк.; публікацій у збірниках тез доповідей конференцій обсягом 0,5 друк.арк. Загальний обсяг публікацій становить 2,7 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок друкованого комп'ютерного тексту. Основний зміст дисертаційного дослідження викладено на 178 сторінках. Робота містить 20 рисунків, 12 таблиць та 9 додатків,. Список використаних джерел налічує 212 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Теоретичні основи інституціоналізації державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Державі властива така функція, як створення передумов з метою стійкого поступу національної економіки, досягнення належної соціальної стабільності, сприяння забезпечення необхідного рівня зайнятості населення, забезпечення протидії зростанню рівня інфляції, стабілізація національної грошової одиниці, покращення добробуту населення. Таким чином саме аграрний сектор доцільно вважати галуззю для модернізації і розвитку країни, що формує суттєву частку ВВП і забезпечує соціально-економічні та екологічні інтереси держави. Таким чином аграрний сектор представляє траєкторію і результативність розвитку економіки країни, її рівень конкурентоспроможності й перспективи для інтеграції у міжнародний економічний простір.

З метою врегулювання змісту державного регулювання агропромислового комплексу визначимо зміст поняття «державне регулювання» як відповідний інститут, представимо поняття засобів, належних способів та методів задля ефективного державного регулювання (табл. 1.1).

На основі використання існуючої або обраної до поступової реалізації моделі представляється загальнодержавна політика і механізм щодо її реалізації. Ключові засоби державного регулювання є своєрідними законодавчими й нормативними інструментами, на основі яких проводиться впорядкування загальносуспільних відносин, врегулювання соціально-економічних інтереси учасників державного регулювання.

Таблиця 1.1

**Еволюція інституціональної теорії та її інтерпретація в контексті
державного регулювання**

№	Автор	Визначення
«Старий інституціоналізм»		
1	Веблен Т.	Стійки звички мислення, характерні для більшого співтовариства людей, походять з інститутів, звичок, традицій і соціальних норм
2	Коммонс Дж.	Система законів чи природних прав, у межах яких індивіди діють як в'язні, в широкому значенні – колективна дія з контролю, лібералізації та розширення індивідуальної діяльності
3	Мітчел У.	Панівні й на вищому рівні стандартизовані суспільні звички
«Новий інституціоналізм»		
4	Ходжсон Дж.	Довгострокова система правил, яка утвердилася і яка вибирає структуру соціальної взаємодії
5	Норт Д.	Правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне русло
6	Вільямсон О.	Основні політичні, соціальні, правові норми, які є базою для виробництва, обміну і споживання
7	Тамбовцев В.	Сукупність санкціонованих правил у єдності з соціальним механізмом їх захисту
8	Шастітко А.	Формальні й неформальні правила, створені людьми, а також механізми, що забезпечують їх дотримання
9	Ткач А.	Інститут – це сукупність, що складається з правил і зовнішнього механізму примушення індивідів до виконання усталених правил
Державне регулювання як інститут		
10	Авторське трактування	Модель реалізації основних засад організації та функціонування органів державної влади на всіх рівнях, яка реалізується в межах норм і правил нормативно-правових актів, що регулюють соціально-економічні та соціальні відносини на основі встановлених загальнообов'язкових правил та норм

Джерело: розроблено автором на основі [15; 17; 131; 142; 174; 180; 196]

Як засіб державного регулювання представляються норми права, різного роду суб'єктивні права та правові обов'язки, певна юридична відповідальність, організаційно-економічні обмеження, різні економічні й адміністративні стимули та заохочення тощо. Під способом державного регулювання доцільно розглядати прийоми, якими відбувається безпосередньо нормативно-правове регулювання. Представлений їх зміст насамперед залежить від специфічних особливостей дотримання нормативно-правових норм, що забезпечують таке регулювання. Ключовими засобами державного регулювання є насамперед

дозвіл, певна заборона, зобов'язання й порада. Серед методів державного регулювання, які слугують ключовою частиною його механізму, представляють характер щодо налагодження взаємовідносин всіх учасників. Насамперед включають два ключові методи щодо державного регулювання: імперативний метод, який передбачає необхідне владне веління певних учасників організації правовідносин іншим; диспозитивний незалежний метод також передбачає рівноправність всіх суб'єктів державного регулювання. У наукових доробках в якості незалежних методів виділяються також: заохочення; метод переконання; та римусовий метод [6, 10, 11, 152, 169].

Актуальна проблема щодо формування динамічної системи державного регулювання національної економіки задля проведення глобальних ринкових трансформацій представлені у науковій роботі В. Воротіна, трактує «на державу покладено представлення загальних принципів, ключових напрямів та методів організації підприємницького середовища, визначення порядку формування засад діяльності для органів державної влади задля розробки й реалізації відповідних державних програм щодо розвитку й підтримки підприємництва» [20, с.14]. Дослідник стверджує, що відповідні урядові програми щодо підтримки мають насамперед реалізуватись центральною або ж відповідною місцевою владою, певними суспільними (некомерційними) представленими структурами або ж щодо залучення приватних організацій, задля надання субсидії. У свою чергу для ефективності політики регулювання варто досягти позитивного ставлення держави до бізнес середовища й аграрного сектора загалом [20, с.14].

На наш погляд, дія заходів державного регулювання повинна створювати умови для стабільного функціонування економіки на основі забезпечення порядку, захисту економічних інтересів і збалансованої соціально-економічної політики. Державний вплив на агропромисловий комплекс в сучасних ринкових умовах потрібен для підтримки безперервного економічного розвитку, проведення антикризових заходів та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Таким чином, основною умовою ефективності державного регулювання економіки є правильний вибір теоретичних концепцій з безлічі пропонованих варіантів враховуючи національні особливості та економічну ситуацію, що склалася. При цьому слід враховувати, що в економічній системі існують певні сфери, які не можуть ефективно функціонувати без дієвих механізмів державного регулювання. До таких сфер відноситься агропромисловий комплекс, яке навіть в умовах розвинених ринкових відносин не здатне забезпечити оперативне саморегулювання без втручання держави. Крім того об'єктивна необхідність державної підтримки агропромислового комплексу пов'язана з низьким рівнем еластичності між зміною цін, попитом і пропозицією продовольчих товарів, а також з підвищеною ризикованістю агропромислового комплексу.

Поняття і зміст державного регулювання агропромислового комплексу трактується у вітчизняній економіці по-різному.

На думку І. Прокопа [153, с. 55], «державне регулювання стійкого розвитку сільського господарства є системою економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування і розвитку стійкості відтворення підприємницького типу».

Більшість учених не дають конкретного визначення державному регулюванню, обмежуючись лише формулюванням цілей, завдань, напрямів. В.М. Бабко [7, с. 112], наприклад, вважає, що державне регулювання агропромислового комплексу повинне забезпечити його цілеспрямоване ефективне функціонування як єдиного цілого на основі узгодження інтересів, рівноправ'я суб'єктів усіх форм господарювання. Аграрна політика країни має бути спрямована на розвиток стійкого і конкурентоздатного агропромислового виробництва, сприяючого продовольчій безпеці країни, зближенню якості життя і соціальної інфраструктури сільського і міського населення.

Н.О. Ботвіна [9, с. 54] визначає державну аграрну політику як «забезпечення при мінімальних витратах бюджетних коштів простого і розширеного відтворення основних засобів сільського господарства, відновлення соціального середовища сільських поселень і поліпшення життєвих умов».

На думку С.Г. Дрига [48, с. 12], регулююча роль держави «полягає в тому, щоб, по-перше, забезпечити усім учасникам положення самостійних товаровиробників, по-друге, використовуючи економічні, а при необхідності і адміністративні важелі, налагодити відносини рівноправного партнерства, не допускаючи диктату сильніших учасників АПК (монополістів) над слабкішими, по-третє, потурбуватися про створення ринкової інфраструктури».

О.М. Загурський [53, с. 123] звертає увагу на те, що в провідних капіталістичних країнах розвиток механізмів державного регулювання діяльності суб'єктів агропромислового комплексу «є дуже складним механізмом, що включає різноманітні інструменти впливу на доходи фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, аграрний ринок, соціальну сферу села, міжгалузеві і міжгосподарські відносини».

Д.О. Плеханов [143, с. 137] вважає, що розвиток механізмів державного регулювання агропромислового комплексу повинен включати «цілий комплекс державних заходів економічного та адміністративного характеру з підтримки ринкової рівноваги та стабілізації сільгоспвиробництва, що не вирішується традиційними засобами ринку».

В.І. Юрченко [189, с. 218] розглядає державне регулювання агропромислового комплексу як механізми, що виконують функції «пом'якшення наслідків надвиробництва, амортизатора важкопрогнозованих природних чинників і захисту немонопольних галузей в умовах монополістичної економіки».

Проаналізувавши визначення цих авторів, ми вважаємо, що найточніше відображає суть державного регулювання агропромислового комплексу

наступне формулювання: це система скоординованих дій (напрямів, форм, методів, важелів, інструментів) органів державної влади щодо їх прямого та непрямого впливу на суб'єктів господарювання для досягнення ефективності функціонування агропромислового комплексу. Державне регулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу полягає в проведенні комплексу заходів із організаційної та фінансової підтримки його суб'єктів. Це має сприяти впорядкованості дій економічних суб'єктів з урахуванням дотримання норм законодавства, інтересів органів влади, бізнесу та суспільства в цілому, а також підвищити зацікавленість усіх учасників агропромислового комплексу в забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Отримані наукові дослідження щодо державного регулювання вітчизняного агропромислового комплексу і розробка актуальних пропозицій щодо удосконалення механізму використання його потенціалу на процес реструктуризації національної економіки також передбачають дослідження сформованої практики щодо впливу країни на агропромисловий комплекс й теоретичному узагальненні чинників, які обумовлюють їх стійкий розвиток. Таким чином державне регулювання саме агропромислового комплексу за своєю представленою функціональністю є специфічною особливою системою, представлені завдання якої генерують і реалізують враховуючи природно-економічні умови, відповідний рівень продовольчої безпеки країни та визначеного місця держави на міжнародному продовольчому ринку. Країна як суспільний інститут, який характеризується властивістю щодо юридичного визначення права використовувати методи владного примусу у відповідності до визначених економічних агентів, складає необхідні механізми щодо державного регулювання й забезпечує їх поступову інституціоналізацію у практичному аспекті (табл.1.2).

На даному етапі дослідження поглядів науковців та авторської позиції для визначення агропромислового комплексу і його державного регулювання запропоновано визначати, як:

- відносини, які виникають між діючою структурованою соціально-економічною й екологічною системою функціонування агропромислового комплексу і державою;

Таблиця 1.2

Інституційні засади державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу

Умови вибору механізмів державного регулювання	Стратегічні та тактичні орієнтири регулювання	Функціональність механізмів
Природно-економічні умови	Збереження природно-ресурсних можливостей з виробництва продуктів, провідником у формуванні яких відповідним чином виступає агропромисловий комплекс	Механізми забезпечення сталого розвитку й стимулювання примусу до раціональної достатності ресурсів. За статусом механізми ідентифікуються як національні, що унормовують стратегію забезпечення ефектів для майбутніх поколінь
Національна продовольча безпека	Процеси із забезпечення достатності і доступності продовольства на рівні достатньому для збереження генофонду нації	Державні акти й механізми у сфері регламентації видової сукупності аграрних товарів, а також забезпечення цінової доступності для споживача й відтворювальної здатності для виробника
Місце держави на світовому продовольчому ринку	Експортно-імпортні операції й тарифне регулювання якісних параметрів ринкового позиціонування продовольства	Механізми стимулювання (заборони) експорту-імпорту й формування каналів збуту продукції на світових ринках

Джерело: розроблено автором

- на державне регулювання впливають різні макроекономічні суб'єкти держави і учасники агропромислового комплексу, спонукаючи до його розвитку відповідно до встановлених правил;

- є важливою складовою для державної системи регулювання і представляє основи для генерації нових конкурентних переваг нашої країни;

- є також наукою про динамічні процеси і явища, що передбачають цільовий вплив органів державної влади на стан фінансового регулювання саме розвитку агропромислового комплексу;

- визначає собою практичну діяльність для органів державної влади у законодавчій сфері, виконавчого й контролюючого характеру задля забезпечення умов їх стабільного зростання;

- механізм державного регулювання також забезпечується відповідною системою органів виконавчої, законодавчої й судової влади, що відповідно до діючого законодавства представлені повноваженнями у напрямку регулюючого впливу на розвиток агропромислового комплексу, й відповідні науково-дослідними закладами;

- передбачає певний циклічний процес щодо прийняття виважених рішень у напрямку їх цілеспрямованого впливу на розвиток агропромислового комплексу.

Таким чином, державне регулювання обов'язково варто розглядати як практичний процес, який опосередковує взаємодію відповідного суб'єкта та об'єкта регулювання (рис.1.1).

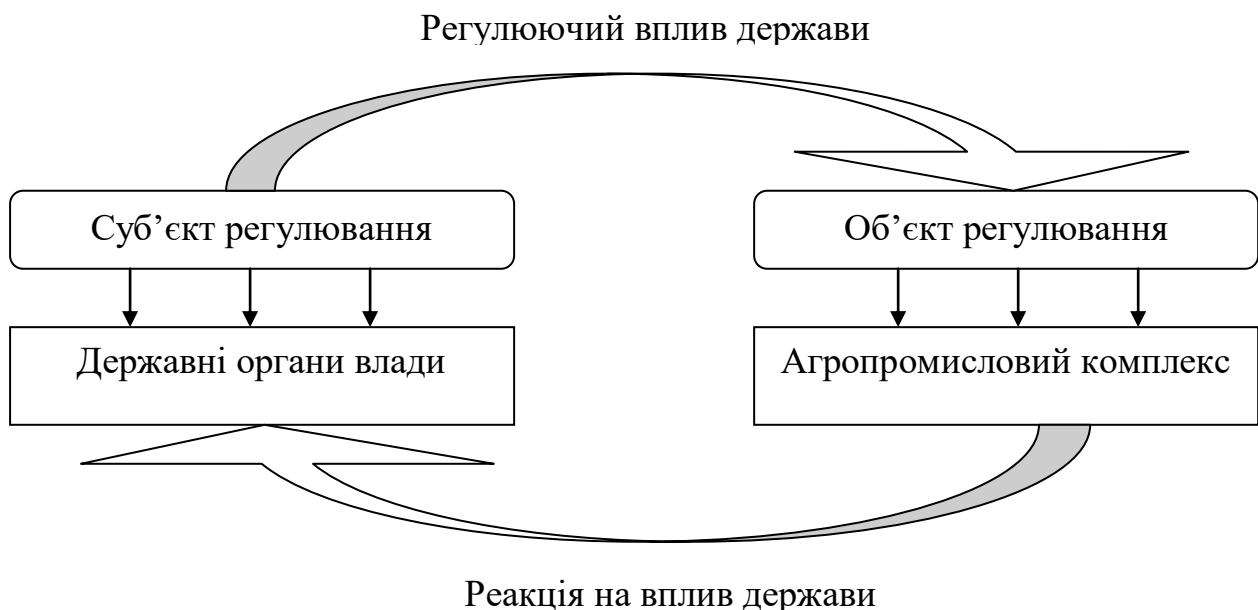

Рис.1.1. Теоретична конструкція процесу державного регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором на основі [47; 189]

Висловлюється точка зору, що державне регулювання – словосполучення, абсолютно неприйнятне до умов ринку. Із цим категорично не можна погодитися. Механізми державного регулювання існують практично у всіх розвинених країнах, що займаються сільським господарством, і постійно

вдосконалюються. В.М. Скупий, розглядаючи проблему розвитку агропромислового виробництва, вказує, що: «В умовах ринку не можна покладатися на стихійне регулювання економічних відносин. Величезну роль у цьому процесі відіграє держава. Головна його функція полягає в розробці нормативно-правових актів, що забезпечують правову основу діяльності підприємств всіх форм господарювання й власності й регулюючі фінансові, кредитну, податкову й цінову системи для досягнення раціонального сполучення інтересів держави, підприємців і працівників» [165].

Державне регулювання і підтримка агропромислового комплексу не суперечить принципам ринку, а методи регулювання одержують принципово інше значення, ніж важелі, котрі використовувалися в умовах командно-адміністративної системи. По-перше, застосовуються переважно економічні методи регулювання, а не адміністративні. По-друге, мова йде про перехід на індикативні методи регулювання, що дають право вибору пропонованих умов і програм. По-третє, демократичні принципи прийняття рішень про засоби регулювання на основі згоди сторін.

Більше того, Є.Л. Гринь відзначає, що «розвиток аграрного сектора при обмежених можливостях державної підтримки можливо тільки при відповідному регулюванні державою правил на ринку» [32]. Підтримка агропромислового комплексу необхідна й для того, щоб уникнути диспропорцій у розвитку всієї національної економіки. На жаль, ці істини не завжди сприймаються належним чином при визначенні напрямків аграрної політики держави. Протягом тривалого періоду частка видатків на розвиток агропромислового комплексу скорочується й у цей час досягає критичного рівня.

Таким чином, основним завданням та інтегральною метою державної економічної політики в аграрному виробництві є забезпечення його ефективного функціонування, насичення внутрішнього й зовнішнього аграрного ринку необхідною агропромисловою продукцією. Учені, що займаються дослідженнями проблем державного регулювання

агропромислового комплексу, виділяють наступні основні фактори, що обґрунтовують необхідність державної підтримки аграрних виробників (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Фактори необхідності державної підтримки агропромислового комплексу
в сучасних ринкових умовах**

Фактори	Причини	Основні форми підтримки
Відносно низькі доходи аграрних виробників у порівнянні з іншими галузями економіки	Зміна в характері попиту та пропозиції із часом. Цінова нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію. Відносна імовірність ресурсів (падіння доходів агровиробників і цін на сільськогосподарську продукцію не призводить до масового переливу ресурсів із сільського господарства в інші галузі економіки). Нестійкий характер агропромислового комплексу в короткостроковому періоді, обумовлений несприятливими природно-кліматичними факторами.	Програми надання прямих дотацій аграрним товаровиробникам і непрямих продовольчих субсидій. Фінансування державних та регіональних програм підтримки агропромислового комплексу. Фінансування соціальних програм підтримки села й соціальних дотацій. Надання податкових пільг.
Високий рівень ризику агропромислового комплексу	Погодні умови й природні явища, що перешкоджають нормальному ходу сільськогосподарського виробництва (неврожайні роки, повені, бури тощо)	Програми підтримки стабільності агропромислового комплексу, державне й комерційне страхування сільгоспвиробників. Ф'ючерсні угоди й форвард-контракти аграрних виробників з товарними біржами й ін.
Висока ресурсомісткість агропромислового комплексу	Забезпечення ефективного процесу агропромислового комплексу вимагає науково розроблених методів і технологій, придбання різноманітної сільгосптехніки в більших кількостях, її сервіс, ремонт і відновлення, закупівлі добрив, кормів і посівного матеріалу, племінної худоби та ін.	Організація заходів з надання державної компенсації витрат на техніку, добрива, комбікорми тощо, надання кредитних дотацій, пільгового кредитування сільгоспвиробників. Розширення практики послуг лізингових компаній.
Сезонність	Об'єктивна особливість сільськогосподарського виробництва	Реалізація програм кредитування під майбутній врожай, забезпечення зберігання продукції.

Джерело: розроблено автором на основі [25; 31]

Становлення та розвиток агропромислового комплексу відбувається шляхом поєднання державного і ринкового регулювання, пропорції якого визначають його тип та зміст. Формування передумов його успішного розвитку є першочерговим завданням держави, яке можна вирішити лише на основі поєднання зусиль законодавчих та виконавчих органів влади, фахівців аграрної сфери, зацікавлених наукових центрів та громадських асоціацій. Збалансована і послідовна робота по вдосконаленню підходів до державного регулювання агропромислового комплексу сприятиме виходу вітчизняної економіки зі стану глибокої аграрної кризи.

На основі вивчення теоретичних основ щодо державного регулювання економіки та особливостей фінансового регулювання агропромислового комплексу, нами розроблено схему базових складових теоретичної моделі державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка представлена на рис. 1.2.

Отже, до ключових імперативів державного впливу на розвиток агропромислового комплексу нами віднесено: нормативно-правове забезпечення агропромислового комплексу та його взаємодія з державними органами влади; вироблення стратегії щодо захисту національних інтересів та досягнення поставлених завдань на основі взаємодії з провідними вітчизняними та іноземними суб'єктами агропромислового комплексу; розвиток соціальної відповідальності суб'єктів агропромислового комплексу; моніторинг агропромислового комплексу.

Ефективне фінансове державне регулювання агропромислового комплексу на нашу думку має стати запорукою економічного зростання усієї країни. Механізм фінансового державного регулювання агропромислового комплексу реалізується через фінансову політику як складову системи державного регулювання економіки. Використовуючи інструменти фінансової політики, держава справляє вплив на обсяг і структуру валової аграрної продукції, стан платіжного балансу й державних фінансів, рівень зайнятості, інфляції тощо (рис.1.3).

Рис.1.2. Схема базових складових теоретичної моделі державного фінсового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Тож як бачимо фінансовій політиці належить важлива роль у забезпеченні фінсового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

В широкому розумінні фінансово-кредитна політика – це управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів з метою вирішення поставлених цілей. Розробка та реалізація ефективної фінансової політики на державному рівні та на рівні агропромислового комплексу є складною й актуальною проблемою на сьогоднішньому етапі розвитку національного аграрного сектору.

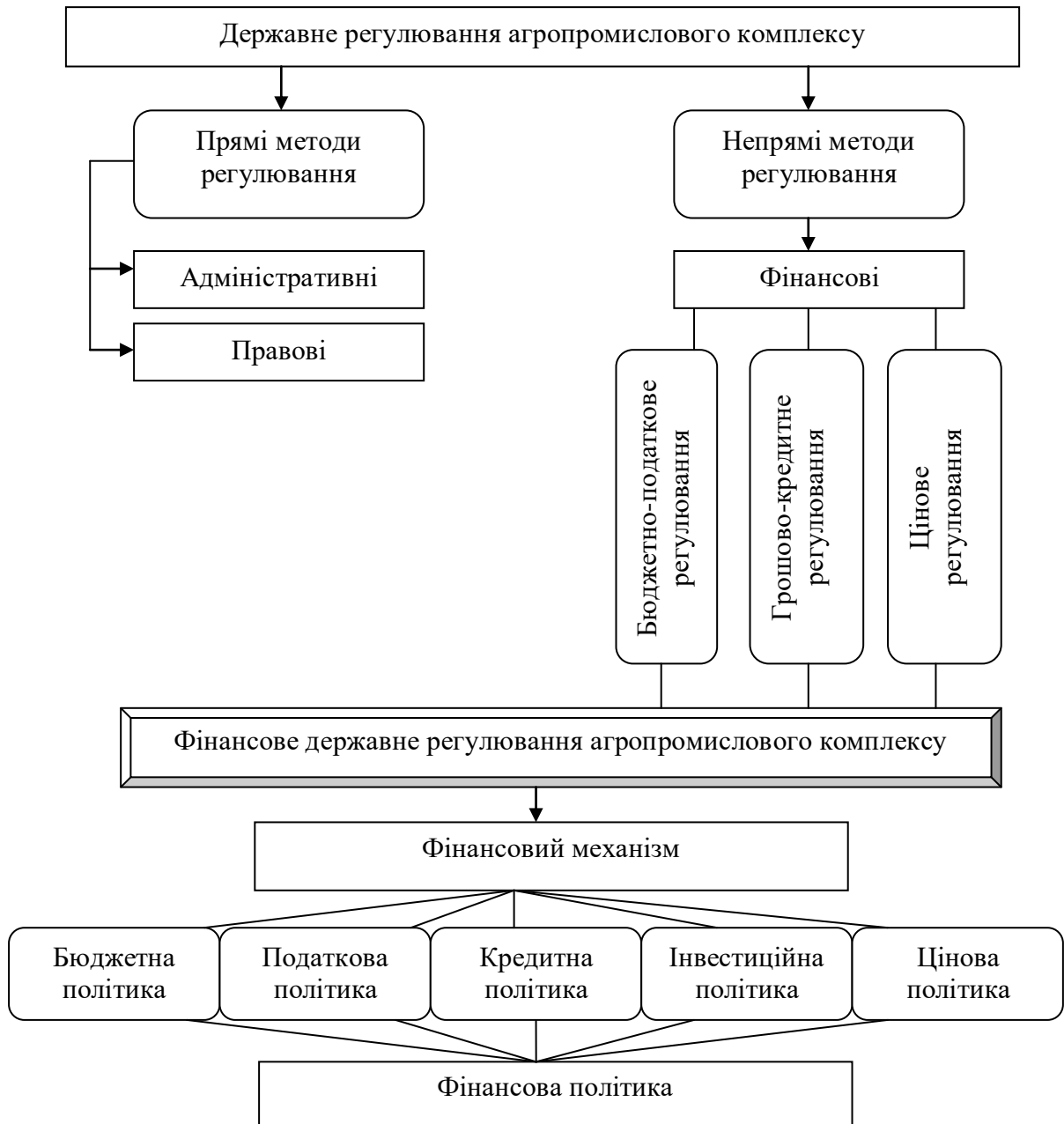

Рис. 1.3. Місце фінансового регулювання в системі державного регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Під сутністю фінансового регулювання агропромислового комплексу, зазвичай, розуміють певну сукупність важелів фінансового характеру щодо впливу на функціонування агропромислового комплексу. Таке узагальнене визначення фінансового регулювання пов'язане з тим, що відповідне регулювання розглядається як підсистема механізмів фінансового регулювання, це створюється цілий набір фінансових інструментів, за допомогою яких і здійснюється вплив, зокрема, на різні сфери агропромислового комплексу. При цьому відповідно до різновидів та цілей агропромислового комплексу, характеру й розміру впливу можуть застосовуватися різні важелі. Погляди щодо визначення сутності «фінансове регулювання» різняться в залежності від того, на якому рівні відбувається регулювання та яких саме процесів (Додаток А).

Науковці в сфері державного регулювання, в основному, фінансове регулювання розглядають як метод впливу держави на соціально-економічні процеси за допомогою відповідних фінансових важелів та інструментів. Представники наукових шкіл, де предметом дослідження є фінансовий механізм, не відводять особливої уваги його регулюючій складовій [24;31;51;98].

1.2. Концептуалізація механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Динамічний розвиток агропромислового комплексу і ринку аграрної продукції як об'єктів регулювання є однією з ключових умов продовольчої безпеки держави. Процес посилення ролі держави та її інституцій (інститутів) у фінансово-кредитному регулюванні агропромислового комплексу, в сучасних умовах, вважається об'єктивною вимогою та загальносвітовою тенденцією. У більшості країн світу держава постійно збільшує свій вплив на фінансові відносини в аграрному виробництві, що дозволяє нейтралізувати можливі негативні явища, залежні від обсягів виробництва. Це обумовлює доцільність

змін у фінансово-кредитному механізмі державного регулювання агропромислового комплексу з урахуванням положень концепції системності його розвитку.

Системний підхід до функціонування механізмів фінансового регулювання орієнтує увагу органів державної влади на забезпечення створення інституціональних та інноваційних регуляторів трансформацій фінансового потенціалу фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, які повинні включати комплекс наступних заходів: зниження податкових ставок; сприяння в пільговому кредитуванні; контроль за змінами у величині закупівельних та оптово-відпускних цін з урахуванням фактичної собівартості продукції і встановленого нормативного співвідношення; формування сприятливих умов для суб'єктів агропромислового комплексу в процесі забезпечення їх енергоносіями; забезпечення агропромислового комплексу адміністративно-правовою, соціально-економічною та інформаційною безпекою; координація антикризових заходів; активізація участі органів державної влади у взаємовідносинах суб'єктів агропромислового комплексу.

На нашу думку, запропоновані заходи з підтримки механізмів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу сприяє отриманню певного позитивного ефекту. Для ефективного функціонування агропромислового комплексу потрібний постійний приплив такого обсягу коштів, який забезпечив би відшкодування витрат і отримання доходів, достатніх не лише для простого, але і для розширеного виробництва. Це може бути досягнуто на основі доповнення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу напрямом, що враховує стан національної економіки і продовольчого ринку, особливості діяльності аграрних товаровиробників та платоспроможний попит споживачів продовольчих товарів.

Актуальність дослідження властивості системності в контексті функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу обумовлена тісним кореляційним зв'язком між станом агропромислового комплексу і особливостями фінансової політики держави. Так, розвинений фінансовий механізм державного регулювання має здатність найбільш ефективно розподіляти ресурси, сприяючи економічному зростанню в країні, одночасно стимулюючи збільшення обсягів агропромислового комплексу. У свою чергу, розвиток агропромислового комплексу можливий за рахунок активізації дієвих фінансових інструментів, які у процесі реалізації, генерують взаємообумовлені якісні зміни в політиці держави.

Серед ключових принципів державної аграрної політики в Україні є державна підтримка діяльності сільськогосподарських товаровиробників з метою формування сприятливих умов для їх розвитку. відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», підтримка здійснюється відповідно до Національної програми підтримки малого підприємництва в Україні, регіональних та місцевих програм. Затверджених відповідно до законодавства. Національна програма сприяння розвитку підприємництва в Україні є комплексом заходів, спрямованих на реалізацію державної політики щодо вирішення проблем розвитку малого підприємництва. Відповідно до ст. 2 Закону України «про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу» [58;61]. Програми соціально-економічного розвитку України не можуть бути прийняті без урахування пріоритетності розвитку села. З метою прискорення економічних реформ та виведення аграрної сфери з кризи постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. за №1158 [57] передбачено комплекс заходів щодо фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та державного сприяння економічному зростанню.

Стратегічні засоби щодо державного регулювання насамперед характеризуються їх формалізованістю, офіційністю, також загальнообов'язковістю і узгодженістю практичних дій. На етапі функціонування механізмів щодо державного фінансового регулювання стикаються безпосередньо між собою цілі влади, правозастосувача й певного учасника динамічного процесу державного регулювання. Комплексність їх цілей певним чином інтегрує різні елементи механізмів щодо державного фінансового регулювання в комплексну взаємоузгоджену систему, яка дозволяє досягти надійного оптимального результату. У свою чергу неправильно зрозуміла актуальна потреба, їх недобросовісна мотивація, помилки щодо вибору засобів або не конкретно поставлена мета одного із учасників державного регулювання можуть також звести нанівець його позитивні результати. На кожному із представлених етапі державного фінансового регулювання досягаються різні допоміжні, проміжні цілі, що об'єктивно актуальні для досягнення чіткого планованого результату й запланованої конкретної мети.

Враховуючи особливості функціонування агропромислового комплексу нами представлені цілі механізму державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (рис. 1.4).

Реалізація визначених цілей відбувається у контексті виконання відповідних функцій, які притаманні державному регулюванню агропромислового комплексу:

- гармонізація законодавства відповідно до міжнародних стандартів, з метою інтеграції національного агропромислового комплексу у глобальний аграрний простір;

- погодження інтересів суб'єктів агропромислового комплексу, держави та суспільства;

- формування аграрної політики та відповідного нормативно-правового механізму;

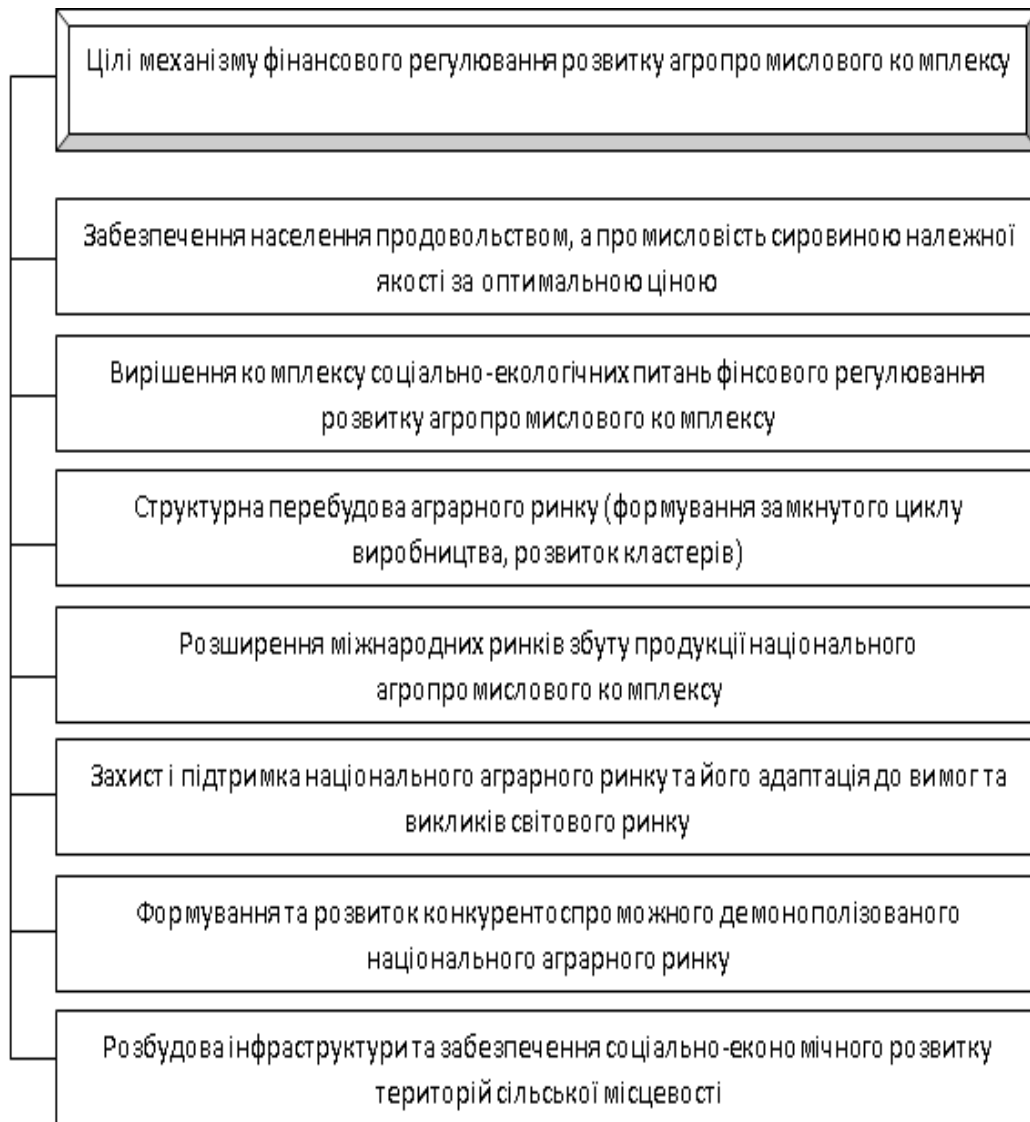

Рис. 1.4. Цілі механізму державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором на основі [98;99;177]

- належне стимулювання і регулювання диверсифікації, спеціалізації й агропромислової інтеграції з метою зростання конкурентоспроможності агропромислового комплексу;

- активізація дієвого інструментарію щодо фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу і його складових (використання державних закупівель, відповідних субсидій, дотацій, певного пільгового оподаткування, належного інформаційного забезпечення для ефективної діяльності учасників аграрного ринку й інше);

- розробка інституційного забезпечення для підтримки інноваційного фінансового регулювання стійкого розвитку агропромислового комплексу;
- законодавче, адміністративне й фінансове забезпечення щодо соціально-економічного розвитку відповідних територій для сільської місцевості;
- реалізація політики щодо національного протекціонізму для сприяння захисту функціонування внутрішнього аграрного ринку за засадах стрімких інтеграційних динамічних процесів держави;
- сприяння забезпечення належних умов для ефективного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах покращення їх інвестиційного клімату, сприяння гарантування рівних умов для інвестування, безпосередня активізація механізму щодо захисту прав інвесторів й формування належного нормативно-правового забезпечення;

Провівши існуючі наукові дослідження, констатуємо, що немає конкретного тлумачення змісту поняття «механізм державного регулювання». Підтримуємо думку науковців, які розглядають механізм державного регулювання як спосіб дій відповідних суб'єктів регулювання, який базується на ключових функціях й принципах, цим самим забезпечуючи на основі форм, методів й засобів щодо ефективного функціонування дієвої системи державного фінансового регулювання для отримання визначеної мети й врегулювання протиріч [14;98;121;123;134;177;178] (Додаток Б).

Нами запропоновано розглядати сутність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу як: по-перше, систему дій, яка містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансових інтересів суб'єктів агропромислового комплексу; по-друге, спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики (бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова) у контексті реалізації комплексу організаційно-економічних, політичних та правових засобів. З точки зору концепції системності структура механізмів

державного фінансового регулювання агропромислового комплексу має включати низку елементів: суб'єкти регулювання (державні органи влади); інструментарій (форми, методи та інструменти); об'єкт регулювання (агропромисловий комплекс); стратегічні цілі та індикатори фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; ефекти, які генеруються в процесі реалізації механізму (рис.1.5).

Запропонований нами підхід до функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу дозволяє:

- забезпечити потреби суб'єктів агропромислового комплексу у кредитних ресурсах;
- сформувати ефективну систему оподаткування агропромислового виробництва;
- активізувати ефективну систему страхування суб'єктів господарювання агропромислового комплексу;
- визначити напрямки розвитку системи фінансової підтримки агропромислового комплексу [170].

Розглядаючи інституційне середовище механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу нами було виокремлено дві складові: внутрішнє (ендогенне) та зовнішнє (екзогенне) середовище. Зовнішнє середовище включає можливості виходу національного агропромислового комплексу на міжнародні ринки. Внутрішнє середовище представляє собою сукупність інститутів, які окреслюють дане середовище і в процесі функціонування керується власними критеріями спираючись на стратегічну ціль агропромислового комплексу. Його ефективність прямо пропорційно взаємопов'язана з вибором прибуткових джерел фінансових ресурсів та визначення рівня впливу на результати виконання завдань механізму державного регулювання агропромислового комплексу (рис. 1.6).

Рис.1.5. Концептуальний підхід до формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Ключове значення для функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу мають науково обґрунтовані й об'єктивні принципи, на яких і базуватиметься подальша робота механізму. Їхнє беззаперечне дотримання гарантуватиме відсутність суб'єктивних втручань у роботу ринкового механізму регулювання агропромислового комплексу. Також, принципи є основою для вибору оптимальних форм, методів та інструментів фінансового державного регулювання агропромислового комплексу.

На основі проведених досліджень систематизовано принципи механізму державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. При визначенні авторської групи дієвих принципів враховуватимемо специфічні особливості агропромислового комплексу, а саме: визначення діяльності учасників агропромислового комплексу на відповідні специфічні ресурси – землі; представлення найважливішого ресурсу для всіх людей – якісних продуктів харчування; безпосередня залежність від певних природно-кліматичних факторів, які породжують високий рівень ризикованості агропромислового комплексу; суттєве коливання цін та відповідно доходів в агропромисловому комплексі.

На нашу думку, до визначення принципів механізму державного фінансового регулювання агропромислового комплексу варто віднести:

1. Пріоритетності. Перспективність агропромислового комплексу у сприянні забезпеченні продовольчої безпеки країни та лобювання його інтересів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

2. Принцип законності. Перспективність конкретного розмежування законотворців й об'єктів для державного регулювання агропромислового комплексу. Просування інтересів представників влади у сфері формування умов господарювання ніколи не дасть можливість у повній мірі запрацювати механізму державного фінансового регулювання агропромислового комплексу на практиці.

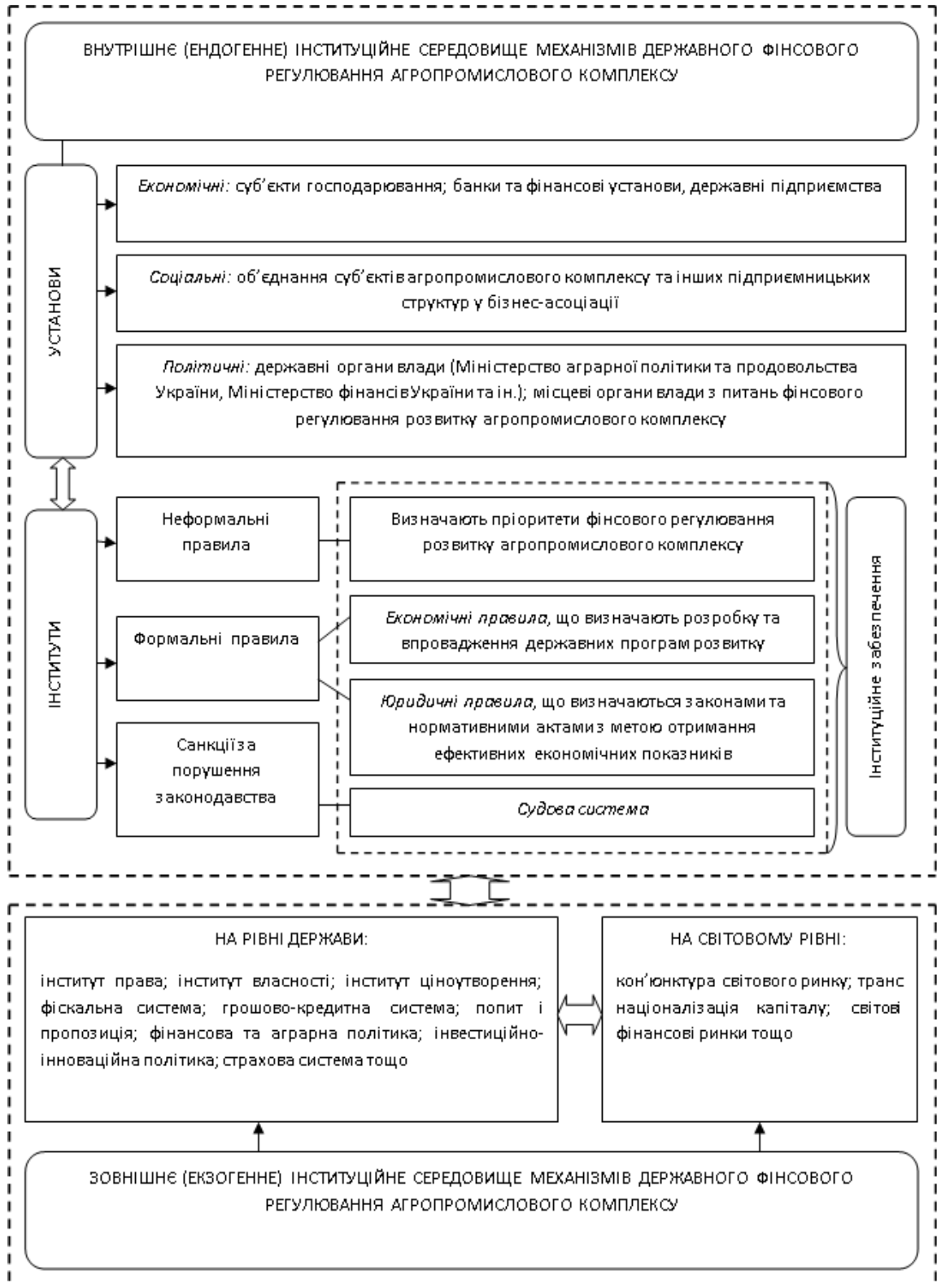

Рис. 1.6. Система інституційного забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

3. Принцип гармонізації фінансових інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств, які забезпечують виготовлення кінцевої агропромислової продукції.

4. Принцип екологізації агропромислового комплексу. Україна в глобальному аграрному просторі здебільшого представлена як сировинна країна, однак вирощування сільськогосподарських культур без використання відповідних технологій, які потребують додаткових фінансових вкладень, надзвичайно згубно діє на ґрунти [176;178;188].

5. Принцип спеціалізації, диверсифікації та агропромислової інтеграції. Акценти фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу у просторовому розумінні необхідно розкласти на основі науково-практичного обґрунтування, кон'юнктури ринку, людського, технічного та ресурсного потенціалу, природно-кліматичних особливостей тощо.

6. Принцип системності та ієрархічності є надзвичайно важливим, оскільки він дозволяє гарантувати стабільність умов функціонування агропромислового комплексу.

7. Принцип оптимальності фінансових ресурсів та їх відповідність отриманим результатам.

8. Принцип прозорості. Всі об'єкти механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу повинні мати рівний доступ до інформації щодо законодавчих та інших регуляторних актів, порядок їхнього виконання, роботу органів, які забезпечують виконання.

9. Принцип доступності полягає у чіткості та однозначності для всіх об'єктів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу дій уповноважених органів державної влади.

У ході дослідження визначено, що важливим є не кількість принципів, а їх чітке дотримання та комплексне застосування. Отже, при вірному формуванні принципів державного регулювання буде створено оптимальне підґрунтя для подальшого формування інших складових елементів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Систематизувавши погляди провідних науковців у сфері формування механізму державного регулювання агропромислового комплексу, нами запропоновано класифікувати методи державного регулювання агропромислового комплексу за формою впливу на прями і непрямі.

На основі представленого нами визначення поняття «державне фінансове регулювання агропромислового комплексу», представлено інструменти механізму державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та його форми реалізації. Ключовими формами виступають напрями стимулювання й обмеження. Так, до інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу належать: різні податки, кредитування, цінова політика, бюджетне фінансування й інвестиції тощо (рис.1.7).

Аналіз сучасної практики фінансового державного регулювання: фінансове державне регулювання в системі бюджетно-податкової політики, фінансове державне регулювання в системі грошово-кредитної політики та фінансове державне регулювання у системі інвестиційної політики.

Враховуючи обмеженість ресурсів взагалі, і фінансових зокрема, держава повинна постійно визначати, що важливо для фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на даний момент та у перспективі, які ресурси необхідні для цього, як швидко вони дадуть позитивні результати, які будуть отримані кінцеві ефекти функціонування системи агропромислового комплексу в сучасних трансформаційних умовах.

Отже, враховуючи специфічні особливості агропромислового комплексу, під фінансовим державним регулюванням фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу варто розуміти процес цілеспрямованого впливу на фінансовий потенціал суб'єктів агропромислового комплексу, що передбачає використання, адаптованого до сучасних глобалізаційних умов, державного регулюючого механізму з метою підвищення ефективності агропромислового комплексу, збільшення доходів державного бюджету та забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на вітчизняних і світових ринках.

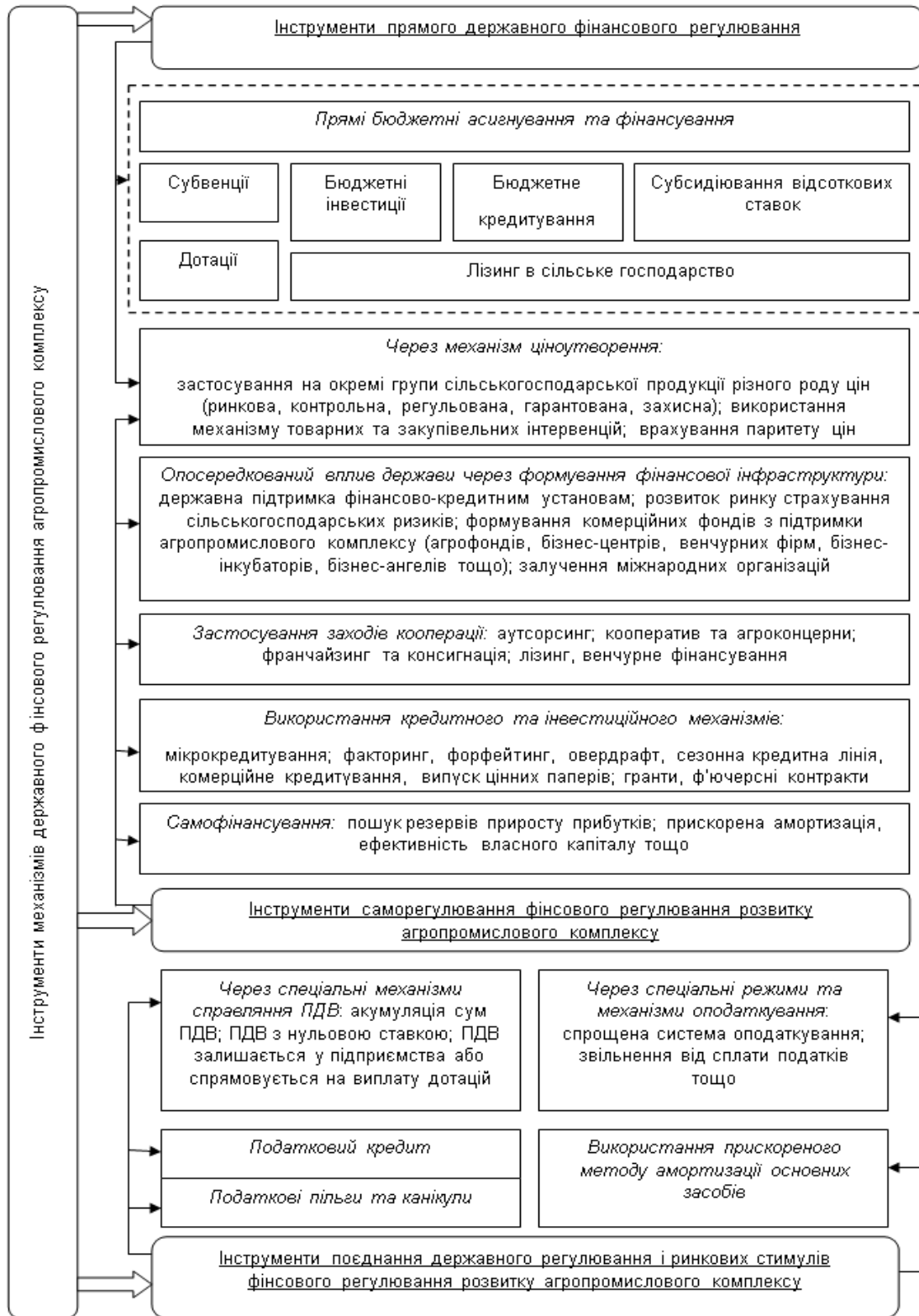

Рис. 1.7. Структура інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Діючий фінансовий механізм державного регулювання агропромислового комплексу недостатньо стимулює активізацію аграрної політики та позбавлений засобів щодо контролю за його ефективністю. Державні органи влади мають створити сприятливі економічні умови для функціонування суб'єктів агропромислового комплексу, добробуту сільського населення та соціально-економічного розвитку сільських територій тощо. Тоді результатом державної аграрної політики буде позитивна динаміка фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Іншим важливим аспектом фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є забезпечення ефективності його фінансового державного регулювання. Для функціонування та розвитку дієвого механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу необхідне чітке методичне забезпечення щодо оцінки ефективності його інструментів з вирішення поставлених стратегічних цілей.

Згідно із чинним законодавством, забезпечення ефективності інструментів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу зводиться лише до контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Тому формування дієвого методичного забезпечення до оцінки ефективності інструментів механізмів фінансового регулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є актуальним.

Головна мета механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу полягає у забезпеченні його ефективності в умовах дефіциту фінансових ресурсів. У цьому контексті визначається, який ефект (соціальний або економічний) буде одержано в результаті реалізації фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Проте, однакостійність щодо визначення результативності механізму державного регулювання агропромислового комплексу відсутня.

Узагальнюючи погляди науковців [97;100;104;124], ми пропонуємо таку класифікацію критеріїв ефективності фінансового регулювання агропромислового комплексу (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Класифікація критеріїв ефективності державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Класифікація групи критеріїв	Характеристика показників	Вимір показників
Базові оціночні	- рівень рентабельності; - окупність державних фінансових програм	Співвідношення прибутку та витрат
Опосередковані	Відношення отриманої за рахунок реалізації фінансових інструментів валової продукції на одиницю відповідного базового показника	Коефіцієнт або відсоток збільшення
Безпосередньо оціночні	- показники приросту на одиницю, скориговані на коефіцієнт фінансової підтримки (урожайності, продуктивності, дохідності, прибутковості); - показники приросту на 1 грн державного фінансування (доходу, прибутку)	Отримані результати в аграрному виробництві (грн.) на 1 грн державного фінансування

Джерело: розроблено автором на основі [120;124]

У табл. 1.4 запропоновані критерії ефективності, які в переважній більшості є критеріями максимізації, згруповано у три класифікаційні групи: загальні оціночні, опосередковані, безпосередньо оціночні. Державна фінансово-кредитна програма фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу буде ефективною тоді, коли динаміка всіх критеріїв, крім окупності програми (він точно буде зменшуватися, бо є оберненим до рівня рентабельності), на кінець періоду реалізації, порівняно з початком, буде зростаючою. У протилежному випадку ефективність фінансових інструментів держави буде сумнівною, що потребуватиме додаткового комплексного оцінювання.

В будь-якому випадку, як рекомендують В. Симоненко, О. Барановський і П. Петренко, необхідно проводити аудит ефективності використання державних коштів [161, с. 153-172]. Під аудитом ефективності

вони розуміють «... контрольний захід, здійснюваний особливим методом, що уможлиблює, з одного боку, всебічну оцінку економічності, раціональності та результативності витрачання державних коштів і використання державної власності, а з іншого – ретельний аналіз діяльності органів державної влади з виконання вимог нормативно-правових актів, що визначають порядок витрачання державних коштів і використання державної власності. Результатом аудиту ефективності в цьому разі є висновок про якість виконання органом державної влади покладених на нього функцій у сфері управління фінансовими потоками держави» [161, с. 154]. У системі показників, що характеризують ефективність державного фінансового регулювання, можна виокремити наступні (табл. 1.5).

Як вважають Ф. Журавка та Н. Овчарова, оцінка ефективності якщо і здійснюється, то досить рідко та для окремо взятої програми і проводиться відповідно до бачення конкретного замовника, а тому є виключно суб'єктивною та непрозорою. Це пояснює вкрай низьку результативність інструментів фінансового державного регулювання, відсутність зв'язку між обсягами витрат і фактичним ефектом з позиції тих чи інших показників, що характеризують державну фінансову підтримку агропромислового комплексу [52, с. 204].

Таблиця 1.5

Систематизація груп показників ефективності державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Група показників	Характеристика
Показники фінансової ефективності	Враховують фінансові результати реалізації бюджетної політики безпосередніх учасників бюджетних програм
Показники бюджетної ефективності	Відображають наслідки здійснення проекту для державного, обласного чи місцевого бюджетів, надходження та витрачання коштів
Показники економічної ефективності	Виходять за рамки прямих фінансових інтересів учасників бюджетного процесу та стосуються переваг для суспільства
Показники соціальної ефективності	Відображають наслідки здійснення проекту для розвитку сільських територій в частині екологізації, ресурсозбереження
Показники регіональних особливостей соціально-економічного розвитку	Враховують множину результатів реалізації бюджетної програми (проекту) його безпосередніх учасників на регіональному рівні

Джерело: розроблено автором на основі [52;161]

У зв'язку з цим вони пропонують алгоритм оцінки ефективності державної фінансової підтримки агропромислового комплексу (рис.1.8).

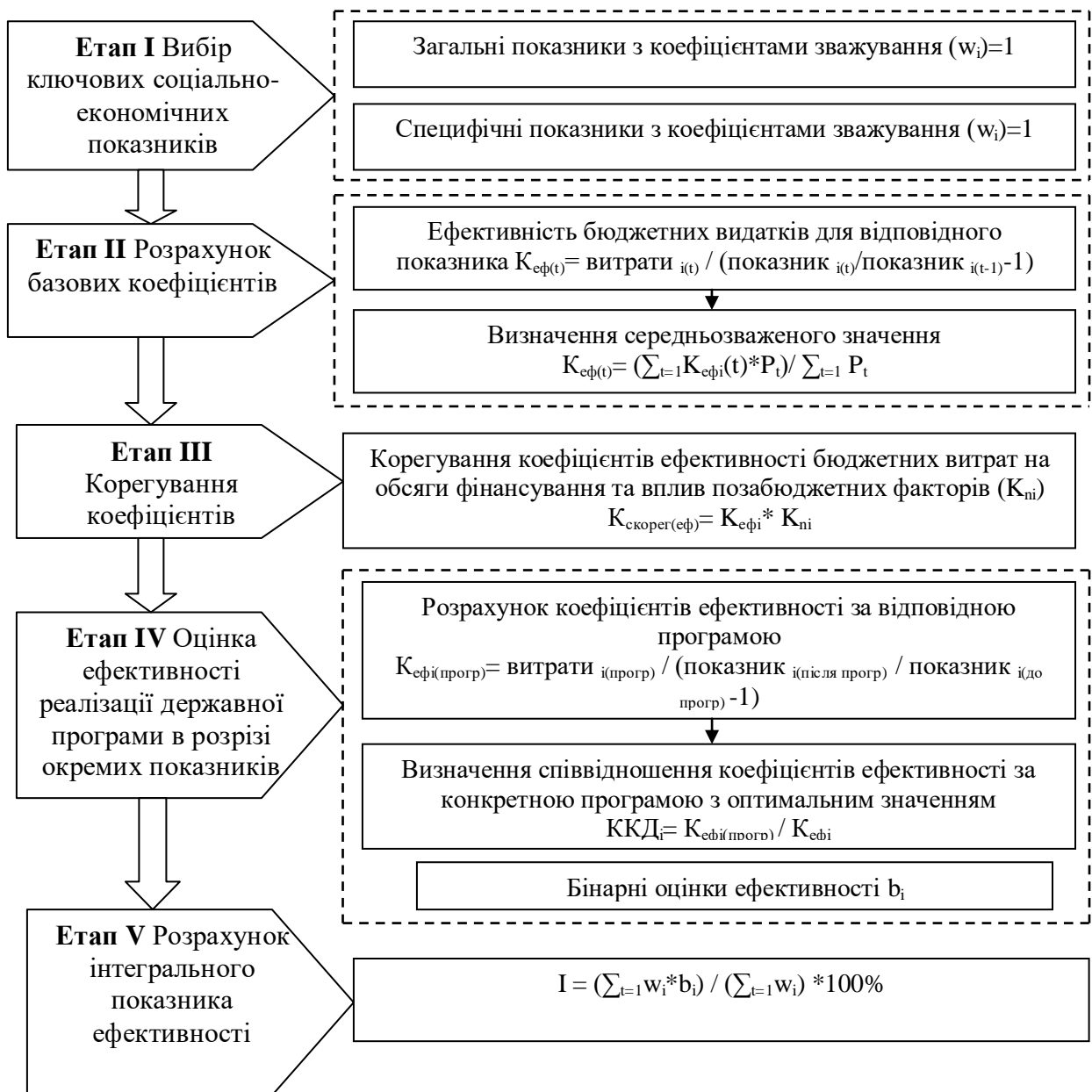

Рис. 1.8. Алгоритм оцінки ефективності фінансової державної підтримки агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором на основі [52;124;161]

На першому етапі алгоритму, зображеному на рис.1.8, передбачається формування комплексу показників з урахуванням намічених цілей механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, економічних та соціальних ефектів, що мають бути одержані в результаті її реалізації. Також пропонується градація відібраних показників за ступенем важливості, оскільки при побудові інтегрального показника було використано

метод зважування для визначення внеску кожного показника в загальний результат. При цьому загальним показникам присвоювалося значення коефіцієнта зважування $w_i = 1$, а специфічним – $w_i = 0,5$ [52].

На другому етапі оцінки ефективності державної фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу здійснюється розрахунок базових коефіцієнтів ефективності бюджетних видатків для кожного з відібраних показників та визначення оптимального значення для бази порівняння.

Третій етап передбачає коригування коефіцієнтів ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на обсяги фінансування та вплив позабюджетних факторів. Четвертий етап є підготовчим для розрахунку інтегрального показника ефективності і передбачає визначення співвідношення коефіцієнтів ефективності за конкретною програмою з оптимальним значенням, а також проведення бінарної оцінки (b_i) за результатами попереднього аналізу. Суть бінарної оцінки полягає в тому, щоб визначити, чи програма виявилась ефективною з позиції конкретного показника (якщо b_i дорівнює 1), тоді на гривню додаткових бюджетних витрат припадав еквівалентний ефект з точки зору розвитку тієї чи іншої складової аграрної сфери; або ж програма виявилась неефективною (якщо b_i дорівнює 0) – на гривню додаткових бюджетних витрат припадав менший за потенційний, ефект з точки зору розвитку тієї чи іншої складової аграрної сфери економіки [52].

Заключний етап передбачає формулювання загального підсумкового висновку щодо ефективності державної фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Для цього пропонується розраховувати інтегральний показник ефективності фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Отримане значення дає числову оцінку рівня ефективності програми. Нині більшість країн зменшує чисельність результативних показників виконання державних фінансових програм з метою спрощення як процедури отримання необхідної інформації,

так і безпосередньо самого аналізу ефективності видатків; деякі взагалі відмовляються від ідеї комбінації кількісних та якісних показників результативності як інструменту оцінки ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу [72].

Таким чином, показники результативності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу мають відігравати ключову роль у процесі прийняття рішення щодо розподілу обмежених фінансових ресурсів. Оптимальність використання наявних фінансових ресурсів означає найефективніший алгоритм та напрямок програмно-цільового фінансування за рахунок мінімально можливої кількості задіяних при цьому ресурсів.

Пошук оптимального набору показників результативності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, одночасно з тенденцією до скорочення кількості та спрощення змістового навантаження кожного показника призводять до спроб замінити велику кількість розрізнених хоча і згрупованих за певною ознакою показників одним-єдиним інтегральним показником ефективності.

Таким показником може слугувати «Ефективність реалізації фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу» ($E_{фк}$), яка в загальному вигляді обчислюється як відношення ефекту (E) від реалізації державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу до понесених витрат (C):

$$E_{bp} = E/C \quad (1.1)$$

Інший підхід, який заслуговує на увагу, є пропозиція К. Ілляшенко, Т. Ілляшенко і Н. Костенко для оцінки ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу використовувати показник якості життя людини за формулою:

$$E_{бп} = \frac{\sum_{T=1}^N QOL_{баз+T} - QOL_{баз}}{\sum_{t=1}^Y B_{t_{диск}}} \quad (1.2)$$

де $\sum_{t=1}^N QOL_{\text{баз}+T}$ – кумулятивний ефект зростання якості життя населення за весь час дії чинників, що стали наслідком реалізації державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (N років);

$QOL_{\text{баз}}$ – якість життя населення у базовому році (році, що передував року початку реалізації державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу);

$\sum_{t=1}^Y B_{t_{\text{диск}}}$ – сума дисконтованих видатків бюджету за роками реалізації державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, t-років [76].

Загалом, в українській науковій літературі проблема оцінювання ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу розглядається через призму оцінки ефективності використання бюджетних коштів. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів проблема досягнення ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу набуває особливої актуальності, бо вони є основою формування фінансового стану держави, забезпечення її стабільності.

Узагальнюючим показником ефективності державної підтримки сільського господарства А. Верзун пропонує «еквівалент субсидіювання товаровиробників» (ЕСТ), який вимірюється у відсотках і визначається за формулою [78]:

$$\text{ЕСТ} = \text{Сума бюджетних витрат} / \text{Вартість продукції} \quad (1.3)$$

Тобто в основу визначення ефективності державних фінансових інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу А. Верзун покладає співвідношення між корисним результатом та витратами на його досягнення [16].

Оцінити результат реалізації механізму державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу можливо при визначенні ефекту від тих фінансових інструментів, що використовуються державою. Так, Прутська О.О. пропонує економічний ефект визначити порівнянням показників

у динаміці: обсягів виробництва, рівня споживання, податкових платежів, витрат на виробництво[155]. Автор даного дослідження, звертає увагу на те, що в аграрному виробництві потрібно поряд з прогнозуванням економічного ефекту, що буде отримано від реалізації стратегічних цілей, врахувати ефект соціального характеру (рівень життя сільського населення, якість обслуговування у закладах освіти, охорони здоров'я тощо).

Для удосконалення методичних підходів до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу нами проведемо порівняльний аналіз методичного забезпечення оцінки рівня державної фінансової підтримки аграрного сектору у країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Світової організації торгівлі (СОТ) (рис.1.9).

Перейдемо до характеристики основних методик розрахунків показників рівня державної фінансової підтримки аграрного сектору, згрупованих на рис. 1.11. Так, згідно з методологією ОЕСР:

1) PSE – оцінка підтримки аграрного виробника – це всі види трансфертів сільськогосподарським підприємствам, при цьому:

$$PSE_i = (P_i^d - P_i^r) + (S_i - T_i), \quad (1.4)$$

де $(P_i^d - P_i^r)$ – різниця між внутрішньою ринковою ціною сільськогосподарського товаровиробника та ціною на кордоні при експорті чи імпорті; S_i і T_i – прямі субсидії і податки, безпосередньо пов'язані з товаром i ;

2) GSSE (загальні заходи підтримки сільського господарства) – трансферти сектору в цілому, а не конкретному сільськогосподарському товаровиробнику;

3) CSE (оцінка підтримки споживача) – трансферти споживачам від сільськогосподарських товаровиробників та з бюджету:

$$CSE_i = (P_i^d - P_i^r) + S_i, \quad (1.5)$$

S_i – непряма бюджетна дотація споживачам сільськогосподарського товару i в результаті аграрної політики держави [78;157].

Рис. 1.9. Методичне забезпечення оцінки рівня державної фінансової підтримки аграрного сектора, що застосовуються у різних країнах

Джерело: розроблено автором на основі [13; 78].

Методика розрахунку показників рівня державної фінансової підтримки агропромислового комплексу за методологією COT регламентується Міжнародною угодою [175]. Згідно даної угоди, основними напрямками державної фінансової підтримки агропромислового комплексу є такі:

1. AMS (агрегована міра підтримки) – сума всіх видів підтримки, яка спотворює торгівлю і надається сільськогосподарським товаровиробникам (заходи «жовтої (бурштинової) скриньки»); розраховується сукупна AMS як сума продуктово-специфічної AMS та продуктово-неспецифічної AMS. При цьому продуктово-специфічна AMS розраховується за кожним основним сільськогосподарським продуктом за формулою:

$$AMS_i = (P_i^d - P_i^r) * Q_i + (S_i - T_i), \quad (1.6)$$

де, $(P_i^d - P_i^r)$ – різниця між застосовуваною регульованою ціною та зовнішньою довідниковою ціною;

Q_i – кількість продукції, до якої діє регульована ціна (обсяг виробництва);

S_i і T_i – прямі субсидії та податки, безпосередньо пов'язані з товаром i [13].

Продуктово-неспецифічна AMS – субсидії і податки на сільське господарство, які не можуть бути віднесені до якого-небудь окремого виду продуктів, але ці заходи чинять вплив на світову торгівлю.

Рівень *de minimis* не враховується в AMS:

- для розвинених країн – 5% від вартості виробництва сільськогосподарського продукту або 5% від валової продукції сільського господарства;

- для країн, що розвиваються –10% [13].

Заходи «зеленої скриньки» не входять до розрахунків AMS, звільняються від обов'язку зниження ціни, здійснюються за рахунок платників податків, а не споживачів, а також не створюють ефект підтримки внутрішніх цін сільськогосподарських товаровиробників. До таких заходів відносять: загальні послуги (наукові дослідження, освіта, консультаційні послуги, ветеринарні та фіто санітарні заходи, маркетингові послуги, контроль за безпекою продуктів харчування, невиробничі (інфраструктурні) вкладення; державні запаси з ціллю забезпечення продовольчої безпеки; допомога при стихійних лихах; охорона навколишнього середовища; допомога сільськогосподарських товаровиробникам в несприятливих регіонах [13].

Заходи «блакитної скриньки» не входять до розрахунків AMS, включають прямі виплати за програмами обмеження перевиробництва: виплати, прив'язані до фіксованих площ і урожаїв; виплати, які здійснюються у співвідношенні не більше 85% від базового рівня виробництва; виплати на тваринництво, що здійснюються в розрахунку на фіксоване поголів'я [133;134].

Оскільки Україна є членом СОТ, то державне фінансування аграрного сектора економіки реалізується з урахуванням існуючих вимог цієї організації, законодавчо закріплених в Угоді про сільське господарство [120].

Загально відоме твердження про те, що ефективність інструментів фінансового державного регулювання можна визначити шляхом ділення обсягу отриманих позитивних результатів (зазвичай у грошовій формі) до обсягу

витрачених коштів, на досягнення наміченого результату. Результати від реалізації інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу відображається на рівні матеріального і духовного добробуту як суб'єктів агропромислового комплексу, так і суспільства в цілому.

Показник ефективності фінансових інструментів механізму державного регулювання можна трактувати як збільшення прибутковості суб'єктів агропромислового комплексу від запровадження відповідних новацій в системі регуляції. На нашу думку, до базових показників оцінки ефективності фінансового державного регулювання агропромислового комплексу належать:

- відсоток сформованої доданої вартості, яка направляється на розвиток агропромислового комплексу;

- співвідношення в динаміці обсягів інвестування в агропромисловий комплекс з показниками виробництва аграрної продукції та її фінансово-економічними результатами;

- частка обсягів в тенденції бюджетно-податкового, цінового, грошово-кредитного регулювання тощо, яка впливає на результативність виробничо-фінансових показників;

- порівняння показників агропромислового комплексу до застосування інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та після їх реалізації.

Однак, слід зазначити, що в деяких випадках є певна особливість при розрахунку ефекту від реалізації інструментів механізму державного регулювання, наприклад, при податковому регулюванні, необхідно враховувати податковий мультиплікатор, що передбачає отримання результату з певним лагом.

Головною метою оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є формування і забезпечення умов для активізації виробничо-господарських, соціально-економічних процесів в аграрному виробництві. Деякі новації при реалізації фінансових інструментів державного регулювання, наприклад в оподаткуванні

(впровадження фіксованого сільськогосподарського податку, нульова ставка ПДВ для деяких суб'єктів агропромислового комплексу тощо), мали позитивні результати, але такі інструменти механізму фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинні бути системними і змінюватись у напрямку підтримки розвитку виробників аграрної продукції, а не стримувати їх ділову активність, що притаманно ситуації сучасності. Своєчасне корегування змін елементів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу можливе при постійному моніторингу сучасного стану, що відбувається у внутрішньому та зовнішньому середовищі (виробництві, фінансовій системі тощо).

Підходи до удосконалення інструментів фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинні полягати у наступному: ідентифікуються можливі ризики і рівень їх впливу, методи їх нейтралізації або попередження, визначаються можливості отримання кращих результатів та напрями їх досягнення. Будь-які дії зі сторони органів державної влади у напрямку розвитку механізмів фінансового регулювання агропромислового комплексу повинні ґрунтуватись на принципах верховенства права, дотримуватись ієрархії підзвітності суб'єктів механізму, досягнення взаємної узгодженості економічних інтересів між державою, суб'єктами агропромислового комплексу, інвесторами, партнерами та результативності прийнятих рішень.

Виходячи з вищевикладеного, нами пропонується оцінювати результати фінансового державного регулювання агропромислового комплексу на основі комплексного показника (1.7):

$$K_{ф-к др.} = I_{эф пр.} \times I_{пл} \times I_{стаб} \times I_{пріб} \times I_{кап} \times I_{контр} \times I_{соц} \quad (1.7)$$

де, $I_{эф пр.}$ – індекс ефективності виконання програм державного фінансового регулювання;

$I_{пл}$ – індекс виконання планових показників суб'єктів агропромислового комплексу;

$I_{стаб}$ – індекс законодавчої стабільності;

$I_{приб}$ – індекс динаміки рівня прибутковості агропромислового комплексу;

$I_{кап}$ – індекс динаміки частки власного капіталу суб'єктів агропромислового комплексу;

$I_{контр}$ – індекс контрольованості з питань виконання умов державних програм фінансового регулювання агропромислового комплексу;

$I_{соц}$ – індекс динаміки фактичного забезпечення суб'єктів соціальної сфери у відповідності до планових показників.

Заслужують на увагу наукові доробки провідних вчених-економістів в сфері фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу [20;36;93;129], результати яких нами використовуються для удосконалення критеріїв оцінки результатів фінансового державного регулювання агропромислового комплексу:

- коефіцієнт виконання прогностичних показників функціонування суб'єктів агропромислового комплексу – співвідношення фактичних показників до планових, або до показників за попередній період (рівень ефективного виконання дорівнює 1);

- експертна оцінка стабільності та надійності законодавства у напрямку фінансового державного регулювання агропромислового комплексу (від 0,9 і більше);

- перевищення коефіцієнту зростання фактичного обсягу прибутку суб'єктів агропромислового комплексу над коефіцієнтом зростання номінального ВВП (більше 1);

- співвідношення фактичних показників частки власного капіталу до планових (дорівнює 1);

- коефіцієнт зростання суми санкцій за виявлені порушення під час не дотримання вимог державних програм фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (менше 1);

- коефіцієнт зростання фактичного фінансування суб'єктів соціальної сфери, розташованих в місцевості агропромислового комплексу над коефіцієнтом аналогічних планових показників (більше 1).

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити проміжні висновки, що головним цільовим результатом механізму фінансового державного регулювання агропромислового комплексу має бути економічний та соціальний ефекти розвитку аграрного сектору. Соціальний ефект є якісним показником, який відображає результати досягнуті у соціальній сфері – соціальний захист сільського населення та працівників суб'єктів агропромислового комплексу, благоустрій сільських територій, розвиненість інфраструктури села тощо.

Розглядаючи державну фінансову підтримку агропромислового комплексу як один із перспективних інструментів механізму державного регулювання, яка сприяє забезпеченню суб'єктів агропромислового комплексу необхідними ресурсами для ефективного функціонування, пропонуємо систематизувати ключові її форми: пряма – реалізується шляхом прямих бюджетних виплати; непряма – бюджетні кошти носять стимулюючий характер); умовно-пряма (опосередкована) – організаційно-економічні заходи, які прямо не пов'язані з аграрним виробництвом (рис. 1.10) [158].

В умовах загострення проблем агропромислового комплексу підвищується роль таких фінансових інструментів державного регулювання як кредитування, оподаткування та інвестування у забезпеченні стратегічного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Для забезпечення якісної реалізації таких інструментів необхідно сформувати потужний науково-методичний базис оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. Для вирішення вищезазначених завдань виникає необхідність у прогнозуванні показників фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу з урахуванням впливу на зазначений процес ключових інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання.

Серед математико-економічного апарату оцінки ефективності державного регулювання останнім часом інтенсивно розвиваються методи прогнозування, що ґрунтуються на визначені стохастичного взаємозв'язку між показниками трендового та кластерного аналізу, методи синергетичного та диференційованого рівняння логістичного типу, методів нерівноважної

статистичної механіки, інтегральні методи тощо. Першочерговим призначенням перелічених методів є визначення набору ключових чинників, котрі мають вплив на результативний показник [137].

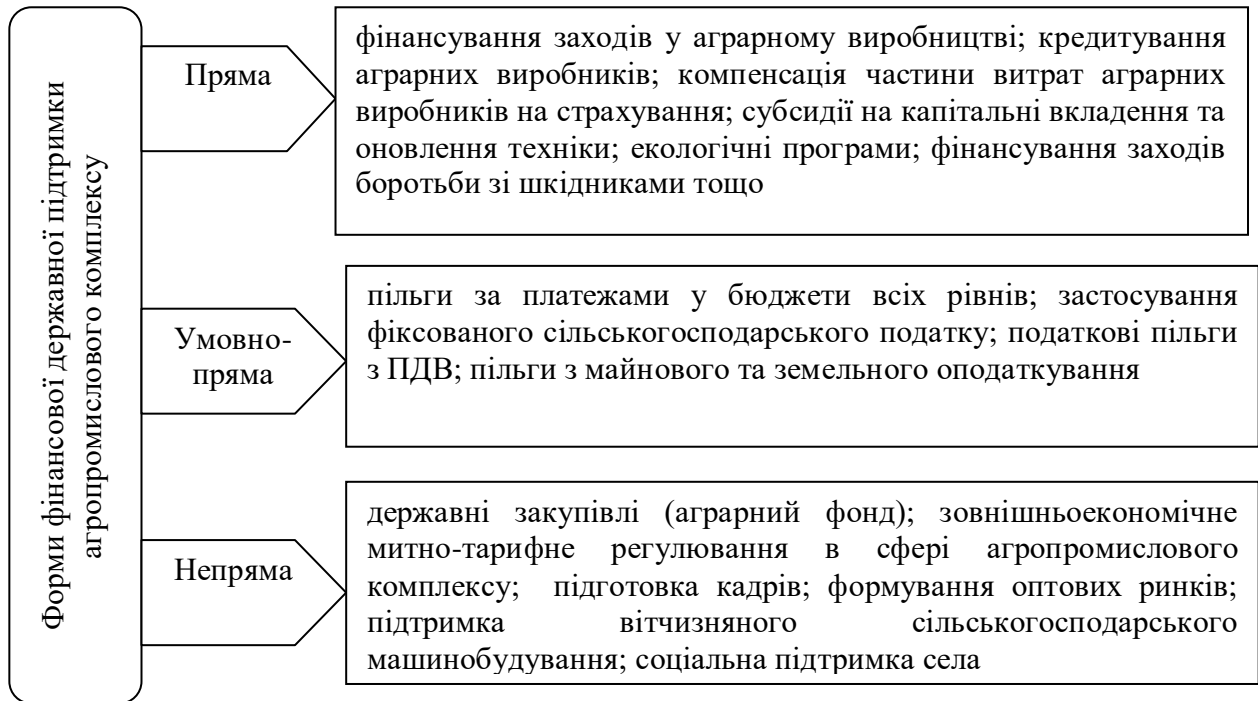

Рис. 1.10. Форми фінансової державної підтримки агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором на основі [24;98;158]

Аналіз позитивних і негативних сторін існуючих методів статистико-математичного апарату та результати власного дослідження, дозволили сформулювати висновки, що для оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу доцільно використати методику, засновану на поєднанні методів багатомірного статистичного аналізу і оптимізаційних методів.

Методи багатомірного аналізу – найбільш діючий кількісний інструмент дослідження економічних процесів, описуваних великою кількістю характеристик. Для одержання більш точного поділу об'єктів дослідження можна провести їх класифікацію залежно від поставлених умов з розбивкою на групи [18]. Практична реалізація зазначеної потреби у оцінці ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється шляхом проведення комплексного

наукового дослідження, а саме поєднання кількох етапів функціонально-організаційної структури запропонованої нами методики (рис.1.11).

Виходячи з вищевикладеного нами запропоновано цілком конструктивне застосування наступних етапів до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу:

Етап 1. Систематизація параметрів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу у контексті ефективності застосування фінансових інструментів державного регулювання. Адекватна постановка науково-методичного підходу до оцінки ефективності фінансових інструментів державного регулювання агропромислового комплексу передбачає формування чіткої мети, завдання та визначитись із об'єктом та предметом дослідження.

Мета науково-методичного дослідження передбачає розробку альтернативних теоретико-прикладних рішень, що сприяють ефективному використанню інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та на основі цього позиціонувати розвиток агропромислового комплексу. Саме тому, основним завданням передбачається ідентифікація факторів, що визначають альтернативні напрями фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Об'єктом дослідження виступає розвиток агропромислового комплексу у контексті ефективності реалізації інструментів механізмів фінансового регулювання, що визначається шляхом вибору ключового параметра на підставі застосування методів стохастичного аналізу.

Предметом аналітичного дослідження є оцінка фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу під дією фінансових регуляторних підтримуючих заходів з боку держави. Для оцінки ефективності інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання та їх впливу на розвиток агропромислового комплексу пропонується методика, заснована на поєднанні статистичних і оптимізаційних методів, а саме: трендового, кореляційного-регресійного аналізу та інтегральної моделі прогнозування.

Рис. 1.11. Науково-методичний підхід до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Зазначені методи економіко-математичного аналізу дозволяють здійснити оцінку фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу під дією державних фінансових інструментів регулювання. Отримані результати в подальшому сприятимуть розробці альтернативних інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання у напрямку фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. При використанні методики оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу виникає потреба у обробці значної кількості феноменологічних параметрів, що формують визначальні показники-фактори методики. Саме вони характеризують стан об'єкту дослідження.

Етап 2. Аналіз та оцінка визначальних факторів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, з позиції ефективності реалізації інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Результати нашого дослідження, при виборі параметрів та факторів методики спрямовані на оцінку їх впливу та перспективу підвищення рівня фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в короткостроковій і довгостроковій перспективі. Фактори, що впливають на результативність агропромислового комплексу можна класифікувати за чотирма комплексними групами, які включають такі інструменти: 1) бюджетні; 2) податкові; 3) кредитні; 4) інвестиційні (рис. 1.12).

Ключовим питанням при оцінці ефективності інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання є проблема вибору основних індикаторів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу. Досить часто критерієм оцінки у працях вітчизняних науковців стають рівень продовольчої безпеки, ВВП аграрного сектору, продуктивність праці, фінансовий результат, прибутковість та рентабельність, ефективність використання капіталу тощо [16].

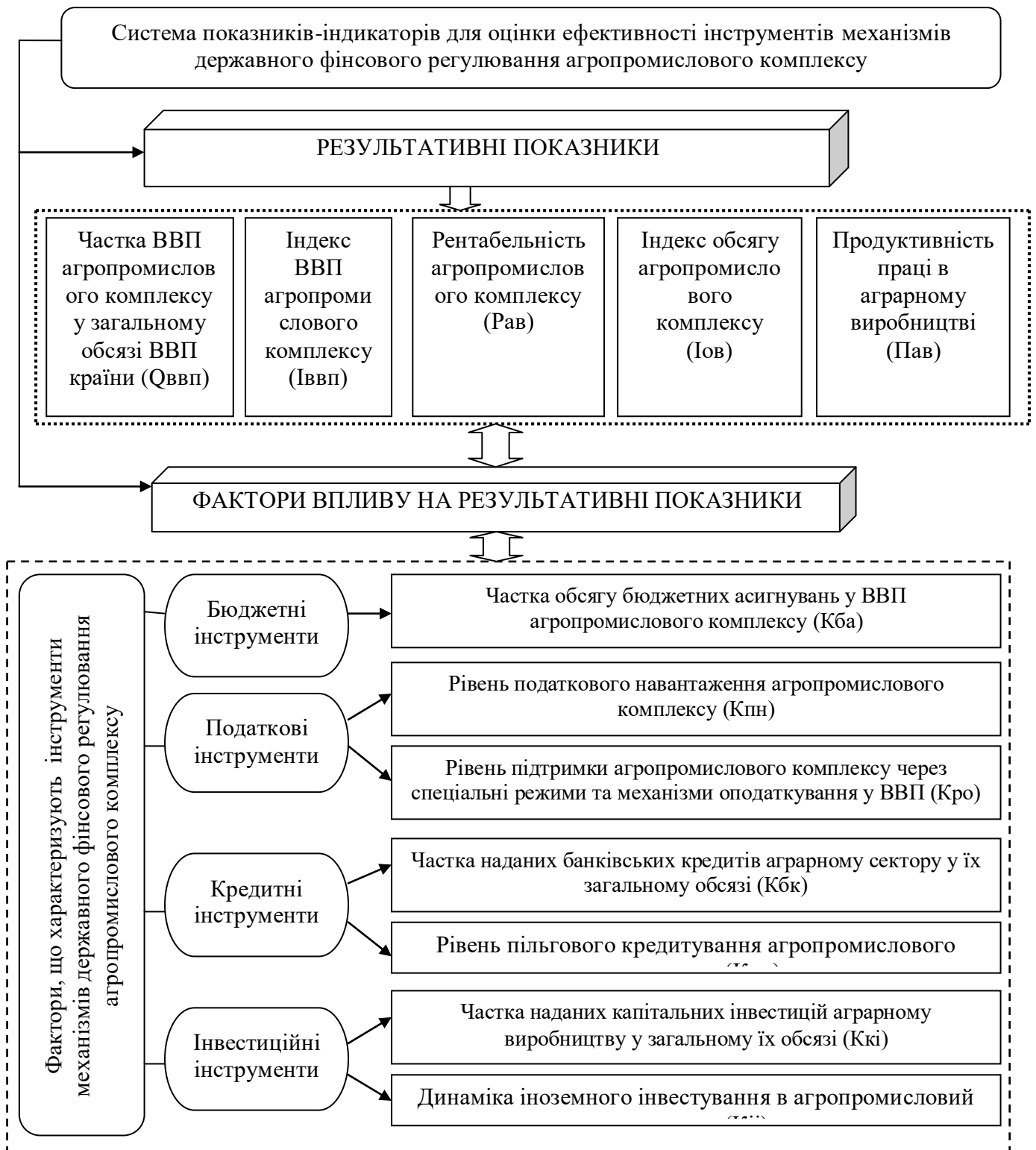

Рис. 1.12. Показники-індикатори оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінсового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Враховуючи багатоаспектність критеріїв фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (соціально-економічний) та широкий спектр впливу чинників, вважаємо за необхідне для опису комплексної методики оцінки ефективності фінансових інструментів державного регулювання використати вибірку результативних показників та визначити вплив на них чинників, що визначаються інструментами та заходами державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Етап 3. Комплексна система методів оцінки параметрів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу шляхом реалізації інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, що передбачає застосування кореляції, регресії та трендового аналізу, індексного методу.

Власне в нашому випадку при визначенні основних параметрів, першочерговим завданням є оцінка тісноти зв'язку між факторами впливу та побудова на основі отриманих результатів кореляційних матриць, які характеризують тісноту зв'язку об'єктів спостереження. Для побудови кореляційних матриць використовується коефіцієнт кореляції та детермінації.

Цей показник засвідчує щільність кореляційного зв'язку узагальнюючого показника із чинниками впливу, і є підставою для формування інформаційної бази найбільш індикативних показників запропонованого методичного підходу. Рівень взаємозв'язку між значеннями даних параметрів та характеристикою щільності зв'язку між ними подано у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Якісна оцінка тісноти зв'язку

Величина коефіцієнта кореляції	Характеристика сили зв'язку
0,9-0,99	дуже сильний зв'язок
0,7-0,9	сильний зв'язок
0,5-0,7	помітний зв'язок
0,3-0,5	слабкий зв'язок
до 0,3	практично відсутній зв'язок

Джерело: [21]

Наступним кроком зазначеного етапу є побудова парних регресійних моделей залежності результативної ознаки від найбільш значущих індикаторів впливу на підставі лінійної, експоненціальної, степеневі та логарифмічної функції. Отримані регресійні рівняння потребують перевірки на статистичну вірогідність за допомогою F-критерію Фішера, критерію Стьюдента та критерію Дарбіна-Уотсона [18].

Важливим кроком при побудові багатofакторної регресійної моделі є перевірка найбільш значимих чинників на мультиколінеарність. Зазначене сприятиме виключенню високо-кореляційних параметрів із майбутньої моделі та її об'єктивності. При описі мультиколінеарності окремих параметрів моделі потрібно включити в неї всі фактори, які мають значний суттєвий статистичний вплив на результативний показник, а з іншого боку, потрібно, щоб була виконана умова лінійної незалежності між незалежними факторами. Хоча інколи введення висококорельованих факторів може призвести до побудови значимої моделі, що водночас і повинно бути критерієм побудови моделі [191].

Отже, для удосконалення методичного підходу до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, нами було досліджено існуючі методичні підходи до процесу оцінки ефективності державного фінансового регулювання аграрного сектору та обґрунтовані власні пропозиції. При цьому застосовано порівняльний аналіз до показників результативності програм державного фінансування, в рамках якого наведено класифікацію критеріїв ефективності бюджетного фінансування. Запропоновано структуру методичного підходу до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, в якій показано ієрархічний зв'язок між джерелами фінансових ресурсів, безпосередньо процесом фінансування та кінцевим результатом (соціально-економічним ефектом), який необхідно досягнути. Обґрунтовано, що оцінка ефективності механізмів фінансового регулювання державного регулювання має інформувати як про абсолютну, так і відносну ефективність результативних показників, а також закласти основні умови для порівняльного та ретроспективного їх аналізу.

Висновки до розділу 1

Державне регулювання агропромислового комплексу це система скоординованих дій (напрямів, форм, методів, важелів, інструментів) органів державної влади щодо їх прямого та непрямого впливу на суб'єктів господарювання для досягнення ефективності функціонування агропромислового комплексу. Державне регулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу полягає в проведенні комплексу заходів із організаційної та фінансової підтримки його суб'єктів. Це має сприяти впорядкованості дій економічних суб'єктів з урахуванням дотримання норм законодавства, інтересів органів влади, бізнесу та суспільства в цілому, а також підвищити зацікавленість усіх учасників агропромислового комплексу в забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Ефективне фінансове державне регулювання агропромислового комплексу на нашу думку має стати запорукою економічного зростання усієї країни. Механізм фінансового державного регулювання агропромислового комплексу реалізується через фінансову політику як складову системи державного регулювання економіки. Використовуючи інструменти фінансової політики, держава справляє вплив на обсяг і структуру валової аграрної продукції, стан платіжного балансу й державних фінансів, рівень зайнятості, інфляції тощо. Фінансове регулювання агропромислового комплексу варто розуміти як складову частину механізму державного регулювання агропромислового комплексу, що передбачає фінансовий засіб впливу на розвиток агропромислового комплексу шляхом стимулювання концентрації фінансових ресурсів використовуючи відповідні форми, методи та інструменти.

Системний підхід до функціонування механізмів фінансового регулювання орієнтує увагу органів державної влади на забезпечення створення інституціональних та інноваційних регуляторів трансформацій фінансового потенціалу фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, які повинні включати комплекс наступних заходів: зниження податкових ставок; сприяння в пільговому кредитуванні; контроль за змінами у величині

закупівельних та оптово-відпускних цін з урахуванням фактичної собівартості продукції і встановленого нормативного співвідношення; формування сприятливих умов для суб'єктів агропромислового комплексу в процесі забезпечення їх енергоносіями; забезпечення агропромислового комплексу адміністративно-правовою, соціально-економічною та інформаційною безпекою; координація антикризових заходів; активізація участі органів державної влади у взаємовідносинах суб'єктів агропромислового комплексу.

З точки зору концепції системності структура механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу має включати низку елементів: суб'єкти регулювання (державні органи влади); інструментарій (форми, методи та інструменти); об'єкт регулювання (агропромисловий комплекс); стратегічні цілі та індикатори фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; ефекти, які генеруються в процесі реалізації механізму. Запропонований підхід до функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу дозволяє: забезпечити потреби суб'єктів агропромислового комплексу у кредитних ресурсах; сформувати ефективну систему оподаткування агропромислового виробництва; активізувати ефективну систему страхування суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; визначити напрямки розвитку системи фінансової підтримки агропромислового комплексу.

Запропоновано інструменти механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та його форми здійснення. Основними формами виступають стимулювання та обмеження. До інструментів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу належать: податки, кредитування, цінове регулювання, бюджетне фінансування та інвестиції.

Визначено, що головною метою оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є формування і забезпечення умов для активізації виробничо-господарських, соціально-економічних процесів в аграрному виробництві. Запропоновано

структуру методичного підходу до оцінки ефективності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, в якій показано ієрархічний зв'язок між джерелами фінансових ресурсів, безпосередньо процесом фінансування та кінцевим результатом (соціально-економічним ефектом), який необхідно досягнути. Обґрунтовано, що оцінка ефективності механізмів фінансового регулювання державного регулювання має інформувати як про абсолютну, так і відносну ефективність результативних показників, а також закласти основні умови для порівняльного та ретроспективного їх аналізу.

Основні результати дослідження опубліковані у працях автора [32-33].

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

2.1. Організаційні аспекти функціонування механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні

В Україні поступово продовжується напрям розвитку які орієнтовані на забезпечення функціонування механізму державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, тобто формуються та удосконалюються фінансові інститути. Безпосередньо участь держави стає індикатором, який характеризує перспективність розвитку для агропромислового комплексу в Україні. На засадах тривалої інформаційної такої асиметрії приватні фінансові інститути також орієнтуються на бізнес, що в змозі самостійно здійснювати необхідні обсяги інвестування. Так, агропромисловий комплекс є важливою складовою національної економіки, що насамперед потребує формування дієвого державного інституційного забезпечення, тобто результати її безпосереднього функціонування забезпечують продовольчу й екологічну безпеку тощо.

Проводячи аналіз тенденцій зміни впливу органів державної влади на стійкий розвиток агропромислового комплексу в Україні саме за останні роки, І.І. Княженко визначає слідує: - дослідження господарських реформ свідчить, що механізм ринкового регулювання часто замінювався механізмом державного регулювання аграрним виробництвом, і навпаки; - основою господарських реформ зазвичай було вирішення проблеми комплементарності механізмів державного і ринкового регулювання аграрним виробництвом; - залежно від глибини дослідження такої проблеми, визначався напрям реформ та її результати; - ефективність реформ у аграрному виробництві залежала від стабільності соціально-політичної та економічної ситуації в державі [87].

Дослідження особливостей функціонування державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні С.В. Майстро, дозволили обґрунтувати зміст такого механізму, під яким розглядає спосіб застосування заходів впливу суб'єкта регулювання щодо оптимального доповнення (при виникненні у цьому потреби) дій ринкового механізму, для подолання наслідків «провалів» ринку та деформацій аграрного ринку, і забезпечення необхідного рівня національної безпеки (економічної, продовольчої, екологічної, сировинної, енергетичної, виконання поставлених перед суспільством цілей та завдань [123].

Так, М.О. Пухтинський стверджує, що механізм реалізації підходів до державного регулювання розвитку аграрного сектору має містити наступні складові: законодавче забезпечення, бюджетно-фінансове регулювання розвитку аграрного сектору відповідного регіону; розробка та реалізація державних регіональних програм щодо розвитку агропромислового комплексу; бюджетна підтримка аграрного сектору регіону у напрямку забезпечення продовольчої безпеки країни; забезпечення стабільності функціонування аграрного сектору шляхом підтримки міжрегіонального та прикордонного співробітництва [164].

До внутрішніх факторів автором виділено: ресурсний потенціал, фінансові, маркетингові, виробничі, історичні, соціально-психологічні, організаційно-структурні та інші. До зовнішніх – глобалізаційні, геополітичні, вплив міжнародних організацій і ринків та інші [15]. У свою чергу, Л.М. Васильєва пропонує поділ інструментів механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на такі, які орієнтуються на підвищення ефективності агропромислового комплексу та забезпечення соціальної захищеності сільського населення[20].

Організаційну структуру забезпечення механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні на державному рівні представляють: Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України, які здійснюють свою діяльність безпосередньо та через відповідні державні інститути у межах визначених повноважень (рис.2.1).

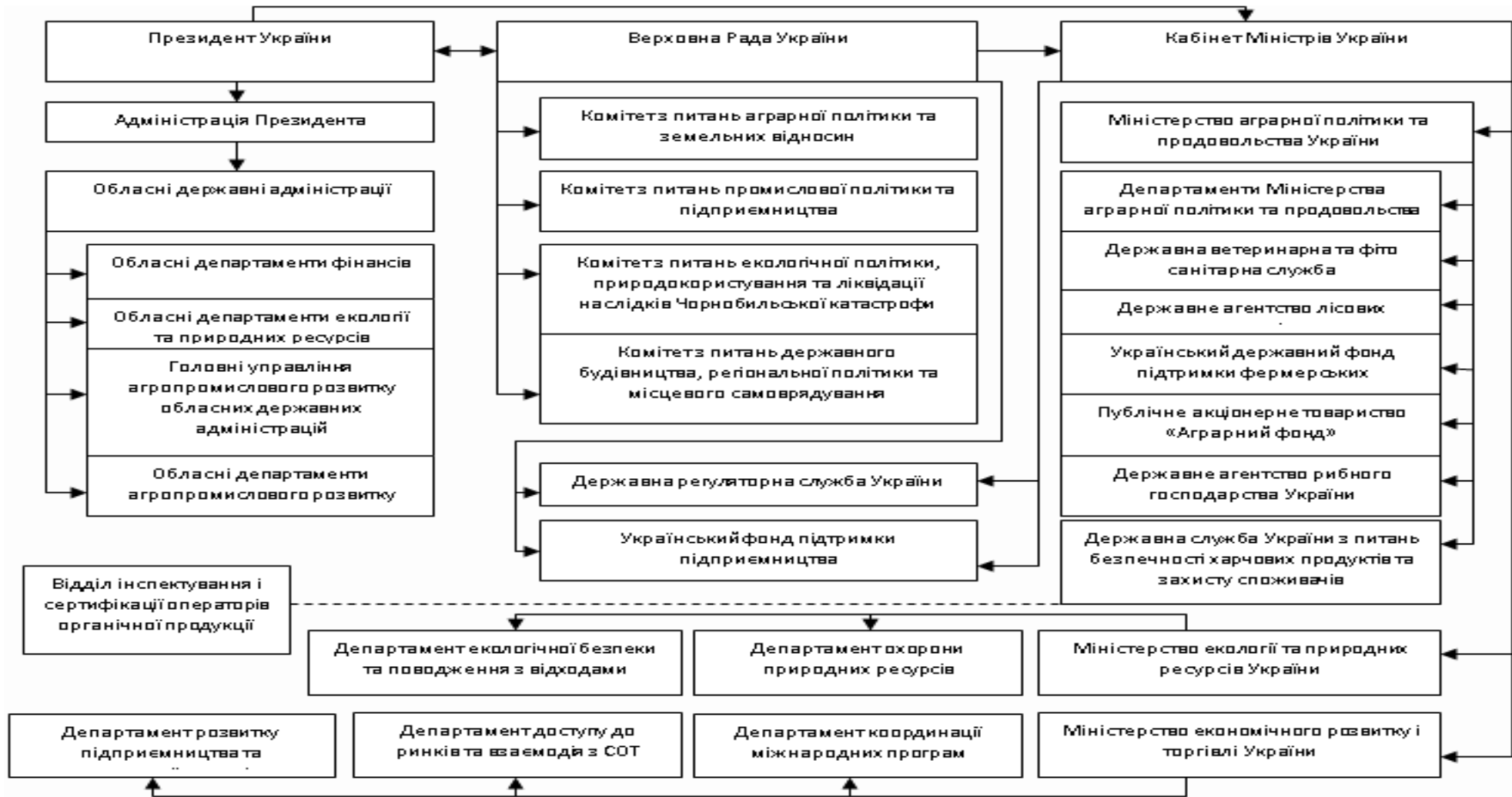

Рис. 2.1. Організаційна структура забезпечення державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Ефективне функціонування механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу орієнтоване на забезпечення продовольчої безпеки країни. В сучасних умовах інтеграції у європейський простір фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу виконує завдання забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку. Саме тому критеріями ефективності функціонування такого механізму слугують індикатори розвитку аграрної політики в країні.

На нашу думку, одним із ключових критеріїв ефективності державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є оптимальне досягнення поставлених цілей аграрної політик в країні. Однак, обґрунтування стратегічних цілей аграрної політики не дає чіткого уявлення про економічні орієнтири для формування стратегії розвитку агропромислового комплексу. Виходячи із вищевикладеного виникає необхідність визначення цільових установок шляхом конкретизації цілей нижчого рівня та відповідних показників їх вимірювання. Тобто, для визначення рівня досягнення цілей функціонування аграрної політики можна використати критерії так званої цільової ефективності – рівень відповідності функціонування досліджуваної системи її цільовому призначенню, а також рівень досягнення задекларованих цілей. У цьому аспекті П.В. Маслак констатує, що «...поняття цільової ефективності...коректне тільки в тому випадку, якщо є можливість відділити цілі від функціонування системи (її затрат і результатів)» [134].

Залежно від рівня регулювання фінансових відносин у розвитку агропромислового комплексу можна виділити: 1) загальнодержавний рівень, який передбачає ефективність державного регулювання для всього суспільства і аграрного сектору; 2) регіональний, передбачає ефективність механізму регулювання для окремих регіонів; 3) галузевий, орієнтований на удосконалення соціально-економічного стану аграрного сектору та його підгалузей; 4) корпоративний – для окремих виробників аграрної продукції, їх об'єднань, груп і населення з притаманними їм інтересами [22].

На нашу думку, критеріями ефективності функціонування державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу мають виступати соціально-економічні та маркетингові показники функціонування аграрного сектору. До соціально-економічних показників доцільно відносити забезпеченість продовольчої та екологічної безпеки, рентабельність виробництва, рівень інтегрованості суб'єктів агропромислового комплексу та їх інноваційного розвитку. Маркетингові показники розвитку агропромислового комплексу передбачають конкурентоспроможність та цінову автономність від кон'юнктури ринку. Саме ці показники слугують квінтесенцією механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Результати дослідження особливостей функціонування державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні засвідчили про сукупність проблем.

З огляду на світовий досвід, аграрії-фахівці визначають у якості основної стратегічної мети розвитку агропромислового комплексу забезпечення продовольчої безпеки країни й посилення позицій України на світовому ринку продовольчих і сільськогосподарських товарів [146]. У зв'язку із цим нами запропоновано виділити основні стратегічні орієнтири державного фінансового регулювання розвитку вітчизняного агропромислового комплексу:

- макроекономічна політика: методи державного регулювання розвитку агропромислового комплексу, безпосередньо не пов'язані з даною сферою, однак впливають на ефективність його функціонування (проведення пільгової податкової політики, підтримка національної валюти, зовнішньоторговельна діяльність);

- захист аграрних виробників на внутрішньому ринку, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції й продовольства, сприяння створенню єдиного аграрного ринку країни, створення сприятливих умов для імпорту техніки й технологій, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності внутрішніх аграрних виробників;

- розробка нормативно-правової бази функціонування аграрного сектору країни;

- удосконалювання земельних відносин;
- забезпечення розвитку виробничої інфраструктури, що припускає виділення державних коштів на проведення заходів довгострокового характеру: субсидій на будівництво господарських приміщень, на рекультивацію земель, а також сприяння створенню фермерських об'єднань;
- розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі;
- сприяння активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві;
- забезпечення товаровиробників сільськогосподарською технікою, розвиток і вдосконалювання лізингової діяльності;
- регулювання раціонального використання природних ресурсів;
- регулювання й підтримка науково-дослідної діяльності тощо.

Державна підтримка поточної діяльності (пільгове оподаткування й кредитування сезонних робіт у сільському господарстві, цінове регулювання, підтримка доходів виробників, включаючи прямі державні платежі, куди входять компенсаційні платежі, платежі при збитку від стихійних лих, державні закупівлі, страхування й т.д.), носить більше тактичний, короткостроковий характер стосовно вище перерахованих стратегічних завдань державного регулювання й підтримки розвитку агропромислового комплексу на інвестиційно-інноваційній основі. Вона спрямована на рішення проблем, які виникають перед суб'єктами господарювання в процесі здійснення поточної виробничо-господарської діяльності, і повинна допомагати реалізовувати основні блоки програми стратегічного розвитку агропромислового комплексу в Україні.

Однак не слід розглядати ці два блоки фінансового державного регулювання й підтримки агропромислового комплексу ізольовано один від одного. Вони виділені умовно, тому що повинні розглядатися в комплексі. Стратегічні завдання й напрямки розвитку формуються виходячи зі сучасного стану агропромислового комплексу. У свою чергу рішення поточних проблем дозволить вирішити або наблизитися до рішення стратегічних питань розвитку агропромислового комплексу.

Іншими словами виділені нами напрями державного регулювання агропромислового комплексу тісно пов'язані один з одним. Більше того, між ними найчастіше спостерігаються досить не чіткі границі, тому що рішення багатьох проблем функціонування агропромислового комплексу має важливе значення як у поточному році, так і з погляду стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору (наприклад, цінове регулювання, податкова політика, забезпечення виробників сільськогосподарською технікою й т.д.). Крім того, В.А. Семенов звертає увагу на те, що "відсутність стратегічних цілей – головна причина невдач сучасної аграрної політики. Навряд чи можна чекати змін у кращу сторону, якщо товаровиробники працюють наосліп, не маючи узаконеної аграрної стратегії, де чітко сформульовані мета й завдання аграрної політики держави» [146].

Державна підтримка агропромислового комплексу у контексті функціонування державного фінансового регулювання його розвитку в сучасних умовах є неефективною, адже залежить від суб'єктивних рішень. Фінансово-кредитна підтримка надається несвоєчасно, не в повному обсязі, з порушенням задекларованих порядків. Участь у програмах, що передбачають державне фінансування, не є предметом конкурсів, і тому вкладення часто використовуються без належної віддачі. Державні операції на ринку продовольства фінансуються погано, без чіткого поділу відповідальності між продавцем і покупцем, із серйозними порушеннями основних законів ринку.

Державна фінансово-кредитна підтримка суб'єктів агропромислового комплексу проводиться за рахунок коштів державного бюджету й місцевих бюджетів відповідно до рівня прийнятих рішень. Механізм цієї підтримки на різних бюджетних рівнях не повинен перешкоджати роботі суб'єктів агропромислового комплексу і нормальному функціонуванню ринку.

Одним із інструментів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є дотування й бюджетні компенсації. Дотації на аграрну продукцію й компенсації підвищених витрат, обумовлених специфічними умовами виробництва, надаються сільському господарству, враховуючи те, що агропромисловий комплекс має народногосподарську

значимість й нездатність нерентабельних аграрних суб'єктів господарювання вирішити проблеми щодо фінансового забезпечення поточної виробничої діяльності власними силами.

Бюджетні дотації надаються виробникам аграрної продукції для відшкодування витрат, які по об'єктивних причинах не покриваються реалізаційними цінами на продукцію, виробленої в основних товарних зонах. Основною причиною такої ситуації у сучасних умовах є диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію й промислові товари та послуги, що споживаються сільським населенням, і також низька їх купівельна спроможність. Бюджетні компенсації видаються для забезпечення мінімального достатнього рівня споживання суб'єктами агропромислового комплексу окремих засобів виробництва й ресурсів, подорожчання яких не може компенсуватися підвищенням цін на сільськогосподарську продукцію.

Таким чином, за допомогою бюджетних дотацій і компенсацій держава підтримує окремі стратегічно важливі види агропромислового комплексу, у тому числі ті, які забезпечують відтворювальний потенціал галузі, мають соціально-екологічне значення.

Враховуючи складний сучасний стан функціонування агропромислового комплексу в Україні, дотації й компенсації відіграють важливу роль у формуванні доходу від реалізації продукції, особливо тваринницької. Однак, варто зазначити, що існуюча система дотаційних і компенсаційних виплат, на жаль, не створює стимулів для ефективної діяльності суб'єктів агропромислового комплексу. На практиці переважає компенсаційно-витратний підхід до розподілу фінансових ресурсів, що виділяються суб'єктам агропромислового комплексу. Найчастіше господарства, що працюють менш ефективно, одержують більші розміри дотацій і навпаки, що не сприяє зацікавленості аграрних виробників у поліпшенні результатів своєї діяльності.

Сучасний механізм фінансової державної підтримки агропромислового комплексу не вирішує завдання об'єктивного визначення розміру потреби суб'єктів аграрного бізнесу у відповідних коштах насамперед тому, що немає

загальноприйнятих критеріїв оцінки потреби в коштах підтримки й пріоритетів у їхньому виділенні.

Взагалі, головним недоліком існуючого механізму фінансової державної підтримки є відсутність достатніх нормативних матеріалів, що визначають необхідні дотаційні операції по окремих напрямках. Сюди ж відноситься недостатність економічних стимулів і відповідальності, що забезпечують раціональне використання й скорочення коштів державної підтримки, а також слабкість контролю за їхньою витратою. При наявності вищевикладених недоліків, усунення яких спонукало до зменшення обсягів виділених державою коштів на розвиток агропромислового комплексу.

Варто наголосити на тому, що рівень фінансової підтримки багато в чому визначається не економічними, а політичними причинами, і в першу чергу, чинністю аграрного лобіювання в законодавчому органі. Якщо в зарубіжних країнах перша й третя сфери аграрного сектору зацікавлені в державній підтримці сільськогосподарських виробників лише побічно, тому що незалежні у фінансовому відношенні фермери пред'являють попит на їхні товари й послуги, то в Україні суб'єкти агропромислового комплексу одержують у деяких випадках прямі трансферти з бюджету. Тому, значну частину аграрного бюджету становлять кошти на підтримку розвитку підприємств аграрного сектору.

У прихильників і супротивників сільськогосподарського протекціонізму склалося не зовсім вірне уявлення про те, що рівень реальної підтримки агропромислового комплексу вимірюється масштабом бюджетних витрат. Аграрний сектор орієнтується за збільшення видатків на нього з державного бюджету, прихильники ліберального підходу прагнуть протистояти цьому. Однак, сам по собі обсяг бюджетних витрат не може слугувати достовірною оцінкою рівня державної підтримки даного сектора. Їхнє збільшення або зниження ще не свідчить про поліпшення або погіршення положення аграрного виробника.

Тим паче, змістовність фінансових проблем аграрного сектору полягає не лише в недостатці коштів, але й у неефективному механізмі їхнього

використання, тобто проблема складається не тільки в тому, яку суму виділяти аграрному виробництву з бюджету, але й у тому, як краще нею розпорядитися, що і спонукає до удосконалення існуючого фінансового механізму державної підтримки агропромислового комплексу України в сучасних умовах.

Аналіз такого інструменту державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу як компенсації показує, що він одночасно провокував підвищення цін на промислову продукцію, на придбання якої законодавчо передбачалася компенсація витрат. Економічна ситуація сучасності й тенденції її зміни на найближчу перспективу визначають необхідність коректування механізмів розподілу й доведення державних фінансових коштів до суб'єктів агропромислового комплексу. Кошти, що виділяються з бюджетів для зменшення диспаритету цін в аграрному секторі, проблему виходу сільського господарства із кризи не вирішують. Потрібна зміна системи фінансування та інвестиційного забезпечення розвитку агропромислового комплексу у контексті реалізації фінансового механізму його державного регулювання.

У свою чергу аналіз розподілу бюджетних коштів в аграрному секторі свідчить про наявність значних резервів щодо удосконалення існуючого механізму фінансової підтримки агропромислового комплексу. Кошти аграрних виробників не забезпечують нормальних умов відтворення, адже основну частину їх становлять надходження від реалізації продукції, робіт і послуг, що свідчить про неефективність такого джерела. Більша частина коштів спрямовується на відшкодування матеріальних витрат виробництва й оплату праці, і ці дві статті видатків суб'єктів агропромислового комплексу практично повністю покривають надходження від реалізації продукції, робіт і послуг.

Результати впливу світової кризи на аграрний сектор України призвели до різкого зменшення здатності суб'єктів агропромислового комплексу залучати фінансування в необхідних розмірах. Мова йде як про власний капітал так і боргове фінансування. В сучасних умовах навіть стійкі суб'єкти агропромислового комплексу, які відповідають всім критеріям інвестиційної привабливості (рентабельність, масштаби, управління тощо), не можуть у

достатньому обсязі забезпечити фінансування свого розвитку. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що інвестиційна політика в аграрному секторі України здійснюється останніми роками уповільненими темпами. Інвестиційні вкладення в агропромисловий комплекс на даний час залишаються мізерними і не відповідають сьогodнішнім потребам в них, що в свою чергу робить продукцію агропромислового комплексу неконкурентоздатною не тільки на світовому, але й на внутрішньому ринках.

Сприяння залученню прямих іноземних інвестицій в діяльність агробізнесу, особливо за допомогою вдосконалення податкового законодавства, адаптування його до вимог СОТ та інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, сприятиме ефективній господарській діяльності агропромислових формувань і тим самим підвищить конкурентоспроможність продукції агропромислового комплексу.

Саме тому, на нашу думку, перехід до ринкової економіки вимагає формування нових, адекватних сучасності підходів до фінансового забезпечення агропромислового комплексу. І вирішити цю проблему можна лише спільними зусиллями держави та приватного сектору.

Твердження провідних науковців про те, що ринковий механізм і державне регулювання розвитку агропромислового комплексу є взаємодоповнюючими елементами сучасності дійсно справедливі. Адже держава повинна виконувати ті функції, яких не може забезпечити ринок, а до головних завдань належить формування ефективної нормативно-правової бази, захист конкуренції та права власності, розподіл і перерозподіл доходів. Однак з роками змінюються пріоритети державного регулювання, оскільки у відповідний період часу виникають потреби у реалізації відповідних цілей, які і повинні відповідати сучасним методам та принципам державного регулювання. На нашу думку, державне втручання в розвиток агропромислового комплексу має бути раціональним та виваженим [12].

У свою чергу, симбіоз ринкового і державного механізмів регулювання у напрямку розвитку агропромислового комплексу конкретизується у безпосередніх функціях держави щодо впливу на стимулювання розвитку

ринкових механізмів саморегулювання у контексті забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції. Зміст даної функції державного регулювання полягає у реалізації сукупності заходів щодо впливу на виробничі і соціальні процеси через розвиток методів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Методи механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах взаємодії з ринковими відносинами

Групи методів	Зміст методів
Бюджетна політика	функціонування спеціальних фондів державної підтримки на міжнародному, державному та регіональному рівнях у напрямку забезпечення: придбання матеріально-технічних ресурсів, страхування врожаю; регулювання зовнішньоекономічної діяльності, фінансування робіт по збереженню родючості ґрунтів та виробництва екологічної продукції; гарантована закупівля сільськогосподарської продукції;
Податкова політика	встановлення єдиного земельного податку для всіх сільськогосподарських виробників; введення пільгового оподаткування всім юридичним і фізичним особам, що фінансують розвиток суб'єктів агропромислового комплексу
Кредитна політика	на період відновлення паритету цін на аграрну продукцію забезпечити доступ до довгострокового кредитування агропромислового комплексу на пільгових умовах; реструктуризація заборгованості за кредитами
Цінова політика	закупівля продукції сільськогосподарського виробництва до державних ресурсів за гарантованими цінами; введення часткового дотування окремих суб'єктів аграрного сектору; забезпечення прибутковості суб'єктів агропромислового комплексу на рівні розширеного відтворення через цінові та поза цінові регулятори

Джерело: [27]

Отже, на нашу думку, забезпечення ефективної реалізації методів механізмів державного фінансового регулювання слугує стратегічною основою для фінансової стійкості суб'єктів агропромислового комплексу.

У даному аспекті ми підтримуємо позицію Ю.Б. Шийки про те, що вплив методів державного регулювання на розвиток агропромислового комплексу має здійснюватись однозначно, що обумовлено особливостями функціонування аграрного сектору та нестабільністю ринкового середовища. Форми та методи державного регулювання агропромислового комплексу необхідно

застосовувати таким чином, щоб вони використовувались як підтримка суб'єктів агропромислового комплексу, а не їх контроль та стримування. У свою чергу виробництво аграрної продукції в основному має бути орієнтоване на якісні показники, що сприяє зайняттю конкурентних позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках [216].

Практичні рекомендації у напрямку формування балансу між ринковим та державним регулюванням агропромислового комплексу в Україні, на думку Н.Л. Новікової, пов'язані з значними коливаннями цін на сільськогосподарську продукцію та посиленням диспаритету цін на аграрну продукцію. Адже ці фактори відіграють важливу роль у розвитку відтворювального процесу в аграрному виробництві [149].

Для ефективності функціонування такого процесу держава через відповідні механізми орієнтується на створення необхідних умов щодо розвитку аграрного сектору. Також, при формуванні державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу варто пам'ятати про багатофункціональну роль аграрного сектору, значення якого полягає не лише у питаннях забезпечення країни необхідними продуктами харчування та продовольчої безпеки, а й вирішення сукупності інших завдань: зайнятості, соціально-економічного розвитку, збереження земель і природних ресурсів тощо. Взаємодія механізмів ринкового саморегулювання і державного регулювання у аграрному секторі проявляється у ефективності регулювання державою виробництва і споживання продовольчих товарів в умовах глобалізації, визначається оптимальним поєднанням внутрішнього виробництва і експортно-імпоротної політики [207].

Окрім того, варто зазначити, що саморегульовані інститути розвитку агропромислового комплексу не повинні обмежуватись виконанням лише функцій саморегулювання, а мають бути наділені державою реальними делегованими повноваженнями, що сприяє досягненню раціонального поєднання ринкового з державним регулюванням та означатиме наявність компромісу державно-приватного регулювання [17].

Отже, фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу слід формувати виходячи з кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків, наявних і потенційних можливостей аграрного сектора. Враховуючі природні і організаційно-економічних умов повинні бути обґрунтовані обсяги виробництва, необхідні для забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Агропромисловий комплекс є сферою, де фінансові відносини відіграють важливу роль. Для того щоб забезпечити ефективне функціонування агропромислового комплексу, в сучасному ринковому середовищі, необхідно проводити виважену фінансову політику у контексті реалізації державного механізму регулювання агропромислового комплексу у напрямку формування умов для його всебічного стратегічного розвитку.

В законодавстві України щодо аграрного сектору визначено поняття фінансового забезпечення агропромислового комплексу, яке представляє собою систему заходів держави, орієнтованих на задоволення потреб суб'єктів агропромислового комплексу у фінансових ресурсах на відповідний період. Однак результати проведеного дослідження засвідчили, що фінансове забезпечення агропромислового комплексу в Україні відбувається, в основному, за рахунок власних ресурсів суб'єктів господарювання, які на сьогоднішній день у частці фінансування є значними, однак недостатніми для ефективного функціонування. Ми погоджуємось із думкою провідних науковців, які працюють у цій сфері, що до основної проблеми фінансового забезпечення сучасного агропромислового комплексу належить недостатність кредитних ресурсів, їх висока вартість, складний механізм одержання та відсутність можливості передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в заставу тощо [32].

Досвід економічно розвинених країн свідчить про те, що у таких країнах добре функціонує розгалужена система кредитування, яка спрямована на стимулювання ефективного розвитку кредитного забезпечення та кредитних відносин. До країн із найбільш розвиненою системою кредитування належить Англія та Німеччина (частка кредитування досягає 50%), Франція (більше

40%), Італія та Бельгія (більше 30%). Країни Європейського Союзу кредитують агропромисловий комплекс на рівні 40% від загального капіталу суб'єкта господарювання. Однак варто зазначити, що в ЄС близько 25% фермерських господарств ефективно функціонують без банківського кредитування [56]. Тобто пріоритетним джерелом фінансової підтримки суб'єктів вітчизняного агропромислового комплексу має стати банківське кредитування у контексті їх державної підтримки [41; 218]. Однак, за відсутності дієвих інструментів фінансового-кредитного механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, відбувається ситуація коли банки кредитують, в основному, великі підприємства, які залучають значні суми коштів та є у більшій мірі фінансово стійкими. Крім того, не дивлячись на те, що станом на 2015 рік кредитування агропромислового комплексу проводило більше ста банків України, у той же час вартість кредитів залишалась дуже високою [20].

Така ситуація виникає у результаті того, що для банків важливе значення має кредитоспроможність позичальника, тобто його здатність своєчасного та в повному обсязі виконувати умови за кредитним договором. Саме виходячи із даних вимог, особливої актуальності набувають питання можливості використання земельних ділянок під заставу кредитування. Визначено, що у випадку коли заставою є земля, то ризики можливих втрат повністю або частково переносяться з кредитора на позичальника. Тобто, використання землі як предмету застави значно підвищує ймовірність отримання кредиту. Обсяги кредиту із зростанням вартості застави за існуючих банківських відсотків та й сам позичковий відсоток переважно є суттєво нижчим. Тому земля як гарантована застava є суттєвим чинником, який впливає на прийняття рішення кредитора про надання кредиту аграрному товаровиробнику [51]. Відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення (діє мораторій до 1 січня 2018 року відповідно до п.15 Перехідних положень ЗКУ) негативним чином впливає на розвиток приватних інвестицій у аграрному виробництві [69].

У результаті дослідження було виявлено, що у науковій літературі робиться акцент на особливостях, які характерні фінансовим відносинам у

аграрному виробництві. Так, наприклад, Л.П. Кушнір пропонує виділити поняття «сільськогосподарський кредит», під яким розуміється система економічних відносин, які виникають між економічними суб'єктами: державою, банками та сільськогосподарськими підприємствами в процесі тимчасового користування аграрним товаровиробником вільних коштів, переданих йому позикодавцем. На засадах повернення, строковості, платності, добровільності та реального забезпечення. Зокрема науковцем зазначається, що сільськогосподарський кредит має враховувати особливості, до яких належать: сезонність виробництва продукції, несприятливі погодно-кліматичні умови, висока зношуваність основних фондів, зниження або недостатньо висока ліквідність застави, зміна у розмірах відсоткових ставок [75]. Також на особливу увагу заслуговують виділені специфічні ознаки фінансової діяльності суб'єктів агропромислового комплексу В.З. Янчуком [2].

У країнах ЄС серед інструментів державного фінансового механізму регулювання агропромислового комплексу є пільгове кредитування, що використовується шляхом здешевлення процентної ставки за кредит, відшкодування певної частки кредиту державою, звільнення від сплати боргу в перші роки після одержання позики, продовження строку повернення кредиту та інше [8].

Вітчизняні нормативно-правові засади державне регулювання аграрного сектору реалізуються шляхом поєднання загальноприйнятого порядку надання кредитів зі спеціальним режимом кредитування, який враховує особливості функціонування агропромислового комплексу та умови проведення соціально-економічних і земельних реформ у сільській місцевості.

У контексті реалізації державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, із 2012 року з'явилась можливість застосування нового інструменту кредитування сільськогосподарських товаровиробників, яка полягає у пріоритетності використання під заставу кредиту майбутнього врожаю. Тобто, Законом України від 06.11.2012 р. «Про аграрні розписки» [109] передбачено використання в обігу аграрних розписок (документ, який фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою,

здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах, ст.1). На думку більшості науковців, прийняття цього Закону орієнтоване на розвиток кредитування дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників, які не мають достатньо ліквідного майна для застави, а також не дотягують до необхідних показників прибутковості з метою отримання доступу до кредитних ресурсів банків [83]. З вересня 2014 р. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України спільно з Міністерством юстиції України №331/1471/5 було запроваджено пілотний проект з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок на прикладі полтавської області (п.1) [127].

Оцінюючи Закон України «Про Державний бюджет на 2020» нами було встановлено, що особливостями аграрного бюджету є те, що фінансове регулювання спрямоване у напрямку підтримки малого бізнесу. Розроблено нову програму 2801580 «Фінансова підтримка сільгоспвиробників» (на 1 га), кошти якої передбачені на підтримку невеликих (фермерських) господарств, які обробляють до 500 га, частка яких становить 86%, щоб вони мали можливість виробляти більше продукції, здійснювати її переробку, освоювати нові інноваційні технології. Однак варто зазначити, що на сьогоднішній день залишаються не розробленими ні її напрями, ні механізм функціонування. Загалом передбачається, що «ця підтримка стосуватиметься лише деяких товарів (садівництва, овочівництва, городництва, ягідництва, виноградарства, тощо» [86].

На відміну від попередніх трьох років, у 2020 році передбачаються видатки загального фонду за бюджетною програмою «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» у розмірі 0,075 млн грн, що дасть можливість збільшити площі закладання багаторічних насаджень та стимулюватиме розвиток інфраструктури зі збереження плодово-ягідної продукції та винограду. У 2014 році на цю програму було заплановано, але не освоєно 700 млн грн. [36].

2.2. Ефективність та результативність використання фінансових ресурсів на розвиток агропромислової галузі

Відсутність затвердженої Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року не забезпечує комплексне розв'язання проблем, визначених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року щодо удосконалення форм і методів державної підтримки, зокрема малого та середнього підприємництва та відсутність налагодженої системи детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгосптоваровиробників і недосконалість окремих порядків використання коштів державного бюджету, в частині не застосування ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» призводить до неефективного використання бюджетних коштів.

Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року [21] передбачала розробити та подати у чотиримісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, водночас за станом на сьогодні такої програми не розроблено.

Хоча вказана Концепція серед способів розв'язання проблем у сільському господарстві передбачала забезпечення підтримки фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції та створених ними сільськогосподарських кооперативів, фактично умови отримання бюджетної підтримки не сприяють розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема також через збільшення критерію чистого доходу для отримання підтримки сільгосптоваровиробниками дає можливість державної підтримки представників корпоративного аграрного бізнесу та крупних агрохолдингів, які і так мають значні прибутки.

Так, незважаючи на відсутність будь яких показників у паспорті бюджетної програми за КПКВК 1201140 (2801540) «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції,

аквакультури (рибництва)» щодо розвитку птахівництва, Мінагрополітики спрямовано

у 2018 році 72% (925 979,6 тис. грн) коштів за зазначеним напрямком або 38,7% за бюджетною програмою в цілому ТОВ «Вінницька птахофабрика» (входить до складу агрохолдингу ПрАТ «Миронівський хлібопродукт») на будівництво та реконструкцію птахокомплексів.

Слід зазначити, що ТОВ «Вінницька птахофабрика» у 2019 році отримала ще 111 944,4 тис. грн за зазначеним напрямком та враховуючи отримане фінансування у 2018 році загальна сума державної підтримки становить 1 037 924,0 тис. гривень.

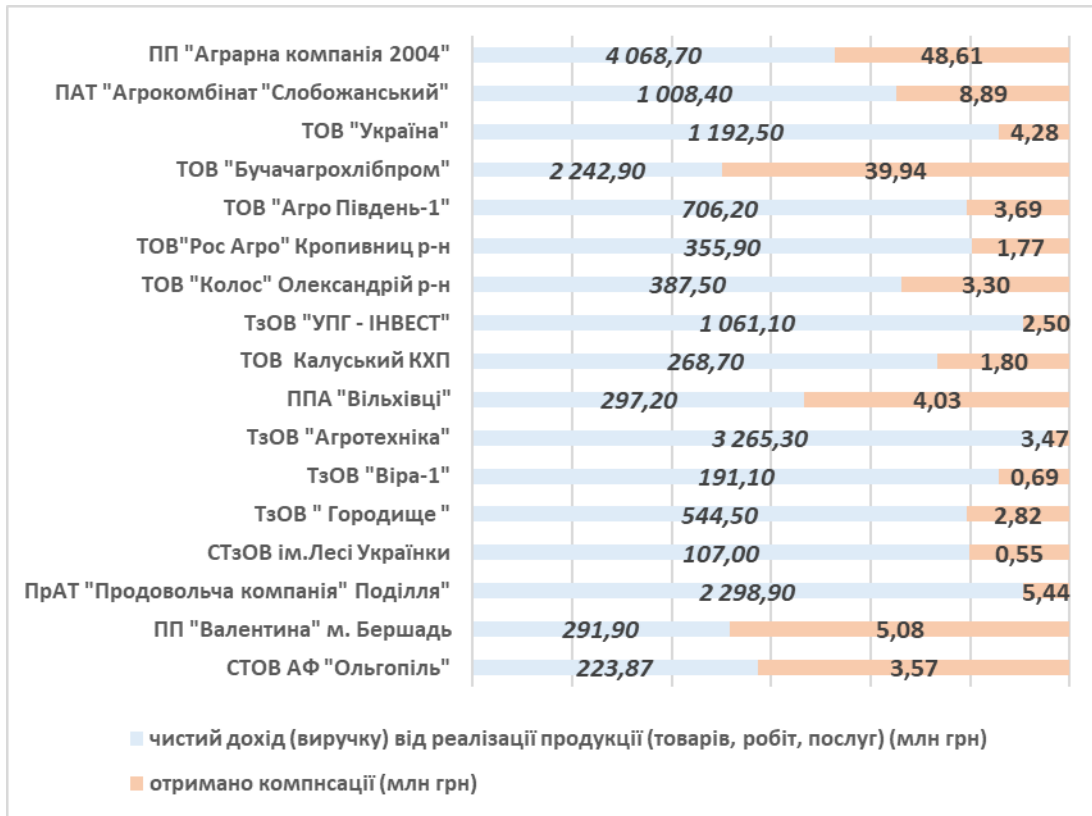
Довідково: аналізом статистичної інформації щодо кількості сільськогосподарських тварин станом на 1 січня 2017–2020 років встановлено зниження за три роки приросту голів ВРХ у т.ч. корів, свиней овець та кіз на 16%, 15,2%, 14,1% та 8,4% відповідно, а птиці зростання на 9,3% [64].

Аналізом отримувачів бюджетної дотації з обсягом її отримання понад 5 млн грн на місяць за КПКВК 1201150 (2801580) «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» встановлено, що 944 442,3 тис. грн (45 %) бюджетної дотації за серпень-жовтень 2017 року спрямовано потужним агропромисловим корпораціям (ПрАТ «Агрохолдинг Авангард» та ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»), що не відповідає положенням Концепції.

При цьому економічним словником визначено поняття «дотація» як асигнування з державного бюджету саме низькорентабельним підприємствам.

Так дослідженням встановлено, що 17-ть суб'єктів господарювання агропромислового комплексу протягом 2017-2019 років мали значні прибутки (чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) за вирахуванням податків) на загальну суму 18 511,67 млн грн, та отримали компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами КПКВК 1201040 (2801030) на загальну суму 140 445 тис. грн, що свідчить про наявність власних обігових коштів та фінансових ресурсів для здійснення господарської діяльності та не впливає значним чином на фінансовий стан одержувачів.

Перелік одержувачів державної підтримки за КПКВК 1201040 (2801030)
при отриманні значних прибутків

Тобто через систематичну не організацію Мінагрополітики роботи щодо формування реальної потреби у бюджетних коштах в розрізі бюджетних програм та з інших причин до державного бюджету повернені 1 104 871,4 тис. грн, як не використаних, зокрема за програмами: надання кредитів фермерам – 22 372,4 тис. грн через зволікання обласних філій Укрдержфонду в організації приймання документів та, як наслідок, відмови фермерів від державної підтримки; фінансової підтримки фермерів – 54 836,5 тис. грн через обмеження, передбачені порядком використання відмовлено комісіями банків; державна підтримка хмелярства, садівництва, виноградарства та ягідництва – 8 488,3 тис. грн через неправильно сформовані документи відмовлено у реєстрації на оплату органами держказначейства; фінансова підтримка сільгосподарів – 499 657,6 тис. грн через неналежно оформлені документи та відсутність у переліку техніки, вартість якої підлягає компенсації; фінансова підтримка тваринництва – 512 332,0 тис.

грн через відсутність заявок від потенційних одержувачів та повернення коштів підприємствами у зв'язку із зменшенням поголів'я тварин.

Також з метою дослідження досконалості механізму розподілу бюджетних коштів за КПКВК 1201140 (2801540) встановлено низку недоліків щодо порядку використання бюджетних коштів у редакціях, що діяли за період проведення аудиту та виконання міністерством функції контролю за їх використанням, як головним розпорядником бюджетних коштів.

Зокрема, програмою передбачено напрям часткове відшкодування вартості тваринницьких об'єктів, за яким спрямовано значну частину бюджетних коштів за КПКВК 1201140 (2801540) (понад 50% фінансування 2018 року) при цьому для отримання підтримки у 2018 році з метою підтвердження вартості об'єкта передбачено лише надання форми ОЗ-1 «Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів» та копію документа, що підтверджує прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Копію кошторисної частини проектної документації для отримання підтримки визначено лише у редакції, що діяла з 22.02.2019.

Для прикладу ТОВ «Вінницька птахофабрика» отримала державну підтримку на суму 925 979,6 тис. грн або 72% коштів спрямованих за напрямком на підставі лише актів за формою ОЗ-1 та документу, що підтверджує прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта.

Крім того, порядок не містив норм, які б визначали здійснення контролю за достовірністю наданої інформації та, як наслідок визначення вартості об'єкта, що підлягає відшкодуванню, обов'язкового проведення експертизи проекту.

Також відсутні норми у порядку використання бюджетних коштів щодо обов'язкового застосування суб'єктами господарювання недержавної форми власності при здійсненні будівництва за власні кошти складання актів виконаних робіт з дотриманням вимог застосування одиничних ресурсних елементних кошторисних норм та вимог ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила

визначення вартості будівництва» [25] у разі подальшого подання вартості таких робіт для часткового відшкодування за КПКВК 1201140 (2801540).

Для прикладу, під час проведення збору інформації в ПСП «Злагода» (Рівненська область) проведеним порівнянням лише кошторисного прибутку, закладеного під час проведення робіт із його показником згідно із ДСТУ БД.1.1-3:2013, встановлено його завищення на 2,5-6,4 одиниць, що своєю чергою призвело до неефективного використання бюджетних коштів на суму понад 24 тис. гривень.

Зазначене не дає надалі контролюючим органам можливості перевірити правильність застосування одиничних ресурсних елементних кошторисних норм та інших статей витрат, які включено до актів виконаних робіт.

Таким чином, відсутність затвердженої Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року не забезпечує комплексне розв'язання проблем, визначених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року щодо удосконалення форм і методів державної підтримки, зокрема малого та середнього підприємництва, зокрема Мінагрополітики надало державну підтримку: за КПКВК 1201140 (2801540) та КПКВК 1201150 (2801580) майже 2 млрд грн представникам корпоративного аграрного бізнесу та крупних агрохолдингів, а не представникам малих і середніх сільгоспвиробників; 17-ти сільгосптоваровиробникам протягом 2017-2019 років компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами за КПКВК 1201040 (2801030) на загальну суму 140,4 млн грн, при тому, що вони мали значні прибутки (чистий дохід) суму 18,5 млрд гривень.

Через відсутність налагодженої системи детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгоспвиробників та з інших причин, значна кількість малих і середніх сільгоспвиробників не скористалися цією підтримкою у сумі 1,1 млрд грн, які було повернуто до державного бюджету. Основними причинами не використання коштів є відсутність заявок за напрямками, повернення суб'єктами господарювання коштів через зменшення поголів'я тварин, на які отримано державну підтримку, із-за відсутності в

переліку техніки, вартість якої підлягає відшкодуванню, не належно оформленими сільгосптоваровиробниками документами, недоліками у заявленій суб'єктами господарювання інформації про залучення кредитів та в несвоєчасній організації роботи обласних комісій тощо.

Не застосування в порядках використання бюджетних коштів ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» при наданні державної підтримки призводить до компенсації з бюджету завищеної вартості окремих об'єктів будівництва та неефективного їх використання, зокрема ПСП «Злагода» (Рівненської області) субпідрядчики завищили, у порівнянні із вказаним стандартом, лише кошторисний прибуток на 24,0 тис. грн у актах виконаних будівельних робіт, що також не дає можливості належного контролю.

Брак належного контролю Мінагрополітики та Мінекономіки, як головних розпорядників за наданням державної підтримки та цільовим використанням її одержувачами, призвів до незаконних видатків, недоотримання коштів державного бюджету і неефективних/непродуктивних витрат.

Порядки використання бюджетних коштів за досліджуваними аудитом бюджетними програмами мають значну кількість обмежень та умов, відповідно до яких право на отримання державної підтримки мають такі сільгосптоваровиробники, зокрема: стосовно яких не порушено справу про банкрутство та/або яких не визнано банкрутами, та/або які не перебувають на стадії ліквідації; які не мають на перше число місяця, в якому буде прийматися рішення щодо здійснення виплат, прострочену більш як шість місяців заборгованість з платежів, контроль за справленням яких покладено на ДПС; які мають статус сільгосптоваровиробника; які мають заборгованість за кредитами, наданими з бюджету.

Крім того, сільгосптоваровиробники для отримання державної підтримки мають подати низку підтверджуючих реєстраційних, бухгалтерських та інших документів щодо понесених витрат на виробництво, будівництва виробничих об'єктів та інфраструктури, придбання основних та оборотних засобів,

наявності земельних ділянок, отримання для відповідних цілей у банках кредитів тощо.

Також у разі надання недостовірної інформації та відчуження товарів, вартість яких була компенсована з бюджету, сільськогосподарський товаровиробник повертає отримані бюджетні кошти і позбавляється протягом трьох років від дати виявлення такого порушення права на отримання державної підтримки.

Водночас, внаслідок неналежного контролю Мінагрополітики та Мінекономіки за наданням державної підтримки та цільовим використанням її одержувачами, призвів до незаконних видатків, недоотримання коштів державного бюджету і неефективних/непродуктивних витрат.

Довідково: механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за бюджетною програмою КПКВК 1201130 (2801350) визначає Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [11].

Зокрема через отримання компенсації за КПКВК 1201130 (2801350) витрат на закладку садів саджанцями горіха як внеску у статутний капітал (без фактично понесених витрат) та саджанців (яблуні, ліщини, вишні, сливи) із числа сортів, не внесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні та без відповідних сертифікатів, що засвідчують їх сортові та товарні якості, обов'язковість яких визначена законодавством [66, 68], 7 суб'єктів господарювання (ТОВ «Український волоський горіх» Вінницька область у році 2018 році – 27 852,3 тис. грн, ТзОВ «Волинь Сад» Волинська область у 2018 році – 1 884,5 тис. грн, ФГ «Сад» Волинська область у 2017, 2019 році – 1 557,4 тис. грн, ТОВ «Натленд» Донецька область у 2019 році - 2373,9 тис. грн, ТОВ «Голд Ромі» Чернівецька область у 2019 році - 1639,4 тис. грн, ТОВ «Агрокомплекс» Вінницька область у 2017 році – 119,6 тис. грн, ФГ «Сади Полтавщини» Полтавська область у 2017 році - 267,84 тис. грн) всупереч вимогам нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11], вони незаконно отримали 35 694,94 тис. гривень.

З порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11] в частині дотримання проектно-кошторисної документації (робочих проектів) щодо створення садів та, внаслідок неналежного догляду за насадженнями, 7 суб'єктів господарювання, а саме: ТОВ «Цефей Груп» (Житомирська область - у 2018 році отримало компенсацію в сумі 2 189,4 тис. грн) з 66,747 га горіху грецького 10 %, ТЗОВ «Вишнева долина» (Івано-Франківська область - у 2018 році 1236,1 тис. грн) 21650 шт. дерев вишні або 34,93% від загального обсягу, ТОВ «Козлів фрукт» (Тернопільська область - у 2019 році 1906,6 тис. грн) 30 % саджанців вишні від загального обсягу, ФГ «Золотий горіх» (Одеська область - у 2019 році 323,2 тис. грн) 7,05 га ліщини великої/фундука, ТОВ «БКГ» (Тернопільська область – у 2018 та 2019 році 2139,7 тис. грн) 24,5 га саджанців яблунь, ТОВ «Бері Комерц» (Київська область - у 2018 році 1 094,2 тис. грн) 10 га саджанців полуниці 100 %, ТОВ «Чернігівський горіх» (Чернігівська область у 2019 році - 687,1 тис. грн) 83% від кількості висаджених саджанців (3 280 шт.), вже втратили, що призвело до неефективного використання коштів державного бюджету за КПКВК 1201130 (2801350) загалом на 9 576,3 тис. грн, оскільки не відбулось збільшення площ садів та збільшення обсягів виробництва продукції садівництва та ягідництва.

Внаслідок застосування з перевищенням граничних розмірів нормативів витрат вартості садивного матеріалу сливи, черешні, персику, яблунь, порічки та фундука на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11] 6 суб'єктів господарювання, а саме: СТОВ «Енограй» (Херсонська область - у 2019 році отримано компенсацію в сумі 1030,14 тис. грн), ТОВ «Золотий Мис» (Херсонська область - у 2019 році 391,29 тис. грн), ФГ «Еко Беррі» (Івано-Франківська область – у 2018 58,45 тис. грн), ФГ «Гарант» (Полтавська область - у 2018 році 58,3 тис. грн), ТОВ «Олександрівський АГРО ХОЛОД» (Черкаська область - у 2018 році 56,0 тис. грн), ФГ «Кронос-Агро» (Чернігівська область - у 2019 році 29,19 тис. грн), СФГ «Марусин сад» (Полтавська область - у 2018 році 5,7 тис. грн) зайво отримали компенсації за КПКВК 1201130 (2801350) на загальну суму 1 629,15 тис. гривень.

Селянське (Фермерське) Господарство ІМ. АКАДЕМІКА УНАНОВА (Одеська область) та ФГ «Фортуна» (Запорізька область) не провели упродовж двотижневого строку після надходження державної підтримки (компенсації затрат) за КПКВК 1201130 (2801350) в сумі 499,27 тис. грн (359,0 (у 2018 році) та 140,27 тис. грн (у 2018 році – 64,07 тис. грн, у 2019 році – 76,20 тис. грн) відповідно), оплати постачальникам за придбані саджанці, що призвело до порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11].

ТОВ «Юммі Фрутс» (Черкаська область) внаслідок внесення недостовірної інформації про наявність копій первинних бухгалтерських документів, фітосанітарних сертифікатів та про дотримання технології спорудження саду, не було висаджено 27 760 шт. саджанців груш, внаслідок чого з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11] отримало за КПКВК 1201130 (2801350) компенсацію на придбання садивного матеріалу 3 787,3 тис. гривень.

ТОВ «Агропрод-Донбас» (Донецька область) з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11] отримало державну підтримку за програмою КПКВК 120130 (2801350) на загальну суму 6 728,2 тис. грн (у 2018 році – 1 751,4 тис. грн, 2019 році – 4 976,8 тис. грн) при наявності податкового боргу більше як півроку.

ТОВ «Чернігівський горіх» (Чернігівська область) через включення до фактичних витрат на придбання саджанців грецького горіху суму податку на додану вартість на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11], у 2019 році зайво отримало КПКВК 1201130 (2801350) компенсацію вартості садивного матеріалу, на загальну суму 114,47 тис. гривень.

ПрАТ «Долинка» (Одеська область) з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [11] отримало компенсацію у 2018 році за КПКВК 1201130 (2801350) на суму 1 364,6 тис. грн на посаджений навесні 2018 року виноград на площі 24,92 га за Робочим проєктом створення виноградних насаджень на землях Долинської сільської ради Саратського району Одеської області, розроблений Одеською філією Українського державного інституту

проектування садів і виноградників «Укрдіпросад», який не був затверджений Мінагрополітики.

Довідково: механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою КПКВК 1201040 (2801030) «Фінансова підтримка заходів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів», які спрямовуються суб'єктам господарювання агропромислового комплексу на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами (далі – компенсація) визначено Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [12].

При цьому нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [12] передбачено, що компенсації підлягають відсоткові ставки за короткостроковими кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, та середньостроковими кредитами, залученими для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

З огляду на зазначене, нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [12] передбачено розмежування укладених договорів на короткострокові та середньострокові.

Так, збором інформації у одержувачів встановлено випадки подання заявниками копій договорів з терміном дії більше 12 місяців (тобто середньострокових та довгострокових), на підставі яких позичальники використовували кредити частинами (траншами) з терміном менше 12 місяців на здійснення власних виробничих витрат.

Наприклад ТОВ «Птахокомплекс «Дніпровський» (Дніпропетровська область), ПП «Агро-Трейд» (Чернігівська область) та ТОВ «Золотоніські сади» (Черкаська область), з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] отримали за 2018-2019 роки за КПКВК 1201040 (2801030) компенсації з державного бюджету відсотків по кредитним

договорам терміном дії більше 2 – 3 років, на загальну суму 5 193,7 тис. грн (ТОВ «Птахокомплекс «Дніпровський» у 2018 - 1518,07 тис. грн, у 2019 році - 2564,38 тис. грн, ПП «Агро-Трейд» - 411,25 тис. грн, та ТОВ «Золотоніські сади» - 700,0 тис. грн).

Недосконалістю нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] також є те, що він не містить методики розрахунку суми компенсації відсотків по кредитних договорах з відновлювальною кредитною лінією, яка має бути розрахована комісією до кінця року без наявності будь-якої інформації про майбутні операції позичальників.

Також нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [12] передбачено, що компенсація надається за нараховані і сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами.

Оскільки позичальники за умовами кредитних договорів можуть отримувати кредит частинами в будь-якому розмірі (в межах кредитного ліміту) на будь-який термін (в межах терміну дії кредитного ліміту) необмежену кількість разів, то комісія не має можливості розрахувати планову суму нарахованих у майбутньому відсотків.

Водночас, подання до конкурсних комісій обласних управлінь агропромислового розвитку ОДА документів про фактично нараховані банком відсотки нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [12] не передбачено, так само як і не передбачено подання документів щодо підтвердження цільового використання коштів після включення суб'єкта господарювання до реєстру отримувачів бюджетних коштів до кінця поточного року.

Крім того, нормативно-правовий акт Кабінету Міністрів України [12] не містить заборони щодо внесення змін до кредитних договорів після їх подання конкурсним комісіям, у тому числі і щодо збільшення терміну дії таких договорів.

Так вісім суб'єктів господарювання (у 2018 році ТОВ «Основа –Агро» – 318,08 тис. грн; ТОВ «Простір» – 405,4 тис. грн; СВК «Мир» – 302,0 тис. грн; ТОВ «Агрофірма «Нива» – 238,0 тис. грн, ТОВ «Аграрна компанія «Дістен» –

104,7 грн; ФГ «Наталія» – 321,9 тис. грн; у 2019 році - ТОВ «Основа-Агро» – 710,7 тис. грн; ТОВ «Аграрна компанія «Дістен» - 347, 12 тис. грн; ТОВ «Конвеєр» - 81, 18 тис. грн; ФГ «Ястреб» - 384, 34 тис. грн) Запорізької області за кредитними договорами (у 2018 році та у 2019 році), по яким фактичне використання коштів (або окремих траншів) було більше 12 місяців, та по яким кредитні кошти надавалися на поповнення обігових коштів (або на фінансування поточної підприємницької діяльності), з недотриманням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] отримали компенсацію на загальну суму 3 213,53 тис. грн (в тому числі у 2018 році - 1 690,18 тис. грн, у 2019 році – 1 523,35 тис. гривень).

Крім того, на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] встановлено факти незаконного отримання компенсації 16-ти суб'єктами Запорізької області господарювання (у 2018 році ТОВ «Агрофірма «Нива» - 39,64 тис. грн, ТОВ «Конвеєр» - 31,57 тис. грн, ТОВ «Ястреб» - 29,52 тис. грн, ПСП «Агрофірма «Колос» - 23,27 тис. грн, ТОВ «АК «Дістен» - 13,98 тис. грн; ТОВ «Новополтавка» - 11,64 тис. грн, ТОВ «Агро-Альянс» - 4,10 тис. грн; у 2019 році ФГ «Кривохатько В.В. – 139,51 тис. грн; ПП «Агрофірма «Зелений Гай» - 49,78 тис. грн; ТОВ «Конвеєр» - 36,50 тис. грн, ФГ «Ястреб» - 36,47 тис. грн; ФГ «Любцов» - 36,05 тис. грн; ТОВ «Агро-Альянс» - 25,81 тис. грн; СВК «АФ «Колос» - 24,02 тис. грн., ФГ «Наталія» - 19,01 тис. грн, ПСП АФ «Колос» - 11,31 тис. грн, ФГ «Пролісок-5» - 1,76 тис. грн, ПраТ «Мелітопольське міжрайонне виробниче підприємство з племінної справи у тваринництві» - 1,64 тис. грн, ТОВ «Агрофірма «Нива» - 0,22 тис. гривень (у 2018 році – 153,72 тис. грн, у 2019 році – 382,08 тис. грн)) та СТОВ «Агрофірма «Ольгопіль» (Вінницька область у 2017 році 195,21 тис. грн), які упродовж поточного року фактично не сплачували відсотки за кредитами, на загальну суму 731,01 тис. гривень.

Внаслідок застосування невірної ставки НБУ (15,5% замість 13,5%) упродовж 2019 року 10 суб'єктів господарювання Запорізької області (ТОВ «Преображенське» - 8,26 тис. грн; ТОВ «Новий Заповіт» - 2,93 тис. грн; ТОВ «АФ «Нива» - 1,03 тис. грн, ФГ «Агронікс» - 0,87 тис. грн; ФГ «Агростар-

2010» - 0,41 тис. грн, ФГ «Любцов» - 0,35 тис. грн; ТОВ «Новополтавка» - 0,30 тис. грн; ТОВ «АПК Істок» - 0,20 тис. грн, ТОВ «УкрЛАН» - 0,19 тис. грн, ТОВ АФ «Жовтневий» - 0,13 тис. грн.) та 5 суб'єктів господарювання Полтавської області (ТОВ «Октан» – 6,44 тис грн; ТОВ «Агрофакт» – 13,85 тис. грн; ПП «Житник» – 5,02 тис. грн; ПСП «Високе» – 3,54 тис. грн; ПП «Трейдинг Україна» – 3,18 тис. грн) на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] зайво отримали компенсації за залученими у 2019 році кредитами на загальну суму 42,3 тис. грн (14,67 тис. грн та 32,03 тис. грн відповідно).

Крім того, ПП «АФ «Авангард (Запорізька область) та СТОВ «Агрофірма «Ольгопіль» (Вінницька область) в порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12], до розрахунку компенсації, включали витрати, які здійснювали за рахунок не кредитних, а власних коштів, що призвело до отримання компенсації у завищеному обсязі на 14,02 та 65,88 тис. грн відповідно, а загалом на суму 79,9 тис. гривень.

Дослідженням документів СТОВ «Агрофірма «Ольгопіль» встановлено, що за 3 дні до укладання кредитних договорів по яких здійснювалася компенсація, це товариство розмістило на депозитний рахунок в банку 499562,55 доларів США, які надалі були надані у заставу для отримання компенсації, що свідчить про те, що це товариство не потребувало кредит, а для ведення господарської діяльності у нього достатньо було і власних коштів.

До того ж, аналізом про рух коштів упродовж 2017-2019 років на рахунках, відкритих СТОВ «Агрофірма «Ольгопіль» у банках, встановлено використання коштів, отриманих від реалізації власної сільськогосподарської продукції, на надання безвідсоткової поворотної фінансової допомоги 4-м суб'єктам господарювання на суму 6 777,8 тис. грн, що підтверджує те, що потреби залучення кредитних коштів та отримання компенсації загалом на суму 3 571,47 тис. грн відповідно до нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [12] у товариства не було.

Крім того, ТОВ «Преображенське» та ПрАТ «Племзавод «Степной» (Запорізька область) всупереч вимогам нормативно-правового акту Кабінету

Міністрів України [12] отримали у 2018 році компенсацію загалом на суму 3 833,05 тис. грн (2 736,31 тис. грн та 1 096,74 тис. грн відповідно), не зважаючи на обмеження щодо ненадання компенсації протягом поточного та наступного бюджетних періодів у разі встановлення контролюючими органами факту незаконного отримання бюджетних коштів (у 2017 році контрольними заходами було встановлено зайве нарахування та сплата компенсації).

Одержувачами бюджетних коштів є юридичні особи тобто компенсація надавалась суб'єктам господарювання агропромислового комплексу - юридичним особам, головною ціллю яких є отримання прибутку.

Довідково: Механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою КПКВК 1201100 (2801230) «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств», які здійснювалися за 8 напрямками визначено Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, законодавством [13] та за напрямком часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва ще й Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва [17].

Проведеним дослідженням програми КПКВК 1201100 (2801230) в частині фінансової підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів встановлено, що відповідно даних Держкомстату станом на 01.01.2018 в Україні зареєстровано 1073 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (далі – СОК) а станом на грудень 2019 року їхня кількість вже становила – 1268.

Проте незважаючи на цілком привабливу пропозицію передбачену законодавством [13] щодо компенсації кооперативам 70% вартості придбаного обладнання такою пропозицією у 2018-2019 роках скористалося лише 8 СОК, яким із загальної суми передбачених паспортами бюджетних програм відшкодували 11384,7 тис гривень.

Водночас Сільськогосподарський Обслуговуючий Кооператив «СТЕП» (Волинська область) придбане за допомогою державної підтримки за КПКВК 1201100 (2801230) обладнання на суму 1 720,8 тис. грн з недотриманням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України (на момент надання підтримки) [13] не використовується за призначенням, а знаходиться відповідно до договору відповідального зберігання у виробника в зв'язку з тим, що виробничі приміщення в яких вони мають використовуватись не введені в експлуатацію.

Довідково: механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою КПКВК 1201210 (2801460) «Надання кредитів фермерським господарствам», які здійснювалися за 8 напрямками визначено Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам [18]. Відповідальним виконавцем вказаної бюджетної програми Укрдержфонд.

Дослідженням встановлено, що конкурсною комісією Укрдержфонду на стадії розгляду поданих заявок, для визначення переможців надається перевага фермерським господарствам, якими запропоновано краще забезпечення виконання зобов'язань (в тому числі надані документи, що підтверджують право власності на об'єкт, який пропонується як застава та/або відомості про майнове поручительство). В той же час нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [18] не передбачено надання правостановлюючих документів на заставне майно.

Зокрема встановлено, що Укрдержфондом у 2017 – 2019 роках надано 953 фермерським господарствам за КПКВК 1201210 (2801460) кредитів на суму 330 227,6 тис. грн, незважаючи на те, що у них з порушенням договорів на надання кредитів не була застрахована застава, внаслідок чого в наявності вже за 48 фермерами 2,9 млн грн довгострокової дебіторської заборгованості, що потенційно може призвести до втрати доходів на суму 330 227,6 тис. гривень.

Внаслідок ліквідації 142 фермерських господарств та невиконання органами ДВС рішень органів суду під час здійснення Укрдержфондом претензійно-позовної роботи щодо стягнення з цих господарств дебіторської

заборгованості на суму 2 636,7 тис. грн за надану поворотну державну фінансову допомогу у 1993 – 2000, 2016 роках за КПКВК 1201210 (2801460), Укрдержфондом втрачено можливість щодо отримання доходів на вказану суму. Загалом сума простроченої заборгованості складає 24 067,6 тис. гривень.

Також аналізом укладених договорів в частині повернення коштів встановлено, що умовами договорів передбачено повернення коштів фінансової підтримки Укрдержфонду згідно встановленого графіка. Проте варто зазначити, що графік повернення визначається самим фермерським господарством і має неоднозначний підхід до його формування. А саме встановлено непоодинокі випадки коли графік повернення коштів відтермінується на кінець дії договорів (третьої – п'ятої роки).

Наприклад, відповідно до договору укладеного між Укрдержфондом та ФГ «Каравай-К» (Одеська область) останньому надано КПКВК 1201210 (2801460) у 2016 році з державного бюджету поворотну фінансову підтримку у сумі 300 тис. грн для поновлення обігових коштів та придбання техніки та обладнання.

Відповідно до вимог договору ФГ «Каравай-К» зобов'язується повернути кошти згідно графіку у 2019-2021 роках. Проте згідно даних реєстру Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Міністерства юстиції України ФГ «Каравай-К» (код 31601272) 21.11.2017 припинило свою діяльність.

Наразі Приморським ВП в м. Одесі ГУНП України на підставі звернення Одеського регіонального відділення Укрдержфонду розпочато досудове розслідування. Крім того до Іллічівської місцевої прокуратури Одеської області надіслано клопотання щодо звернення до Овідіопольського районного суду Одеської області в інтересах Укрдержфонду з метою стягнення заставного майна. На сьогоднішній день інформація щодо передачі матеріалів до суду у Фонді відсутня, внаслідок чого існує високий ризик втрати заставного майна.

Такий підхід до формування графіку повернення коштів призводить до нерівномірного наповнення спеціального фонду державного бюджету та як

наслідок нераціонального планування, розподілу та їх подальшого використання.

Довідково: механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою КПКВК 1201140 (2801540) «Державна підтримка тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)», які здійснювалися за 6 напрямками визначено Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [16].

Так, дослідженням у ТОВ «Галичина-Захід» (Львівська область) та ТОВ «ІМ ШЕВЧЕНКА» встановлено зменшення поголів'я корів на 1 липня поточного року та 1 січня наступного року порівняно з поголів'ям, на яке було отримано дотацію за утримання корів, проте не проведено повернення дотації за утримання корів, чим недотримано нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [16], що надалі призвело до недотримання коштів державним бюджетом на суму 2 726,0 тис. гривень.

Крім того, законність отримання у 2017 році ПрАТ «Агро-Союз» державної підтримки досліджено під час збору інформації та ревізії окремих питань фінансово-господарської діяльності у Департаменті АПР Дніпропетровської ОДА. За результатами збору інформації встановлено незаконне отримання ПрАТ «Агро-Союз» на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [16] державної підтримки за КПКВК 2801540 на суму 8 800,0 тис. грн не зважаючи на те, що воно було в стадії банкрутства.

Таким чином, внаслідок неналежного контролю Мінагрополітики та Мінекономіки, як головних розпорядників бюджетних коштів та регіональними комісіями РДА, за наданням державної підтримки та цільовим використанням її використанням одержувачами, призвів до незаконних видатків, недоотримання коштів державного бюджету і неефективних/непродуктивних витрат, зокрема з порушенням законодавства та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України:

а) за КПКВК 1201130 (2801350) 7 одержувачів отримали компенсацію витрат на закладку садів саджанцями горіха як внеску у статутний капітал (без фактично понесених витрат), на придбання садивного матеріалу із числа сортів, не внесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 35694,94 тис. грн; 7 одержувачів через недогляд за садом майже повністю його втратили, проте отримали компенсації витрат на його створення на 9576,3 тис. грн; 6 одержувачів отримали компенсацію вартості саджанців на суму 1629,15 тис. грн з перевищенням граничних нормативів їх компенсування; 2 одержувачі упродовж двотижневого терміну не розраховувались із постачальниками садивного матеріалу після отримання компенсації на суму 499,27 тис. грн; 4 одержувачі через внесення недостовірних даних до документів, при наявності податкового боргу на момент подання документів, включення до розрахунку компенсації податку на додану вартість, здійснення агротехнічних заходів за робочим проектом не затвердженим Мінагрополітики) отримали компенсацію на суму 11 994,57 тис. грн

б) за КПКВК 1201040 (2801030) 3 одержувачі отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 5193,7 тис. грн за кредитами з терміном користування більше, ніж 2 – 3 роки, а 8 одержувачів отримали таку компенсацію в сумі 3 213,53 тис. грн за кредитами з терміном користування більше, ніж 12 місяців; 17 одержувачів отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 731,01 тис. грн за кредитами, відсотки за якими упродовж поточних років не сплачували; 10 одержувачів отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 42,3 тис. грн, внаслідок застосування невірної ставки НБУ (15,5 % замість 13,5 %); 2 одержувачі до розрахунку компенсації включали витрати, які здійснювали за рахунок не кредитних, а власних коштів та отримали компенсацію у завищеному обсязі на 79,9 тис. грн; 2 одержувачі отримали компенсацію відсоткової ставки на 3833,05 тис. грн, не зважаючи на те, що контролюючими органами у попередні роки було встановлене незаконне отримання ними бюджетних коштів;

в) за КПКВК 1201100 (2801230) Сільськогосподарський Обслуговуючий Кооператив «СТЕП» (Волинська область) придбане за допомогою державної

підтримки обладнання та на яке отримано компенсацію на суму 1720,8 тис. грн не використовує за призначенням, а зберігає за договором відповідального зберігання у виробника;

г) за КПКВК 1201210 (2801460) 953 фермери з недотриманням умов договорів не була застрахована застава, що є потенційним ризиком щодо повернення 330 276,0 тис. грн кредитів, виданих за КПКВК 1201210 (2801460) Укрдержфондом цим фермерам; Укрдержфонд має прострочену дебіторську заборгованість на загальну суму 24 млн грн, з якої на 2,6 млн грн внаслідок ліквідації 142 фермерських господарств та невиконання органами ДВС рішень органів суду під час здійснення Укрдержфондом претензійно-позовної роботи на решту суми у зв'язку її простроченням існує ймовірність її неповернення;

д) за КПКВК 1201540 (2801540) державним бюджетом недоотримано 2 726,0 тис. грн, через те, що 2 одержувачі не повернули до бюджету отриману на тваринництво дотацію на вказану суму у зв'язку із зменшенням поголів'я тварин; ПрАТ «Агро-Союз» (Дніпропетровська область) не зважаючи на те, що було у стадії банкрутства, отримало державної підтримки на суму 8 800,0 тис. гривень.

Визначення у окремих порядках використання бюджетних коштів механізму розподілу державної підтримки через банківські установи, призвело до незаконного та неефективного використання цих коштів та позбавлення можливості здійснення Держаудитслужбою контролю за законним наданням такої підтримки, оскільки банківські установи відмовили у наданні інформації, керуючись законодавством щодо банківської таємниці.

Відповідно до нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [17] часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва одержувачам бюджетних коштів здійснюється через банки-резиденти, що підписали з Мінагрополітики/Мінекономіки Меморандум про загальні засади співробітництва. Для отримання часткової компенсації сільськогосподарські товаровиробники подають до уповноваженого банку, через який здійснено

оплату техніки та обладнання, заявки та підтвердні документи щодо їх придбання.

Уповноважені банки формують реєстр сільськогосподарських товаровиробників, які придбали техніку та обладнання (далі - реєстр), і щомісяця до 10 числа подають його в електронному та паперовому вигляді до Мінагрополітики/Мінекономіки. Мінекономіки на підставі поданих уповноваженими банками реєстрів затверджує щомісяця до 25 числа (у грудні до 20 числа) розподіл коштів між уповноваженими банками в межах бюджетних асигнувань пропорційно визначеній потребі в частковій компенсації та формує зведений реєстр сільськогосподарських товаровиробників на отримання часткової компенсації. Мінекономіки перераховує бюджетні кошти з рахунка, відкритого в Казначействі, уповноваженим банкам.

Уповноважені банки протягом трьох банківських днів з дати отримання бюджетних коштів від Мінекономіки перераховують їх на поточні рахунки сільськогосподарських товаровиробників згідно із зазначеними у реєстрах сумами та протягом п'яти робочих днів повідомляють про це Мінекономіки.

Дослідженням встановлено, що внаслідок безконтрольності уповноважених банків (далі – безконтрольність) з недотриманням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [17], не маючи статусу сільськогосподарського товаровиробника 5 суб'єктів господарювання (ФГ «ПРИКАРПАТТЯ АГРО» (Івано-Франківська область) у 2018 році, ТОВ «СП «Єдність» (Житомирська область) у 2019 році, ТОВ «САДОВЕ-АГРО» (Житомирська область) у 2019 році, ТОВ «Кашперівська цукрова компанія» (Київська область) у 2019 році, Товаристві з обмеженою відповідальністю «СПЕЦ ТРАНС АГРО СЕРВІС» (Чернівецька область) у 2018 році) через уповноважені банки отримали за КПКВК 1201150 (2801580) 1 553, 6 тис. грн (43,8 тис. грн, 458,3 тис. грн, 83,9 тис. грн, 803,7 тис. грн, 163,9 тис. грн відповідно) часткової компенсації вартості за придбану сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва.

Аналогічно внаслідок безконтрольності СТОВ «ПРОТОПОПІВСЬКЕ» (Харківська область) придбало навісне обладнання для комбайна за 570 300,00 грн (без ПДВ) та мало отримати компенсації – 142,6 тис. грн, водночас через уповноважений банк у 2018 році за КПКВК 1201150 (2801580) отримало часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки в сумі 285,2 тис. грн, що на 142,6 тис. грн або удвічі більше ніж це визначено нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [17].

При спробі проведення збору інформації за місцезнаходженням учасника аудиту в Селянському (фермерському) господарстві «Орфей» (Запорізька область), яке отримало часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за КПКВК 1201150 (2801580) у сумі 285,6 тис. грн, останнього за адресою місцезнаходження: вул. Київська, буд. 61, село Київське, Новомиколаївський р-н, Запорізька обл., 70130, не встановлено, тобто підтвердити законність отримання вказаної компенсації не вдалось за можливе.

Про неможливість проведення збору інформації в С(Ф)Г «Орфей» складено відповідний акт. Для сприяння в проведенні збору інформації у вказаного суб'єкта господарювання повідомлено Новомиколаївське відділення поліції Пологи́вського відділу поліції ГУНП в Запорізькій області. На момент завершення аудиту не було надано сприяння зазначеним відділенням поліції у проведенні збору інформації.

Відповідно до Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів, [14] використання сільгосптехніки, у тому числі тракторних причепів, яка не зареєстрована у відповідному порядку підрозділом Держпродспоживслужби, забороняється.

Згідно із нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [13] часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва надається фермерським господарствам

на безповоротній основі у розмірі 40 відсотків вартості придбаної техніки та обладнання без урахування податку на додану вартість, зазначеної в акті приймання-передачі та інших документах, що підтверджують оплату через уповноважений банк із нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [17].

ФГ «ГЕРКУЛЕС» (Київська область) внаслідок безконтрольності отримало через уповноважений банк часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за КПКВК 1201150 (2801580) в сумі 43,20 тис. грн за придбаний напівпричеп тракторний самоскидний НТС – 10 на порушення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України [14, 17] без реєстрації с/г техніки в органах Держпродспоживслужби та без надання технічного паспорту на комісію в банк.

ФГ «ЮПТЕР» (Харківська область) у 2018 році придбало елеваторне обладнання за 1639,4 тис. грн (без ПДВ) та мало отримати компенсації 40 % за КПКВК 1201150 (2801580) та КПКВК 1201100 (2801230) загалом 655,8 тис. грн, водночас через уповноважений банк без належного контролю отримало часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки в сумі 731,7 тис. грн, що на 76 тис. грн більше, ніж це визначено нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [13, 17].

Крім того, ФГ «ЮПТЕР» отримало через уповноважений банк та за відсутності відповідного контролю компенсацію за вказане елеваторне обладнання в сумі 321,9 тис. грн за КПКВК 1201100 (2801230) з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [13], так як компенсація надається фермерському господарству, яке має чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 15 млн грн, водночас чистий дохід ФГ «ЮПТЕР» у 2017 році склав 15854,2 тис. грн, що на 854,2 тис. грн більше.

З порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [17] ТОВ ім. Шевченка (Чернігівська область) не використовувало за призначенням 2 трактори та навісне обладнання, за яке отримало у 2018 – 2019 роках через уповноважені банки за КПКВК 1201150 (2801580) часткову

компенсацію в сумі 1391,6 тис. грн, а одразу після придбання цієї техніки передало в її оренду ТОВ «Бета-Агро-інвест» (Донецька область), яке є одночасно засновником ТОВ ім. Шевченка.

ФГ «Фруктовий дар» (Закарпатська область) з недотриманням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [13] не використовувало придбаний трактор та обладнання у кредит, за який у 2018 році отримало через уповноважений банк за КПКВК 1201100 (2801230) компенсацію відсоткової ставки в сумі 184 тис. грн, а передало ТзОВ «Агрофірмі «СенГр і Ко» цю техніку в строкове платне користування.

Проведеним збором інформації у СТОВ «Вікторія» (Сумська область) не виявлено в наявності елеваторне та інше обладнання загальною вартістю 3127,00 тис. грн, що є порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [17] та на яке товариство у 2017 – 2019 роках за КПКВК 1201150 (2801580) через уповноважений банк отримало часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки в сумі 636,5 тис. гривень.

Не вдалось за можливе провести збір інформації у ФГ «Давос» (Миколаївська області), яке отримало часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва через уповноважений банк у сумі 21 399,52 тис. грн (за КПКВК 1201100 (2801230) – 8024,82 тис. грн та за КПКВК 1201150 (2801580) – 13374,7 тис. грн), оскільки останнього за адресою місцезнаходження: вул. І. Франка, с. Благодатне, Очаківський р-н, Миколаївська обл. 57532 не встановлено.

Також за місцем реєстрації відсутнє ФГ «Агростар» (Київська область), а ФГ «Нива» і ФГ «Жайворонок 2011» (Кіровоградська область) не надано інформації щодо придбання техніки, тому підтвердити або спростувати наявність техніки за придбання якої з державного бюджету за КПКВК 1201150 (2801580) компенсовано через уповноважені банки 1 713,1 тис. грн не вдалося. Про що поінформовано правоохоронні органи, на момент завершення аудиту відповідь не отримано.

При спробі проведення збору інформації в СФГ «Женьшень» (Сумська область), яке у 2018 році через уповноважений банк отримало за КПКВК

1201150 (2801580) 95,8 тис. грн, а за КПКВК 1201100 (2801230) 57,5 тис. грн часткової компенсації, не надано акта приймання-передачі, видаткової накладної на поставку агрегату комбінованого передпосівного напівнавісного АКПН-6-03 «Поділля» чи інших документів де зазначено заводський (номенклатурний) номер агрегату, його дату виробництва, кількість та вартість, у зв'язку з чим ідентифікувати вказаний агрегат, на відповідність заявленій одиниці сільськогосподарської техніки до часткової компенсації не вдалось за можливе.

При проведенні збору інформації в ПрАТ «Агротон» (Луганська область) оглядом сільськогосподарської техніки та обладнання, на яку за КПКВК 1201150 (2801580) у 2017 – 2019 роках через уповноважений банк було отримано часткову компенсацію в сумі 4629,4 тис. грн, виявилось неможливим її ідентифікувати, оскільки на цій техніці та обладнанні відсутні були заводські таблички щодо виробника, технічних параметрів, заводських номерів, дати виробництва або такі дані не відповідали даним в актах приймання-передачі.

Вибірковим дослідженням формування Переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету відповідно до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України [13, 17] та Порядку визначення ступеня локалізації виробництва підприємствами вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу, [69] встановлено, що вказаний перелік формує комісія з формування переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету, яка створена наказом Мінекономіки.

Рішення комісії, затверджені протоколами щодо включення техніки та обладнання до переліку або її виключення і сформовані комісією оновлені переліки оприлюднені у дводенний строк на офіційному веб-сайті Мінекономіки та доведені до Мінагрополітики та державних банків або банків, у статутному капіталі яких 75 і більше відсотків акцій належать державі.

Під час аудиту вибірково досліджено сім протоколів засідання комісії, якими затверджені Переліки вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету (далі - Переліки вітчизняної техніки) та які опубліковані на сайті Мінекономіки [63].

Комісією Мінекономіки 05.12.2017 із 42 заявок та документів, поданих заводами-виробниками визнано, що тільки 22 завод-виробники сільськогосподарської техніки та обладнання відповідає критеріям, визначеним нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69], водночас всі 42 заводи – виробники були включені до Переліку вітчизняної техніки (протокол від 05.12.2017 № 3).

Так, наприклад ТОВ «Завод «Кобзаренка» та «Промислова компанія «ПОЖМАШИНА» згідно з додатком до протоколу № 3 від 05.12.2017 включено до Переліку вітчизняної техніки, не зважаючи на те, що вони не відповідають критерію виробника вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, зокрема щодо застосування ведених осей, маточин коліс власного або вітчизняного виробництва.

З недотриманням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [17] (питома вага витрат на оплату праці(з урахуванням нарахувань на заробітну плату) у складі собівартості виробництва продукції повинна становити менш як 8 відсотків), ТОВ «ПРОМАГРОЛІЗИНГ ПЛЮС», ПП «Брикетуючі технології», ТОВ «ІРРИГАТОР УКРАЇНА», ПП ВК ТЕХНОПОЛЬ», ТОВ «Негабарит-Сервіс», ТОВ ВКФ «Акро-Україна», ТОВ «Ніжин механізація», ТОВ «АК «Фаворит» включено до Переліку вітчизняної техніки.

За результатами розгляду поданих заявок та документів заводів-виробників ТОВ «Машзавод «Техніка», ТОВ «Еварласт» комісією встановлено невідповідність критерію, визначеним нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [69] (ступеня локалізації виробництва вітчизняними комплектуючими, зокрема на спеціальні автомобілі сільськогосподарського

призначення (у 2017 році цей показник на рівні 35 %, з 1 січня 2018 року вже 45 %).

Дослідженням протоколу засідання комісії від 04.04.2018 № 4 встановлено, що із 70 заявок та документів, поданих заводами-виробниками комісією Мінекономіки визнано, що тільки 50 заводів-виробників сільськогосподарської техніки та обладнання відповідає критеріям, визначеним нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України [17, 69], водночас всі 70 були включені Переліку вітчизняної техніки.

Зокрема комісією Мінекономіки встановлено невідповідність заводів-виробників за такими критеріями:

ТОВ «Січеславський тракторний завод» та ТОВ «Завод «Кобзаренка», ТДВ «Львівагромашпроект» не здійснюють власного виробництва ведених осей та маточин.

ТОВ «Слобожанська промислова компанія», ТОВ «Сервіс-трактор», ТОВ «Велес-Агро ЛТД», ТОВ «ТД «ЮГЕЛЕВАТОР», ПП «НВФ «Українська вагова компанія», ТОВ «ТПГ «Агропром», ТОВ «Виробництво підсиленої техніки» питома вага витрат на оплату праці (з урахуванням нарахувань на заробітну плату) у складі собівартості виробництва продукції становить менш як 8 відсотків.

22.06.2018 на розгляд Мінекономіки надійшло 118 заявок від заводів-виробників, з яких комісією визначено, що 111 заводів-виробників сільськогосподарської техніки та обладнання відповідає критеріям, визначеним нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69], водночас 116 були включені Переліку вітчизняної техніки (протокол № 5).

Звернено увагу на те, що підприємства ТОВ «Союз-Спецтехніка», ТОВ «Краснянське, СП «Агромаш», ТОВ «Велес-Агро ЛТД.», ТОВ «ОЗСМ «Агротех», ТОВ «АЗТЕХ-Україна», ПП «Українська аграрна техніка», ТОВ «Агромаш-Калина», (включені до переліку протокольними рішеннями комісії від 31.05.2017 № 2, від 05.12.2017 № 3 та від 04.04.2018 № 4) використовують для виробництва техніки ведених осей, маточин коліс іноземного виробництва.

Крім того, комісією Мінекономіки встановлено невідповідність критерію здійснення виробництва ведених осей, маточин коліс на території України підприємствами вітчизняного машинобудування, встановленого нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69] у ТОВ «Січеславський тракторний завод» та ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод».

Також, комісією встановлено невідповідність необхідних технологічних операцій, визначених нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69] при виробництві тракторів (виробництво несучих конструкцій (рам, піврам), ведучих мостів, карданних передач, ресор, кабіни), вироблених ТОВ НВП «Херсонський машинобудівний завод» та відсутність сертифікату типу для тракторів, відповідно до вимог технічних регламентів, дія яких поширюється на зазначений вид техніки.

Комісією встановлено у ТОВ «ТД «ЮГЕЛЕВАТОР» невідповідність критерію щодо питомої ваги витрат на оплату праці (з урахуванням нарахувань на заробітну плату) у складі собівартості виробництва продукції, яка становить менше як 8 відсотків, передбачених нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [17], у зв'язку із чим комісією прийнято рішення щодо відмови у включенні до Переліку вітчизняної техніки до протоколу від 22.06.2018 № 5 весь перелік обладнання, що подані у заявці ТОВ «ТД «ЮГЕЛЕВАТОР».

Відповідно до протоколу засідання Комісії від 22.11.2018 № 6 усього на розгляд до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України надійшло 86 заявок від заводів-виробників, з яких лише 52 відповідає критеріям, визначеним нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69], водночас ці 52 та решта були включені Переліку вітчизняної техніки.

У решти заводів-виробників комісією встановлено невідповідність таких критеріїв, зокрема щодо не застосування основних технологічних операцій, необхідних для виробництва ведених осей, маточин коліс або застосування ведених осей, маточин коліс вітчизняного виробництва, визначених нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69].

Так ПП «Виробничо-конструкторське об'єднання «МААНС», ПП «Транс-Авто-Д», ПП «Агротехніка», ТОВ «Завод сільгоспмашин»,

ТОВ «Велмаш-Україна» застосовують у виробництві ведених осей, маточин коліс іноземного виробництва, а не вітчизняного виробництва, як це визначено нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69].

Таким чином, 22 заводи - виробники вітчизняної техніки включені комісією до Переліку вітчизняної техніки в усіх попередніх протоколах (№ 3, № 4 та № 5 від 05.12.2017 від 04.04.2018, від 22.06.2018) з невідповідностями, визначеними критеріями нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69].

Відповідно до протоколу засідання Комісії від 04.04.2019 № 7 усього на розгляд до Мінекономіки надійшло 108 заявок, з яких лише 26 заводів-виробників або 66 підприємств відповідає критеріям, визначеним нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69], водночас ці 66 та решта були включені Переліку вітчизняної техніки.

За результатами розгляду заявки, державного підприємства «Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод ім. О.М. Макарова» та перевірки документів зазначеного підприємства встановлено невідповідність критерію здійснення виробництва ведучих мостів; карданних передач на території України підприємствами вітчизняного машинобудування, встановленому нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69].

У решти підприємств комісією встановлено невідповідність таких критеріїв, а саме щодо не здійснення виробництва ведучих мостів; кабіни, у тому числі зварювання її елементів на території України підприємствами вітчизняного машинобудування, не використання ведених осей, маточин коліс власного виробництва або виготовленими іншими вітчизняними заводами-виробниками, встановленому нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України [69]; не підтвердження ступеня локалізації виробництва.

Проведеним вибіркоким дослідженням реєстрів щодо визначення уповноваженими банками претендентів на надання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва сільгоспвиробникам, які були надані для аудиту (не у повному обсязі) та подання Мінагрополітики, на підставі реєстрів уповноважених

банків, реєстрів до Державної казначейської служби України за 2018 – 2019 роки на отримання сільгоспвиробниками вказаної компенсації встановлено, що ні уповноважені банки, ні Мінагрополітики не зважали на те, що частина заводів-виробників не відповідає критеріям заводів-виробників техніки та обладнання вітчизняного виробництва, визначених нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України [17, 69], унаслідок чого коштами державного бюджету було компенсовано (частково) за КПКВК 1201150 (2801580) вартість сільськогосподарської техніки та обладнання на суму 349 313,65 тис. грн (2018 року – 182837,6 тис. грн, 2019 року – 166476,05 тис. грн) сільгоспвиробникам, яка не відповідає критеріям вітчизняного виробника.

Дослідження за іншими напрямками, визначеними законодавством [13], які фінансувались через банки встановлено, що ФГ «Ліньков» (Херсонська область) на порушення нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [13] у 2019 році за КПКВК 1201100 (2801230) зайво отримало часткову компенсацію вартості насіння на суму 51,9 тис. грн. Зокрема загалом такої компенсації ним було отримано в сумі 131,9 тис. грн (через один уповноважений банк 80 тис. грн та через інший уповноважений банк 51,9 тис. грн) при тому, що фінансова підтримка на одне фермерське господарство у 2019 році надавалась не більше 80,0 тис. гривень.

ФГ «Садком» (Тернопільської області) у 2018 році з порушенням нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України [13] за КПКВК 1201100 (2801230) отримало через уповноважений банк 80,1 тис. грн компенсації відсоткової ставки за залученими кредитами, оскільки придбаний за кредитні кошти трактор Беларус-921.3 ним 31.10.2019 був реалізований з недотриманням трьох річної заборони на відчуження.

ФГ «Яружанка» (Вінницька область) отримало компенсації відсоткової ставки та вартості техніки і обладнання за КПКВК 1201100 (2801230) через уповноважений банк на загальну суму 201,8 тис. грн, водночас не надав усіх кредитних договорів, у зв'язку із чим не вдалось за можливе проведення підтвердження законності отримання державної підтримки.

ФГ «Крилівське» (Житомирська область) не надано підтвердження щодо отримання даним господарством через уповноважений банк суми компенсації вартості техніки за КПКВК 1201100 (2801230) в сумі 257,3 тис. гривень.

Таким чином, визначення у окремих порядках використання бюджетних коштів механізму розподілу державної підтримки через банківські установи, призвело до незаконного та неефективного використання цих коштів, зокрема з порушенням нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України:

а) за КПКВК 1201150 (2801580) 5 одержувачів не маючи статусу сільськогосподарського товаровиробника отримали через уповноважені банки 1553,6 тис. грн часткової компенсації вартості за придбану сільськогосподарську техніку вітчизняного виробництва; СТОВ «ПРОТОПОПІВСЬКЕ» (Харківська область) зайво отримало через уповноважений банк часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки на суму 142,6 тис. грн; ФГ «ГЕРКУЛЕС» (Київська область) отримало через уповноважений банк 43,20 тис. грн часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки, не зареєструвавши цю техніку в органах Держпродспоживслужби; ФГ «ЮПТЕР» (Харківська область) отримало через уповноважений банк часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки за КПКВК 1201150 (2801580) та КПКВК 1201100 (2801230) на 397,9 тис. грн більше, ніж визначено законодавством (321,9 тис. грн, у зв'язку із перевищенням граничного розміру чистого доходу більш як на 15 млн грн за останній рік та зайво 76 тис. грн); у СТОВ «Вікторія» (Сумська область) не виявлено в наявності елеваторне та інше обладнання вартістю 3127,00 тис. грн, на яке воно у 2017 – 2019 роках через уповноважений банк отримало часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки в сумі 636,5 тис. гривень; ТОВ ім. Шевченка (Чернігівська область) та ФГ «Фруктовий дар» (Закарпатська область) не використовували придбані трактори та обладнання, в тому числі у кредит, за які отримали через уповноважені банки за КПКВК 1201150 (2801580) та КПКВК 1201100 (2801230) компенсації (часткову вартості техніки та відсоткової ставки за кредитом) в сумі 1391,6 та 184 тис. грн

відповідно, цю техніку та обладнання передали іншим суб'єктам господарювання в оренду/строкове платне користування;

б) за КПКВК 1201150 (2801580) уповноваженими банками надано одержувачам часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, які не відповідають критеріям, визначеним законодавством в частині комплектування цієї техніки та обладнання складовими та агрегатами саме вітчизняного виробництва на загальну суму 349313,65 тис. грн (2018 року – 182837,6 тис. грн, 2019 року – 166 476,05 тис. грн);

в) за КПКВК 1201100 (2801230) ФГ «Ліньков» (Херсонська область) у 2019 році з перевищенням граничних обсягів (80 тис. грн) через уповноважений банк зайво отримало компенсацію вартості насіння на 51,9 тис. грн; ФГ «Садком» (Тернопільської області) у 2018 році отримало через уповноважений банк 80,1 тис. грн компенсації відсоткової ставки за залученими кредитами, водночас з недотриманням трьох річної заборони щодо відчуження, трактор Беларус-921.3 ним був реалізований.

Отже, Бюджетним кодексом України визначено, що щорічний обсяг коштів Державного бюджету України, які будуть у 2017-2021 роках спрямовуватися на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників України, становитиме 1 % випуску продукції у сільському господарстві, що відповідно до розрахунку у 2018-2019 роках має складати 6,7 млрд грн в рік.

Проте фактично державна підтримка щорічно (у досліджуваному періоді) становила 4,5 млрд грн в рік або 67 % від вказаного обсягу.

Мінекономіки та Мінагрополітики на виконання шести бюджетних програм, спрямованих на розвиток аграрного сектору у 2017-2019 роках використано 13,7 млрд грн або 92% від затверджених державним бюджетом.

1. Дослідженням паспортів бюджетної програми встановлено невиконання показників, зокрема щодо:

державної підтримки тваринництва - кількість молодняка великої рогатої худоби, що утримується у господарствах населення, яким буде нараховано

спеціальну бюджетну дотацію за молодняк на 132 710 голів або на 23%, кількість введених в експлуатацію об'єктів із зберігання та переробки зерна на 22 одиниці або 27%.

фінансової підтримки сільгосптоваровиробників - у 2017-2019 роках щодо здешевлення тракторів, зерновозів, ґрунтообробної техніки та комбайнів зернових від 11% до 97%.

фінансової підтримки шляхом здешевлення кредитів - обсяг залучених кредитів, які здешевлені за рахунок коштів державного бюджету у 2017 році на 356 898,2 тис. грн, у 2019 році - 1 761 367,0 тис. грн.

державної підтримки садівництва та хмелярства - кількість підприємств, що отримали часткову компенсацію витрат у 2018 році на 31,5%, площа закладених нових виноградників у 2017 році на 20,5%, площа закладених нових хмільників» на 100%, ємність побудованих холодильників з регульованим газовим середовищем» у 2017 році на 1,3 тис. тон (або 43,3%) та у 2019 році на 2,6 тис. тон (або 23,4%).

фінансова підтримка розвитку фермерських господарств - кількість новостворених фермерських господарств, яким виплачена бюджетна субсидія на одиницю оброблювальних угідь (1 гектар) у 2019 році на 177 або 64,6%, кількість інших фермерських господарств, яким виплачена бюджетна субсидія на одиницю оброблювальних угідь (1 гектар) у 2019 році на 268 або 89% від плану.

надання кредитів фермерським господарствам - кількість фермерських господарств, яким надана фінансова допомога у динаміці за три роки збільшилась, проте у зв'язку із таким збільшенням, середній обсяг допомоги на 1 фермерське господарство зменшилось.

Водночас аналіз результативних показників засвідчив, що показник ефективності бюджетних програм не дає змоги побачити ефекту, який отримують економіка та суспільство завдяки діяльності головного розпорядника (забезпеченість суспільства сільгосппродукцією, вплив на цінову політику суспільно значущих категорій сільгосппродукції, зокрема тваринництва та рослинництва тощо).

Крім того, показник якості відповідно до Загальних вимог щодо визначення результативних показників бюджетних програм має висвітлювати послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій в економіці, користь для суспільства від реалізації бюджетної програми.

Водночас інформацію щодо користі для суспільства від реалізації бюджетної програми показник якості не відображає.

Також детальні розрахунки, відповідно до яких сформовано потребу у розмірі визначеному бюджетними запитами до аудиту не надано. Зазначене може свідчити про неякісне планування та неефективне управління державними коштами.

2. Відсутність затвердженої Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року не забезпечує комплексне розв'язання проблем, визначених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року щодо удосконалення форм і методів державної підтримки, зокрема малого та середнього підприємництва, зокрема Мінагрополітики надало державну підтримку: за КПКВК 1201140 (2801540) та КПКВК 1201150 (2801580) майже 2 млрд грн представникам корпоративного аграрного бізнесу та крупних агрохолдингів, а не представникам малих і середніх сільгоспвиробників; 17-ти сільгосптоваровиробникам протягом 2017-2019 років компенсацію відсоткової ставки за залученими кредитами за КПКВК 1201040 (2801030) на загальну суму 140,4 млн грн, при тому, що вони мали значні прибутки (чистий дохід) суму 18,5 млрд гривень.

3. Через відсутність налагодженої системи детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгоспвиробників та з інших причин, значна кількість малих і середніх сільгоспвиробників не скористались цією підтримкою у сумі 1,1 млрд грн, які було повернуто до державного бюджету. Основними причинами не використання коштів є відсутність заявок за напрямками, повернення суб'єктами господарювання коштів через зменшення поголів'я тварин, на які отримано державну підтримку, із-за відсутності в переліку техніки, вартість якої підлягає відшкодуванню, не належно

оформленими сільгосптоваровиробниками документами, недоліками у заявленій суб'єктами господарювання інформації про залучення кредитів та в несвоєчасній організації роботи обласних комісій тощо.

4. Не застосування в порядках використання бюджетних коштів ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» при наданні державної підтримки призводить до компенсації з бюджету завищеної вартості окремих об'єктів будівництва та неефективного їх використання, зокрема ПСП «Злагода» (Рівненської області) субпідрядчики завищили, у порівнянні із вказаним стандартом, лише кошторисний прибуток на 24,0 тис. грн у актах виконаних будівельних робіт, що також не дає можливості належного контролю.

5. Внаслідок неналежного контролю Мінагрополітики та Мінекономіки, як головних розпорядників бюджетних коштів та регіональними комісіями РДА, за наданням державної підтримки та цільовим використанням її використанням одержувачами, призвів до незаконних видатків, недоотримання коштів державного бюджету і неефективних/непродуктивних витрат, зокрема з порушенням законодавства та нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України:

а) за КПКВК 1201130 (2801350) 7 одержувачів отримали компенсацію витрат на закладку садів саджанцями горіха як внеску у статутний капітал (без фактично понесених витрат), на придбання садивного матеріалу із числа сортів, не внесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 35 694,94 тис. грн; 7 одержувачів через недогляд за садом майже повністю його втратили, проте отримали компенсації витрат на його створення на 9576,3 тис. грн; 6 одержувачів отримали компенсацію вартості саджанців на суму 1629,15 тис. грн з перевищенням граничних нормативів їх компенсування; 2 одержувачі упродовж двотижневого терміну не розраховувались із постачальниками садивного матеріалу після отримання компенсації на суму 499,27 тис. грн; 4 одержувачі через внесення недостовірних даних до документів, при наявності податкового боргу на момент подання документів, включення до розрахунку компенсації податку на додану вартість, здійснення

агротехнічних заходів за робочим проєктом не затвердженим Мінагрополітики) отримали компенсацію на суму 11 994,57 тис. грн;

б) за КПКВК 1201040 (2801030) 3 одержувачі отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 5193,7 тис. грн за кредитами з терміном користування більше, ніж 2 – 3 роки, а 8 одержувачів отримали таку компенсацію в сумі 3 213,53 тис. грн за кредитами з терміном користування більше, ніж 12 місяців; 17 одержувачів отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 731,01 тис. грн за кредитами, відсотки за якими упродовж поточних років не сплачували; 10 одержувачів отримали компенсацію відсоткової ставки в сумі 42,3 тис. грн, внаслідок застосування невірної ставки НБУ (15,5 % замість 13,5 %); 2 одержувачі до розрахунку компенсації включали витрати, які здійснювали за рахунок не кредитних, а власних коштів та отримали компенсацію у завищеному обсязі на 79,9 тис. грн; 2 одержувачі отримали компенсацію відсоткової ставки на 3833,05 тис. грн, не зважаючи на те, що контролюючими органами у попередні роки було встановлене незаконне отримання ними бюджетних коштів;

в) за КПКВК 1201100 (2801230) Сільськогосподарський Обслуговуючий Кооператив «СТЕП» (Волинська область) придбане за допомогою державної підтримки обладнання та на яке отримано компенсацію на суму 1720,8 тис. грн не використовує за призначенням, а зберігає за договором відповідального зберігання у виробника;

г) за КПКВК 1201210 (2801460) 953 фермери з недотриманням умов договорів не була застрахована застава, що є потенційним ризиком щодо повернення 330 276,0 тис. грн кредитів, виданих за КПКВК 1201210 (2801460) Укрдержфондом цим фермерам; Укрдержфонд має прострочену дебіторську заборгованість на загальну суму 24 млн грн, з якої на 2,6 млн грн внаслідок ліквідації 142 фермерських господарств та невиконання органами ДВС рішень органів суду під час здійснення Укрдержфондом претензійно-позовної роботи на решту суми у зв'язку її простроченням існує ймовірність її неповернення;

д) за КПКВК 1201540 (2801540) державним бюджетом недоотримано 2 726,0 тис. грн, через те, що 2 одержувачі не повернули до бюджету отриману

на тваринництво дотацію на вказану суму у зв'язку із зменшенням поголів'я тварин; ПрАТ «Агро-Союз» (Дніпропетровська область) не зважаючи на те, що було у стадії банкрутства, отримало державної підтримки на суму 8 800,0 тис. гривень;

6. Визначення у окремих порядках використання бюджетних коштів механізму розподілу державної підтримки через банківські установи, призвело до незаконного та неефективного використання цих коштів, зокрема з порушенням нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України:

а) за КПКВК 1201150 (2801580) 5 одержувачів не маючи статусу сільськогосподарського товаровиробника отримали через уповноважені банки 1553,6 тис. грн часткової компенсації вартості за придбану сільськогосподарську техніку вітчизняного виробництва; СТОВ «ПРОТОПОПІВСЬКЕ» (Харківська область) зайво отримало через уповноважений банк часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки на суму 142,6 тис. грн; ФГ «ГЕРКУЛЕС» (Київська область) отримало через уповноважений банк 43,20 тис. грн часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки, не зареєструвавши цю техніку в органах Держпродспоживслужби; ФГ «ЮПТЕР» (Харківська область) отримало через уповноважений банк часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки за КПКВК 1201150 (2801580) та КПКВК 1201100 (2801230) на 397,9 тис. грн більше, ніж визначено законодавством (321,9 тис. грн, у зв'язку із перевищенням граничного розміру чистого доходу більш як на 15 млн грн за останній рік та зайво 76 тис. грн); у СТОВ «Вікторія» (Сумська область) не виявлено в наявності елеваторне та інше обладнання вартістю 3127,00 тис. грн, на яке воно у 2017 – 2019 роках через уповноважений банк отримало часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки в сумі 636,5 тис. гривень; ТОВ ім. Шевченка (Чернігівська область) та ФГ «Фруктовий дар» (Закарпатська область) не використовували придбані трактори та обладнання, в тому числі у кредит, за які отримали через уповноважені банки за КПКВК 1201150 (2801580) та КПКВК 1201100 (2801230) компенсації (часткову вартості техніки та відсоткової ставки за кредитом) в сумі 1391,6 та 184 тис. грн

відповідно, цю техніку та обладнання передали іншим суб'єктам господарювання в оренду/строкове платне користування;

б) за КПКВК 1201150 (2801580) уповноваженими банками надано одержувачам часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, які не відповідають критеріям, визначеним законодавством в частині комплектування цієї техніки та обладнання складовими та агрегатами саме вітчизняного виробництва на загальну суму 349313,65 тис. грн (2018 року – 182837,6 тис. грн, 2019 року – 166 476,05 тис. грн);

в) за КПКВК 1201100 (2801230) ФГ «Ліньков» (Херсонська область) у 2019 році з перевищенням граничних обсягів (80 тис. грн) через уповноважений банк зайво отримало компенсацію вартості насіння на 51,9 тис. грн; ФГ «Садком» (Тернопільської області) у 2018 році отримало через уповноважений банк 80,1 тис. грн компенсації відсоткової ставки за залученими кредитами, водночас з недотриманням трьох річної заборони щодо відчуження, трактор Беларус-921.3 ним був реалізований.

2.3. Система використання фінансових механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу у світі

Агропромисловий комплекс в Україні за останні роки характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності, що, у свою чергу, свідчить про неефективну державну політику в аграрному секторі. В сучасних умовах актуальності набувають питання формування ефективного державного фінансового регулювання агропромислового комплексу з урахуванням перспектив інтеграції у ЄС, що спонукає до дослідження механізмів державного регулювання агропромислового комплексу у світовій практиці.

Результати дослідження світового досвіду механізмів регулювання аграрного сектору свідчать про ефективність структури сільського господарства, яка функціонує на засадах приватної власності на землю і засоби виробництва. Упродовж десятиліть, в умовах динамічної конкурентної

боротьби, механізм регулювання агропромислового комплексу постійно вдосконалювався і в сучасних умовах в більшості країн, судячи з показників, набув оптимального вигляду. Узагальнюючи досвід функціонування агропромислового комплексу, можна виділити основні риси, які певним чином характерні для різних країн, не враховуючи різні соціально-економічні і кліматичні умови та відповідні традиції. Тобто, фундаментом на якому сформована вся структура агропромислового комплексу є сімейні ферми різних типів, сільськогосподарські кооперативи різних форм, інтеграція суб'єктів агропромислового комплексу та сприятливе економічне середовище для сільськогосподарського виробництва [191].

Враховуючи те, що сучасному аграрному ринку властивий поліаспектний характер, можна стверджувати, що його державне регулювання у напрямку стратегічного розвитку матиме різний вектор функціональності, залежно від якого визначаються регуляторні методи і відповідний механізм регулювання. Дослідниками не проводиться чітке визначення змісту механізмів державного фінансового регулювання аграрного сектору, розуміючи під ним певну сукупність методів, функцій, які виконує держава, принципів, його цілей та організаційну структуру суб'єктів регулювання [121]. Деякі науковці механізм державного регулювання розвитком аграрного сектору розуміють як специфічні методи, за допомогою яких держава здійснює вплив на об'єкт регулювання. За цим підходом виокремлюють такі види механізмів як: адміністративний, правовий, економічний, організаційно-правовий, фінансово-економічний, нормативно-правовий та інші [111; 115; 213].

Враховуючи різні підходи до формування та функціонування механізмів державного фінансового регулювання аграрного сектору нами систематизовано основні їх види: 1) функціональний (механізм створення умов для діяльності суб'єктів агропромислового комплексу та механізм підтримки виробників сільськогосподарської продукції); 2) методологічний (залежить від методів регулювання – адміністративний, економічний, організаційно-правовий, інформаційно-технологічний); 3) орієнтаційний (спрямований на екзогенний

або ендогенний вплив); 4) впливовий (компенсаційний, захисний, попереджувальний, комплексний).

В сучасній умовах ключовим завданням механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є своєчасна нейтралізація або вирішення конфліктних ситуацій між державними установами вищого рівня (міністерствами) і органами державної влади центрального, регіонального та місцевого рівнів. Враховуючи те, що галузеві органи регулювання мають захищати інтереси всього суспільства, виконання специфічних функцій викликає безліч суперечливих питань [10].

Тобто, з впевненістю можна стверджувати, що сучасний механізм державного регулювання агропромислового комплексу представляє собою взаємоузгоджену систему взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування з безпосередніми суб'єктами агропромислового комплексу з метою ефективного функціонування аграрного сектору країни у напрямку забезпечення безпеки харчування на основі стандартизації якості продукції агропромислового комплексу відповідно до вимог ЄС.

Механізм державного регулювання аграрним виробництвом у розвинутих країнах орієнтований на посилення регулюючої ролі держави та протекціонізму, підтримку діяльності фермерів, забезпечення населення доступними та якісними продуктами харчування, розвиток сільських територій та аграрної інфраструктури, активізація та розширення масштабів крупно товарного виробництва, проведення природоохоронних заходів. Саме виходячи із орієнтирів розвинених країн доцільним вбачається переорієнтація напрямів державного регулювання аграрного сектору шляхом використання програм підтримки розвитку сільських територій, споживчого попиту на вітчизняну аграрну продукцію та продовольство, стимулювання крупнотоварного виробництва, формування та контроль за реалізацією проектів у напрямку забезпечення екологічної безпеки агропромислового комплексу.

Проведене нами дослідження механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва у країнах з розвинутою ринковою економікою свідчить про складність його функціонування, який

передбачає сукупність різноманітних інструментів впливу на результати аграрного виробництва та його загальну структуру, аграрний ринок, соціальну інфраструктуру тощо. Інструменти механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва забезпечують його підтримку у таких формах як: бюджетна компенсація за відповідними програмами;

На особливу увагу заслуговує державна політика ціноутворення в аграрному секторі країн ЄС, яка має певні особливості, які полягають у тому, що держава через свої механізми державного регулювання враховує умови кризи надвиробництва аграрної продукції з метою активної підтримки національного виробника. У даному напрямку Європейська Комісія співтовариства проводить регулювання цін у таких напрямках:

1) орієнтація на бажані ціни (індикативні – для зернових, молока, цукру, маслинної олії, соняшника; орієнтовані – велика рогата худоба, вино; цільові – тютюн);

2) формування мінімальних цін на імпорتنі товари, які тримаються в порогових рамках і застосовуються до зерна, цукру, молочної продукції, маслинної олії;

3) встановлення довідкових (фрукти, овочі, вино, деякі рибні продукти) та шлюзових (свинина, яйця, птиця) цін [5].

Європейським Союзом вже давно розроблені спеціальні методи підтримки доходів, які передбачають надто високі внутрішні ціни на продовольчі товари і нагромадження надлишкових запасів цих товарів, які реалізуються за демпінговими цінами вже за межами ЄС [5].

В сучасних умовах, суб'єкти агропромислового комплексу країн ЄС мають змогу управляти своїми ціновими ризиками шляхом використання таких інструментів як ф'ючерси та опціони. Також варто відмітити, що ціни на аграрну сільськогосподарську продукцію в ЄС формуються лише під впливом попиту і пропозиції, корелюючись при цьому з іншими цінами на світовому ринку. У свою чергу, ЄС продовжує використовувати тарифні надбавки на аграрну продукцію, яка імпортується до країн спільноти за цінами нижче

світових, відповідно до затвердженої Європейською комісією системи розрахунку референтних цін [169].

Донедавна в ЄС активно підтримувалась позиція щодо утримання високих цін на аграрну продукцію, що слугувало ключовим напрямом субсидування доходів суб'єктів господарювання. У результаті проведення зниження цін всередині ЄС було уведено прямі доплати аграрним товаровиробникам у випадку відсутності збільшення рівня виробництва в порівнянні з попереднім роком. Державні виплати проводяться з розрахунку на гектар землі або на голову худоби в несприятливих умовах виробництва [221].

Отже, одним із головних інструментів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в країнах ЄС є підтримка відповідного рівня цін і дотримання цінової рівноваги. Європейська система регулювання цін орієнтована на підтримку суб'єктів агропромислового комплексу на такому рівні, який дозволяє їм не тільки відшкодувати власні виробничі витрати, а й забезпечувати стратегічний розвиток [179].

Спільна аграрна політика ЄС, окрім вище обґрунтованих інструментів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу передбачає використання такого інструменту, як квотування. Сутність квотування полягає в тому, що підтримка цін на продукцію веде до її надвиробництва, тому виникає необхідність вводити квоти на виробництво певних видів продукції (спирт, молоко, цукор, крохмаль) у напрямку збереження необхідного рівня внутрішніх цін, недопущення надвиробництва. А також зниження витрат з бюджету ЄС [179].

У рамках фінансового механізму регулювання агропромислового комплексу в світовій практиці використовуються різні програми, які орієнтовані на пряму підтримку доходів суб'єктів агропромислового комплексу, а саме, програми компенсаційних платежів, гнучких виробничих контрактів, страхування. Щодо програми компенсаційних платежів, то вона орієнтована на збільшення доходів виробників, захистивши їх від непередбачених коливань кон'юнктури ринку. Європейський досвід засвідчує можливість ефективного використання субсидій виробникам високоякісних

сортів пшениці, що характеризується обмеженням площ на яких вирощується зернова культура згідно із встановленими квотами.

Серед інструментів фінансового механізму регулювання розвитку агропромислового комплексу провідне місце займає податкова політика. Податкова система в країнах Заходу досить складна, що унеможлиблює прямої адаптації їх досвіду, а лише врахування ключових принципів оподаткування в аграрному виробництві цих країн. Це пояснюється тим, що у більшості країн податкова система не орієнтована на стягнення ПДВ для аграрної продукції, а аграрна сільськогосподарська продукція практично не підлягає оподаткуванню (реалізується принцип, що податок на додану вартість має сплачуватись не на кожному етапі розподілу прибутку, а на його кінцевій стадії, коли товар набуває остаточної споживчої вартості. Звичайно такий підхід є економічно правильним й справедливим, що, у свою чергу, слугує регулятором споживання [5].

Отже, агропромисловий комплекс у країнах ЄС, у більшості є ресурсномістким порівняно з високоефективним і мало затратним аграрним виробництвом у США, Канаді та Австралії, що сприяє формуванню стійкості від загроз та у деякій мірі низькій конкурентоздатності. Функціонування ЄС певним чином забезпечило збереження та розширення потенціалу агропромислового комплексу [106]. Саме завдяки заходам регулювання ЄС із традиційно великого імпортера продовольства перетворилося на найбільшого експортера. У той же час вирішувались питання щодо наповнення внутрішнього ринку найнеобхіднішим продовольством та створення необхідного експортного запасу. Тому в сучасних умовах актуальними є питання реалізації аграрної продукції а не її виробництва [197].

Враховуючи високий рівень розвитку агропромислового комплексу у США, Великобританії та Канади, можна стверджувати про ефективність їх механізмів державного фінансового регулювання. Так у США проводиться активна державна політика щодо розвитку агропромислового комплексу шляхом проведення ефективної фінансової політики за сукупністю комплексних напрямів. До таких напрямів належать: підтримка паритету цін

між ресурсними галузями, що виробляють основні й оборотні засоби для аграрного сектора, та на продукцію агропромислового комплексу, дотації на податки, на процентні ставки за кредит, страхові платежі, науково-технічне забезпечення та інші. До стратегічних завдань державного механізму сучасності в США у напрямку розвитку агропромислового комплексу належать: забезпечення продовольчої безпеки країни; розширення економічних і торговельних можливостей для аграрних виробників; раціональне використання природних ресурсів. У той же час, держава дотримується принципу, що будь-які форми державного втручання не повинні перешкоджати розвитку агропромислового комплексу [7].

Агропромисловий комплекс США функціонує за чітко визначеним механізмом державного регулювання, основою якого є програми, прийняті урядом у різний час. До основних таких програм належать: Програма стабілізації доходів фермерів, Програма платежів, стимулювання росту ефективності виробництва, охорона сільськогосподарських ресурсів, фінансування і управління наукою у сфері сільського господарства, стимулювання зовнішньої торгівлі. Представлені методи механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу у США має свої переваги, оскільки кожна із програм передбачає основні важелі державного регулювання розвитку аграрної сфери. Залежно від поставленого завдання функціонуючі програми поділяються на міжгалузеві, галузеві, товарні, функціональні та регіональні [144].

Найбільш цінним для вітчизняного аграрного сектору, серед представників Латинської Америки, є досвід Аргентини, Бразилії та Мексики, що зумовлено наступними причинами: їх сільськогосподарською спрямованістю, відносною успішністю у залученні іноземних інвестицій, існування диктатури у державному регулюванні цих країн у минулому з можливістю адаптації ліберального шляху розвитку. На особливу вагу заслуговує Мексиканський досвід державного регулювання розвитку агропромислового комплексу, адже економіка цієї країни у більшості орієнтована на сільське господарство та вона є учасником

Північноамериканської зони вільної торгівлі. Саме симбіоз цих двох особливостей зробило агропромисловий комплекс Мексики привабливим для іноземних інвесторів [29; 40].

Отже, фінансовий механізм державного регулювання агропромислового комплексу в країнах з розвинутою ринковою економікою включає сукупність комплексних інструментів, які впливають на доходи суб'єктів агропромислового комплексу, структуру агропромислового комплексу та фінансову систему. Шляхом використання сукупності заходів і програм держава впливає на розвиток агропромислового комплексу та його функціонування. Тобто, під державним регулюванням агропромислового комплексу розуміється система важелів і стимулів, шляхом використання яких держава бере участь у ринкових процесах на правах суб'єкта ринкових відносин у напрямку стратегічного стійкого розвитку агропромислового комплексу [75].

Результати дослідження дозволили визначити особливості функціонування державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та аграрної політики у країнах з ринковою економікою. До спільних особливостей аграрної політики держави в високорозвинених країнах належать: - регулювання земельних відносин у контексті збереження та підвищення родючості землі, забезпечення екологічної безпеки виробництва; - формування та ефективна реалізація продовольчої програми у напрямку забезпечення безпеки країни, яка полягає в досягненні раціональної для національних вимог поєднання політичних, соціально-економічних, психологічних, культурних й інших факторів, які орієнтовані на комплексне забезпечення населення продуктами харчування у відповідності з встановленими законодавством нормами. Адже загроза продовольчої залежності від інших держав вимагає особливої уваги до агропромислового комплексу зі сторони будь-якої держави. Від ефективності функціонування агропромислового комплексу у відповідній країні залежить рівень втручання держави; - постійний контроль за якістю аграрної продукції; - переважання економічних методів регулювання агропромислового комплексу.

Також було встановлено, що в сучасних умовах у зарубіжних країнах ціни формуються під впливом ринкового механізму. Державна функція полягає лише у підтримці цін, а у більшості випадків, доходів суб'єктів агропромислового комплексу та забезпечення відповідних умов для ефективного виробництва аграрної продукції, її реалізації та підтримки товаровиробників. Для реалізації даних напрямів у механізмі державного регулювання агропромислового комплексу розвинених країн використовується сукупність науково обґрунтованих методів, важелів, засобів, а саме: гарантовані чи заставні ціни на основі види аграрної сільськогосподарської продукції; зменшення земельних ділянок; використання системи квотування деякої продукції; використання доплат та субсидій у напрямку адаптації агропромислового комплексу до навколишнього природного середовища; виділення субвенцій з метою структурної перебудови виробництва; сприяння науково-технічному прогресу у сільському господарстві, підготовка кадрів, розвиток виробничо-соціальної інфраструктури [75].

Щодо функціонування вітчизняного державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, то можна з впевненістю сказати, що він значно відрізняється від механізму країн ЄС й інших розвинених країн. Адже принцип природної конкуренції та демонополізації у реалізації аграрної політики держави не відобразився у належному вигляді, формах і засобах стимулювання стратегічного розвитку агропромислового комплексу.

Виходячи із вищевикладеного можна зробити висновки, що механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу в ЄС характеризується такими особливостями: по-перше, фінансовий вплив на розвиток аграрного сектору (фінансування, дотації, інтервенції тощо) у контексті реалізації середньострокових та довгострокових програм розвитку; по-друге, стандартизація умов щодо якості продукції та безпеки харчування, і саме головне, це забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. У свою чергу, вітчизняний фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу представляє собою упорядковану систему державних і самоврядних органів влади, які

забезпечують проведення регуляторної політики, нехтуючи політикою фінансової підтримки, що і призводить до відставання показників розвитку вітчизняного аграрного сектору від практики європейських країн. Саме це спонукає до переорієнтації пріоритетних напрямів держави у формуванні програм і нормативної бази від регуляторної дії до забезпечувальної та стимулюючої.

Висновки до розділу 2

Отже, фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу слід формувати виходячи з кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків, наявних і потенційних можливостей аграрного сектору. Враховуючі природні і організаційно-економічних умов повинні бути обґрунтовані обсяги виробництва, необхідні для забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Агропромисловий комплекс є сферою, де фінансові відносини відіграють важливу роль. Для того щоб забезпечити ефективне функціонування агропромислового комплексу, в сучасному ринковому середовищі, необхідно проводити виважену фінансову політику у контексті реалізації державного механізму регулювання агропромислового комплексу у напрямку формування умов для його всебічного стратегічного розвитку. В законодавстві України щодо аграрного сектору визначено поняття фінансового забезпечення агропромислового комплексу, яке представляє собою систему заходів держави, орієнтованих на задоволення потреб суб'єктів агропромислового комплексу у фінансових ресурсах на відповідний період. Однак результати проведеного дослідження засвідчили, що фінансове забезпечення агропромислового комплексу в Україні відбувається, в основному, за рахунок власних ресурсів суб'єктів господарювання, які на сьогоднішній день у частці фінансування є значними, однак недостатніми для ефективного функціонування. Ми погоджуємось із думкою провідних науковців, які працюють у цій сфері, що до основної проблеми фінансового забезпечення сучасного агропромислового комплексу належить недостатність

кредитних ресурсів, їх висока вартість, складний механізм одержання та відсутність можливості передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в заставу тощо

Відсутність затвердженої Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року не забезпечує комплексне розв'язання проблем, визначених Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року щодо удосконалення форм і методів державної підтримки, зокрема малого та середнього підприємництва та відсутність налагодженої системи детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгосптоваровиробників і недосконалість окремих порядків використання коштів державного бюджету, в частині не застосування ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» призводить до неефективного використання бюджетних коштів.

Виходячи із вищевикладеного можна зробити висновки, що механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу в ЄС характеризується такими особливостями: по-перше, фінансовий вплив на розвиток аграрного сектору (фінансування, дотації, інтервенції тощо) у контексті реалізації середньострокових та довгострокових програм розвитку; по-друге, стандартизація умов щодо якості продукції та безпеки харчування, і саме головне, це забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. У свою чергу, вітчизняний фінансовий механізм державного регулювання розвитку агропромислового комплексу представляє собою упорядковану систему державних і самоврядних органів влади, які забезпечують проведення регуляторної політики, нехтуючи політикою фінансової підтримки, що і призводить до відставання показників розвитку вітчизняного аграрного сектору від практики європейських країн. Саме це спонукає до переорієнтації пріоритетних напрямів держави у формуванні програм і нормативної бази від регуляторної дії до забезпечувальної та стимулюючої.

Автором опубліковано результати дослідження [34-36]

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

3.1. Стратегічні напрями удосконалення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Розвиток аграрного виробництва в Україні є однією з найбільш важливих завдань фінансової політики держави, яка потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та продовольчу безпеку держави.

В останні роки функціонування аграрного виробництва особливої актуальності набувають питання підвищення ефективності інструментів механізму фінансового державного регулювання. Результати аналізу сучасного стану державного регулювання аграрного виробництва, дозволили ідентифікувати низку основних проблем, характерних для фінансово-кредитних відносин в аграрному виробництві. А саме: низька ефективність аграрного виробництва; недосконалість системи оподаткування та механізмів кредитного забезпечення аграрного бізнесу; недостатнє стимулювання залучення інвестицій в аграрне виробництво; зниження забезпеченості сільськогосподарською технікою та високий рівень зношеності основних виробничих фондів; неефективність інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрних ринків; збільшення соціальних проблем в сільській місцевості.

Проведене нами дослідження механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва у країнах з розвинутою ринковою економікою свідчить про складність його функціонування, який передбачає сукупність різноманітних інструментів впливу на результати аграрного виробництва та його загальну структуру, аграрний ринок, соціальну

інфраструктуру тощо. Інструменти механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва забезпечують його підтримку у таких формах як: бюджетна компенсація за відповідними програмами; підтримка рівня цін для стабілізації доходів виробників аграрної продукції; пільгове кредитування суб'єктів аграрного бізнесу; державна підтримка у вигляді інвестиційних надбавок; страхування доходу товаровиробників; гарантування державою відшкодування страхових платежів та ін. Також варто зазначити, що рівень даних підтримок є досить різним. Так, рівень державної підтримки виробленої сільськогосподарської продукції у США становить 40 % від її вартості, у країнах ЄС – 35 %, у Японії – 70 %, в Україні – менше 10 % [125; 136].

У результаті дослідження механізму фінансово-кредитного державного регулювання аграрного виробництва було встановлено, що його основним завданням є стимулювання ефективності сільськогосподарського виробництва, аграрного бізнесу та соціальної інфраструктури села. Тобто держава, за допомогою інструментів механізму фінансово-кредитного державного регулювання, повинна надавати підтримку на здійснення заходів, що мають надзвичайно важливе значення для розвитку аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки держави.

На рівні Кабінету Міністрів України доручити Мінагрополітики:

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [12] щодо доповнення положеннями, які б визначали кількісні та якісні показники (із наданням відповідних підтвердних документів аграріями), відповідно до яких можливо було б стверджувати про наявність ефекту від надання державної підтримки щодо компенсації відсоткової ставки по кредитах на реальний сектор економіки (збільшення виробництва, прибутковості, оновлення матеріально-технічної бази), покращення соціально-економічної ситуації на селі (збільшення зайнятості, підвищення рівня заробітної плати тощо).

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [11] щодо проведення комісією обов'язкової перевірки виконаних робіт щодо закладки та догляду садів, виноградників та хмільників і ягідників та обов'язкової перевірки із застосуванням державних сайтів на предмет внесення садивного матеріалу, придбаного сільгосподарськими виробниками, та на які отримують державну підтримку, до державних реєстрів щодо придатності для поширення в Україні та наявності відповідних сертифікатів сортової та товарної якості.

- внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [16] та Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства [11] щодо застосування ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» з метою недопущення суб'єктами господарювання завищення вартості об'єктів будівництва та відповідно завищення сум компенсації сільгосподарськими виробниками з бюджету на розвиток садівництва та тваринництва.

- зважаючи на численні порушення, які виявлені аудитом, внести зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва [17], Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств [13], Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів [12] про виключення положень щодо надання державної підтримки через уповноважені Мінекономіки банки.

На рівні Мінагрополітики:

- Розробити план заходів із усунення недоліків, виявлених аудитом із визначенням відповідальних виконавців, строків виконання цих заходів та щоквартально інформувати Держаудитслужбу про його виконання.

- Розробити державну цільову програму розвитку аграрного сектору економіки та подати на погодження Кабінету Міністрів України.

- Переглянути у паспортах бюджетних програм показники ефективності та визначити такі показники, які показують ефект, який отримують економіка та суспільство завдяки діяльності головного розпорядника бюджетних коштів (забезпеченість суспільства сільгосппродукцією, вплив на цінову політику суспільно значущих категорій сільгосппродукції, зокрема тваринництва та рослинництва, забезпечення продовольчої безпеки населення, тощо), а результативні показники - послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій в економіці, користь для суспільства від реалізації бюджетної програми.

- Налагодити, у тому числі шляхом прийняття відповідного наказу, дієву систему проведення детальних розрахунків щодо потреби у коштах для державної підтримки сільгоспвиробників.

- Створити окремий автоматизований реєстр (або внести зміни у наявний Державний аграрний реєстр), що відображатиме інформацію про одержувача бюджетних коштів і обсяги отриманої ним державної підтримки у розрізі напрямків, років, а також інформацію щодо встановлення у одержувачів контролюючими органами порушень та дасть можливість відповідно до порядків використання бюджетних коштів позбавляти протягом трьох років від дати виявлення такого порушення права на отримання державної підтримки.

Місією державного фінансового контролю слід визначити не тільки здійснення нагляду за дотриманням норм використання державних фінансів, асприяння економічному, ефективному, результативному, законному і прозорому використанню фінансових ресурсів держави. Державний фінансовий контроль дає розуміння того, що його не можна розвивати лише в напрямі вдосконалення інспектування – ревізія не є інструментом дослідження та

забезпечення ефективного й результативного використання навіть державних ресурсів, не кажучи вже про ресурси приватних підприємницьких структур і населення. Згідно з європейською моделлю першою складовою державного фінансового контролю є фінансове управління і контроль як створення керівником певних систем (а не ревізійна діяльність як це здебільшого розуміють в Україні). Такі системи фокусуються на пріоритетах та управлінні ризиками, а не на заходах, звичайних для адміністративно-командної моделі управління. Урядовий фінансовий контроль повинен надавати інформацію про якість заходів державного регулювання економікою, тобто не тільки і не стільки повідомляти про порушення, бо це не прокуратура чи міністерство, як інформувати про нерегульованість, слабкі місця в управлінні ресурсами держави, а також вносити обґрунтовані пропозиції щодо усунення або мінімізації їх наслідків.

Отже, проаналізувавши світовий досвід та основні моменти модернізації контрольно-ревізійної роботи зупинимось на практичних моментах, реалізація яких наразі може сприяти удосконаленню контрольно-ревізійної роботи на сучасному етапі.

Слід зазначити, що для забезпечення захисту інтересів держави шляхом повної реалізації ревізійних матеріалів органи ДКРС наділені певними правами та обов'язками по відношенню до об'єктів, що перевіряються, але для підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи потребує врегулювання та удосконалення ряд моментів на яких ми зупинимось нижче.

А) Вдосконалення організації контрольно-ревізійної роботи в частині відбору ризикових операцій при підготовці програми та при проведенні ревізії.

Проблема оцінки фінансових ризиків підприємства має першочергове значення, бо від точності визначення фінансових ризиків і факторів, які впливають на діяльність підприємства, залежить як об'єктивність прийняття управлінських рішень, фінансове становище підприємства, так і якість ревізії.

Основний метод визначення ризикових операцій на мою думку має бути аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства за звітними даними та

результатами попередніх ревізій, завданням якого є оцінка ефективності управління та виявлення факторів, які позитивно або негативно вплинули на кінцеві фінансові результати.

Про недоліки у системі внутрішньогосподарського контролю можуть свідчити: відсутність наказу про облікову політику; непроведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей тощо; недотримання законодавчих обмежень при прийнятті на роботу обліково-фінансових та матеріально-відповідальних працівників, порядку і періодичності їх перепідготовки; невизначеність статусу осіб, відповідальних за здійснення внутрішньогосподарського контролю та їх обов'язків; не створено умов для збереження в установі коштів та матеріальних цінностей тощо; відсутність посадових інструкцій; відсутність графіка документообороту та контролю за його дотриманням; не дотримуються правила прийому документів на виконання; не проводиться системно основний аналіз цільового та економного використання всіх видів ресурсів.

Тобто потрібно проводити постійний регіональний моніторинг з урахуванням недоліків системи внутрішньогосподарського контролю, визначати ризикові операції, які мають підлягати першочерговому поглибленому вивченню та узагальненню.

Б) Вдосконалення системи правової відповідальності учасників бюджетного процесу за вчинені правопорушення.

Відповідальність за фінансово-бюджетні порушення в Україні на мою думку досі розглядається передусім як застосування силових та адміністративних заходів, що є наслідком каральної системи контролю, яка існувала за радянських часів і дісталась у спадок незалежній Україні. Але поняття «відповідальність» у світовій практиці значно ширше і має іншу спрямованість. Основні її складові: дисциплінарна, цивільна, політична, морально-етична.

У країнах із розвинутою економікою система відповідальності у фінансово-бюджетній сфері побудована на таких засадах як законодавче

визначення видів відповідальності та порядок їх застосування. Окрім того, міру відповідальності винних визначено у відповідних законах. Основні фінансові порушення обов'язково класифікуються у законодавстві. Кожне фінансове порушення має чітко визначений ступінь відповідальності. І лише в суді встановлюється адміністративна чи кримінальна відповідальність і призначається відповідне покарання.

Тобто до того часу поки суд не визнає особу винною у навмисному порушенні або злочині й не призначить покарання адміністративна чи кримінальна відповідальність не настає. Окрім того уповноваженими органами державного управління може бути встановлено іншу відповідальність, що не потребує рішення суду. Але в таких випадках чітко регламентована система застосування заходів впливу до фізичних та юридичних осіб, які скоїли фінансове порушення.

Діяльність органів контролю чітко регламентована. Етичні норми поведінки їх працівників вимагають суворого дотримання професійної етики та чинного законодавства. Відповідальність посадових осіб, яких держава уповноважила здійснювати контрольні дії регулюється виключно законами.

За таких умов довіра до законослухняних суб'єктів господарювання є непохитною, а їх недоторканість є основою взаємовідносин між суб'єктами і об'єктами державного фінансового контролю. Органи контролю підтримують партнерські стосунки з підконтрольними об'єктами і допомагають їм у дотриманні законодавства. Лише у разі виявлення ознак злочину матеріали передаються до суду або правоохоронних органів. Тоді штрафи, які призначає суд за фінансові злочини, сягають значних розмірів, а терміни засудження значних періодів. Уповноважені державні органи ретельно відслідковують сплату призначених штрафів у повному обсязі.

В Україні є певні відмінності. За детального розгляду норм права, які регулюють відповідальність учасників бюджетного процесу, можна дійти висновку, що вони дещо недосконалі та різняться в підходах.

Наприклад, згідно з положеннями Бюджетного кодексу України передбачається загальна норма про цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність осіб, винних у порушенні бюджетного законодавства. Інших норм, які б регламентували порядок застосування зазначених видів відповідальності у цьому кодексі немає.

Тому для застосування цієї норми потрібно користуватися іншими законами. А, отже, в разі виникнення бюджетного правопорушення можна застосувати будь-яку міру відповідальності залежно від вимог сфери права, зокрема цивільного, кримінального, адміністративного, трудового. Тобто немає чіткості у визначенні покарання за конкретний вид бюджетного правопорушення. Така правова нерегульованість дозволяє застосовувати подвійну (потрійну тощо) відповідальність за одне і те саме бюджетне правопорушення або, навпаки, зумовлює уникнення відповідальності, якщо скоєне бюджетне правопорушення не підпадає під дію іншого закону.

Водночас Бюджетним кодексом України передбачено, що незалежно від настання цивільно-правової відповідальності в разі скоєння бюджетного правопорушення до розпорядників чи одержувачів бюджетних коштів застосовується стягнення чи заходи впливу, регламентовані окремими нормами головного фінансового документа держави. Зокрема йдеться про призупинення бюджетних асигнувань та операцій з бюджетними коштами, зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам або одержувачам бюджетних коштів, призупинення рішення про обласний бюджет, бюджети міст Києва та Севастополя і бюджетів територіальних громад, повернення до відповідного бюджету коштів, отриманих як субвенції в разі нецільового використання.

В той же час законодавчо передбачене Законами України про державний бюджет на відповідний рік у разі нецільового використання бюджетних коштів для розпорядників бюджетних коштів зменшення асигнувань на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням, а для одержувачів бюджетних коштів – повернення у сумі, що витрачена не за цільовим призначенням у дохід відповідних бюджетів тягне за собою ризик збільшення обсягів нецільового

використання. Причиною цього є той факт, що зменшення бюджетних асигнувань без відповідного зменшення бюджетних призначень фактично перерозподіляє нецільові витрати на інші статті витрат та робить їх до певної міри законними, що здебільшого унеможливорює притягнення порушників до відповідальності.

З метою запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону необхідно розробити дієві заходи, які б унеможливлювали нецільове та незаконне використання бюджетних коштів, а саме:

- проведення регіональними управліннями Держаудитслужби, при можливості із залученням спеціалістів Державної казначейської служби, управління агропромислового розвитку обласних держадміністрацій, управління держземагенства та інших спеціалістів за потреби масово-роз'яснювальної роботи серед підприємств, організацій, установ які відносяться до агропромислового комплексу регіону,

- проведення виїзних заходів (кущових нарад, семінарів) щодо правильності та законності використання бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону, безпосередньо на місцях, на базі сільських, селищних радах та районних держадміністраціях.

- ведення постійного моніторингу підприємств, установ агропромислового комплексу регіону які отримують бюджетні кошти, що дасть змогу попередити незаконне та нецільове їх використання,

- на базі територіальних управлінь Держаудитслужби відкриття через Інтернет засоби електронного сайту для вільного листування (наприклад запитання-відповідь, інформація про можливе порушення - відповідне реагування, та інше) в сфері агропромислового комплексу регіону,

- створити єдину інформаційну базу державного фінансового контролю у сфері агропромислового комплексу регіону з можливістю використання її на регіональному рівні.

- проведення територіальними управліннями Держаудитслужби спільно із залученими спеціалістами відповідних галузей попередніх (камеральних) виїзних перевірок з метою попередження незаконного та нецільового використання бюджетних коштів в сфері агропромислового комплексу регіону.

Важливо розробити чіткий механізм обов'язкового повернення нецільових витрат розпорядниками бюджетних коштів на Єдиний казначейський рахунок. Законодавством передбачений постійно діючий механізм такого повернення лише для бюджетних коштів отриманих як субвенції. Подібний порядок повернення доцільно розробити і для всіх інших коштів бюджету.

Ще одним важливим моментом є те, що заходи впливу та стягнення, передбачені Бюджетним кодексом України, застосовуються до юридичних осіб (бюджетних установ та суб'єктів господарювання) без врахування визначення вини керівників або відповідальних посадових осіб. Таким чином відповідальність настає для всіх працівників установи, підприємства, організації незалежно від їх відношення до скоєння бюджетного правопорушення.

Щоб уникнути суперечностей та несправедливості у процесі встановлення відповідальності необхідно внести зміни до Бюджетного кодексу України та інших законів, які визначають відповідальність за бюджетні правопорушення.

Г) Удосконалення професійної компетенції кадрового потенціалу в регіоні.

Сьогодні перед державною фінансовою інспекцією, як ніколи гостро, постало завдання профілактики фінансових порушень, попередження фактів завдання збитків та скоєння злочинів у сфері економіки, глибокого аналізу причин, що призводять до цих та подібних їм негативних явищ.

З огляду на це одним з пріоритетних напрямів роботи є робота з кадрами. Так, як рівень компетенції спеціалістів повинен бути надзвичайно високим, однієї профільної освіти і навіть досвіду економічної, бухгалтерської роботи для бездоганного виконання службових обов'язків фінансового замало.

На мою думку зазначені напрямки роботи з персоналом, які мають набути першочергового значення: підвищення особистої відповідальності кожного

працівника за виконання покладених завдань; виховна та профілактична робота по попередженню неправомірних ревізорських дій; постійне підвищення кваліфікаційного рівня; робота щодо омолодження та оновлення кадрів та безумовно проведення навчання безпосередньо по лінії агропромислового комплексу із залученням відповідних спеціалістів галузі.

На жаль діяльність працівників роботи з персоналом обмежується в основному вирішенням питань прийому й звільнення, переводу працівників, оформлення кадрової документації, роботи з резервом керівного складу, щорічна оцінка.

У даний час на роботу приймаються люди на основі виборності і конкурсності. Тому бажано використовувати й застосовувати психологічні методи (тестування, аналіз експертної оцінки, розбір конкретних ділових ситуацій, ділових ігор, рольового тренінгу й ін.).

Психологічні методи можна використовувати при ротації службовців. Переміщуючи працівника з низової ланки на більш високий рівень на іспитовий термін (від 3 місяців до 1 року), організація знайомить нового працівника чи керівника з багатьма сторонами діяльності. У результаті молодий фахівець пізнає різноманітні проблеми відділу.

Для керівників і для працівників відділів потрібно проводити різноманітні методи.

Так для керівного складу можна застосовувати такі методи: тестування, аналіз експертної оцінки, метод узагальнення незалежних суджень, самооцінка, бесіда: регламентована, вільна, цілеспрямована з взаємним обміном інформації.

Сьогодні від грамотності, професіоналізму, ініціативності керівників підрозділів усіх рівнів у першу чергу залежить ефективність дій усіх ланок фінансової служби. Керівники повинні досконало володіти формами й методами ревізійної роботи, бути вмілими організаторами, психологами, спрямовувати підлеглих на повну реалізацію ревізорських функцій. Тому робота з резервом кадрів, особливо на керівні посади, потребує постійної уваги й чималих зусиль.

Так, наприклад серед працівників регіональної Держфінінспекції за спеціальністю «Державне управління» та «Державна служба» проходили навчання в 2011 році – 2 особи, що становить 0,9 % від загальної чисельності працівників, у 2012 році - 5 осіб, що відповідно становить 2,0 % а у 2013 жодного працівника, це свідчить про неналежний підхід до підготовки персоналу регіональних Держфінінспекцій.

Таким чином застосування вищезазначених пропозиції покращить на регіональному рівні проведення державного фінансового контролю в сфері агропромислового комплексу регіону.

3.2. Організаційно-інституційні імперативи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Особливості соціально-економічних процесів у аграрному виробництві України, проблеми які є сьогодні, вплив факторів та наявність обмежень для його зростання зумовлюють зміни в фінансово-кредитному механізмі державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та його реалізації.

Авторське бачення системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу полягає у трактуванні його як сукупності взаємоузгоджених засобів, методів та форм впливу інституційної складової, що корелюють з взаємозв'язками всіх інструментів механізмів фінансового регулювання державного регулювання, продукують мультиплікативні ефекти макроекономічного зростання і включають сукупність елементів, методів координації, правових норм, упорядкованих відповідним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху розвитку суб'єктів агропромислового комплексу, суспільства та його окремих верств (рис.3.1).

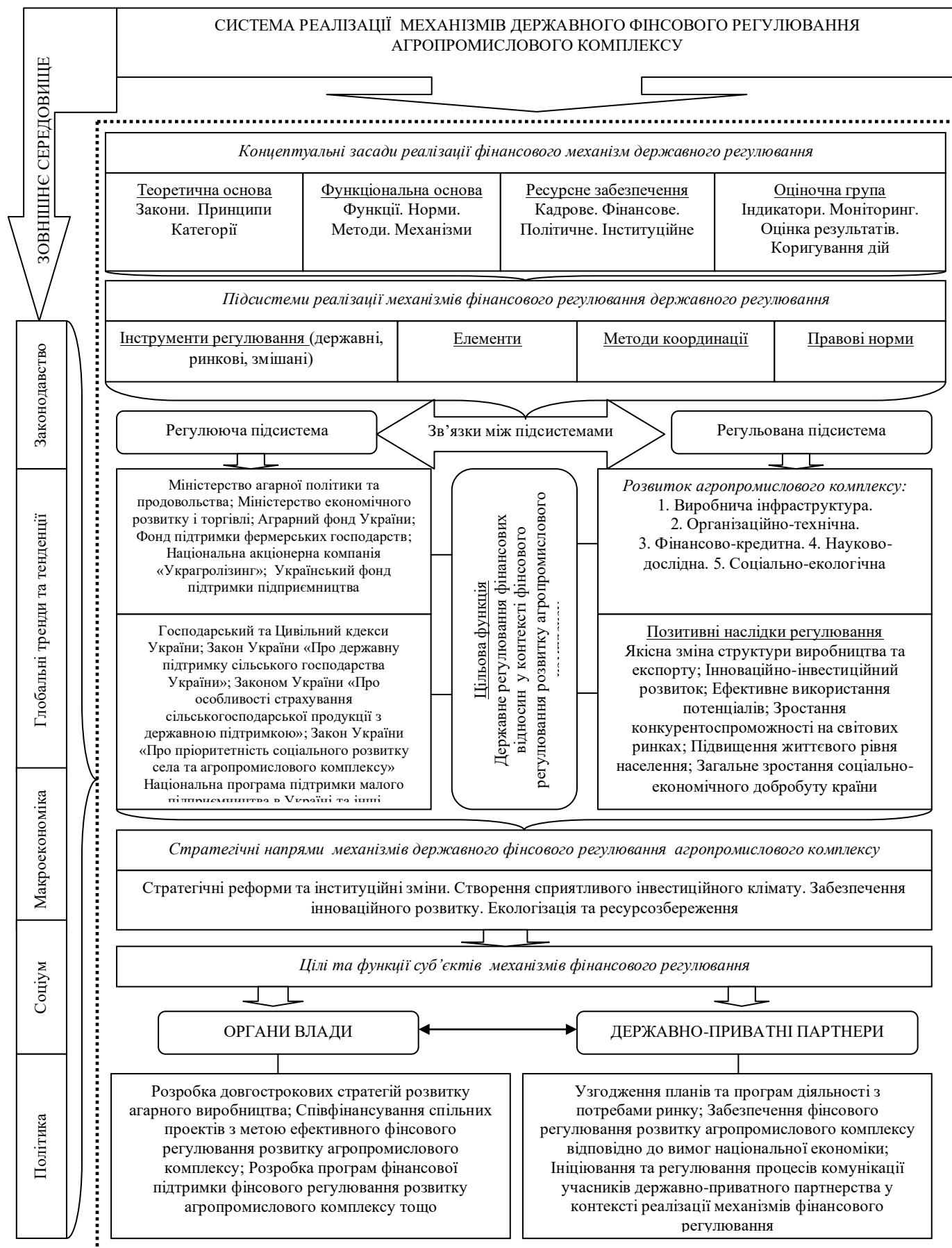

Рис. 3.1. Функціональна система реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні

Джерело: розроблено автором

Зв'язок між елементами підсистем реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється завдяки цільовій функції, дія якої спрямована на задоволення потреб всіх учасників процесу агропромислового комплексу: відбувається якісна зміна структури й частки виробництва та експорту на користь більш високотехнологічних та конкурентоспроможних продуктів; інноваційно-інвестиційний розвиток агропромислового комплексу у контексті забезпечення його сталого розвитку та конкурентоспроможності на світовому ринку; максимально ефективного використання наявних фінансових ресурсів, елементів економічного потенціалу, та факторів виробництва; підвищення життєвого рівня населення задіяних безпосередньо у. Для досягнення мети механізмів фінансового регулювання державного регулювання – розвиток агропромислового комплексу, розробляється комплекс стратегічних завдань які пов'язані з модернізацією фінансової системи національної економіки, зі структурними реформами аграрної економіки, впровадженням інституційних змін в фінансовий управлінський процес, створення та гарантування підтримки сприятливого інвестиційного клімату, розвиток на засадах стійкості, що включає як один з компонентів екологізацію аграрного виробництва.

Одним з напрямів підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних інституційних змін, що передбачає: розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу; модернізацію сировинної сектору; структурну переорієнтацію для впровадження органічного землеробства, інтенсивного тваринництва та рослинництва; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційно-інвестиційних зрушень в аграрному виробництві; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; зміна орієнтирів у виробничій, експортній, організаційній та інвестиційній структурі аграрного

бізнесу з метою усунення існуючих диспропорцій. Отже, із врахуванням результатів проведеного дослідження, виявлених передумов, встановлених взаємозв'язків, виділених функціональних підсистем механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, дозволяє нам запропонувати організаційно-інституційні імперативи на умовах інтегруючої взаємодії держави та аграрного бізнесу (рис. 3.2).

Застосування організаційно-інституційних імперативів відбувається шляхом застосування формального примусу (насадження зверху державою та її інституціями, що складає прояв державного регулювання на основі владного упорядкування) та неформального примусу (на основі сигналів ринку, детермінованих його законами, поточною ситуацією, а також поведінкою суб'єктів агропромислового комплексу). Визначені підходи є актуальними для України, але у формуванні ефективних імперативів удосконалення політики регулювання фінансових відносин у аграрному виробництві важливо враховувати його інституційні особливості. Сучасні особливості аграрної політики та її інституційне забезпечення, супроводжуються необхідністю симбіотичного поєднання державного регулювання фінансових відносин з ринковим саморегулюванням, враховуючи такі принципи як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість.

Отже, формування організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є досить складним процесом, вирішення якого з позитивним соціально-економічним ефектом полягає у необхідності застосування системного підходу. На особливу увагу заслуговують трансформаційні динамічні процеси у розвитку аграрного бізнесу, за яких в сучасних умовах, відбувається системна деградація села як середовища агропромислового комплексу. У стратегічному плані завдання організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів фінансового регулювання державного регулювання полягає в утвердженні конкурентоспроможного, соціально-спрямованого, функціонуючого на засадах інноваційності агропромислового комплексу.

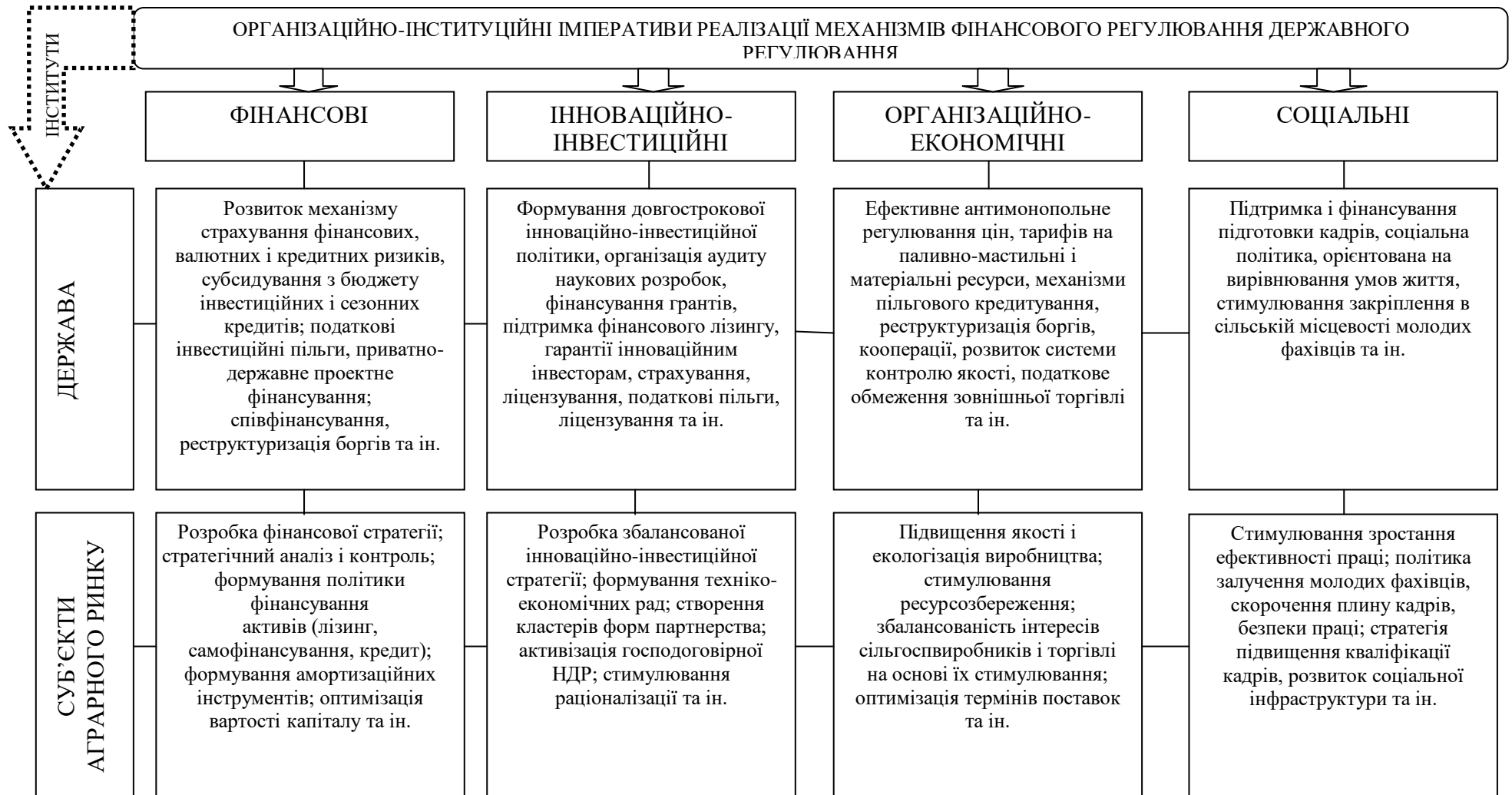

Рис. 3.2. Структурна схема організаційно-інституційних імперативів реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Інституційне забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється соціально-економічними та політичними установами. До установ, які забезпечують політичну регулюючу складову механізмів фінансового регулювання та здійснюють вплив на виробничі процеси в аграрному секторі відносять: Верховну раду України, Адміністрацію Президента України, Кабінет міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України та відповідні територіальні адміністративні органи влади на місцевому рівні.

Соціально-економічну складову інституційного забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу представляють фінансові інститути та організації, а саме: банківські установи, страхові організації, лізингові компанії, інститути спільного інвестування та ін. Головна функція вище представлених установ в контексті запропонованого механізму полягає у забезпеченні розвитку виробничих процесів аграрного сектору його економічних відносин з фінансовими посередниками (агрохолдінги, агроконцерни, корпорації, кооперативи та ін.).

В контексті реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу важливу роль відіграє політика щодо фінансової підтримки та впровадження цільових програм, які регламентуються комплексом відповідних законодавчо-нормативних актів (Законами України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [54] та «Про державні цільові програми» [57] тощо). Для фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні у проекті бюджету 2020 року передбачено видатки у обсязі 3721,8 млн грн. До програм підтримки розвитку аграрного сектору в Україні у 2020 р. належать:

1. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (заплановано на рівні 2016 р. в сумі 300 млн грн.).

2. Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі (60 млн грн.).

3. Державна підтримка розвитку, закладання молодих садів виноградників та ягідників і нагляд за ними (75 млн грн.).

4. Надання кредитів фермерським господарствам (65 млн грн.).

5. Державна підтримка галузі тваринництва (210 млн грн.).

6. Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників (1473 млн грн. загального та 1500 млн грн. спеціального фондів) [14].

Крім того, ст.4 проекту Закону України «Про Державний бюджет на 2020 р.» передбачено залучення кредитів до спеціального фонду Державного бюджету України від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, в тому числі передбачено залучення 400 млн євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів у агропромисловому комплексі [56].

Розвиток економіки будь-якої країни залежить від можливості залучати та ефективно використовувати капітал міжнародних організацій. Інститутами залучення міжнародних фінансових ресурсів у напрямку реалізації програм фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу виступають великі фінансові установи. Наприклад, продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО) була створена Організацією об'єднаних націй в 1945 р., яка функціонує на фінансових ресурсах Європейського Союзу та 191 країн, серед яких і є Україна, у якості повноправного члена п'яти відкритих комітетів та двох комісій цієї установи (Комітет з питань сировинних товарів, Комітет рибного господарства, Аграрний комітет, Комітет з питань всесвітньої продовольчої безпеки, Комітет лісового господарства, Комісії «Кодекс Аліментаріус» і Комісії з питань генетичних ресурсів. Відповідальність за співробітництво з вище переліченими комітетами несуть структурні підрозділи Міністерства аграрної політики та продовольства України [64].

До ключових міжнародних фінансових інститутів належать: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародне агентство гарантій

інвестицій (МАГП). Головною функцією вище представлених інститутів у функціонуванні механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є створення сприятливих умов для ефективного вкладення капіталу, залучення довгострокових іноземних інвестицій та управління міграцією капіталопотоків.

Враховуючи позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування міжнародних організацій у фінансово-кредитному механізмі державного регулювання агропромислового комплексу, нами виокремлено дві групи правових питань та напрямів перспективного розвитку міжнародного співробітництва України, а саме: 1) правові питання щодо стратегічного науково-технічного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в контексті удосконалення міжнародних відносин у цій сфері; 2) актуалізація питання удосконалення (відповідно до вимог ЄС) чинного законодавства та нормотворчого процесу в аграрному виробництві.

Особливої актуальності, в фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, набувають питання розбудови соціальної сфери на селі. Забезпечення доступності до якісних освітніх і медичних послуг сприяє залученню висококваліфікованих спеціалістів у виробничі процеси аграрних підприємств, що, у свою чергу, сприяє збільшенню рівня їх прибутковості. Для виконання поставлених завдань необхідна безпосередня участь держави з метою створення належних умов для формування фондів, асоціацій, кооперативних установ тощо у напрямку формування капіталу для фінансування розвитку соціально-економічних процесів в аграрному секторі на стратегічному рівні.

Серед міжнародних інститутів, які сприяють забезпеченню підтримки соціальної сфери у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, виділяють такі фонди як «Східна Європа» та «Євразія». Функціонування цих фондів відбувається за рахунок фінансових вкладень Агентства США з міжнародного розвитку та інших фінансових інвесторів. До функцій таких фондів у рамках реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу належать: охорона

навколишнього середовища, енергозбереження, розвиток приватного підприємництва, соціальне виробництво, суспільне керування та політика фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу [138].

Результати проведеного у другому розділі дисертаційної роботи аналізу діяльності суб'єктів агропромислового комплексу дозволив засвідчити, що дієвими інститутами, які займаються вирішенням питань фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, виконують соціально-економічну функцію є організовані об'єднання, а саме:

1. Аграрний фонд України. У контексті реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу аграрний фонд України здійснює бюджетне кредитування суб'єктів агропромислового комплексу через інструменти цінової політики. Даний фонд є підзвітним центральному органу виконавчої влади та сприяє реалізації державної аграрної політики. У рамках проведення державних закупівель надає бюджетну позику виробнику зерна, що слугує об'єктом державного цінового регулювання під заставу такого об'єкта, який оформлюється переданням кредитору належно оформленого відповідного складського свідоцтва або квитанції. Бюджетна позика у рамках режиму заставних закупівель є платною. Суб'єкт агропромислового комплексу сплачує відсоток за користування бюджетною позикою, що є набагато нижчою порівняно із ставкою банківського кредиту [81;139;144].

2. Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Основною метою функціонування даного фонду є безповоротна фінансова підтримка, на конкурсній основі, новоствореним фермерським господарствам, фермерським господарствам, які мають відокремлені садиби або розташовані на територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України. Також можлива фінансова підтримка й інших фермерських господарств на поворотній основі, або ж забезпечення гарантій, поруки при кредитуванні банками [154].

3. Національна акціонерна компанія «Укراгролізинг». Діяльність даної компанії у контексті реалізації механізмів фінансового регулювання державного регулювання зорієнтована на інвестування коштів в аграрний

сектор України. Відповідно до порядку використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового сектору на умовах фінансового лізингу та заходи за операціями фінансового лізингу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 №1904 (зі змінами та доповненнями), у фінансовий лізинг може бути передана техніка тільки вітчизняного виробника [128].

4. Український фонд підтримки підприємництва. Даний фонд належить до державних неприбуткових організацій, який забезпечує підтримку сільського господарства. Основними функціями фонду є реалізація державної фінансової політики у контексті розвитку малого бізнесу, керуючись Законом України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» №2157-III від 21.12.2000 р.). Діяльність фонду спрямована на реалізацію ефективних кредитно-гарантійних механізмів фінансування суб'єктів малого бізнесу та формування дієвої фінансової системи у напрямку забезпечення суб'єктів малого бізнесу необхідними фінансовими ресурсами [150].

Фінансовий механізм державного регулювання є невід'ємною складовою фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, що спонукає до формування ефективного правового регулювання його функціонування. Правове регулювання передбачає формування та ефективну реалізацію законів, нормативних актів, інструкцій, розпоряджень, які сприяють раціональному використанню фінансових ресурсів, капіталу підприємств у нормативно-правовому забезпеченні і організаційній його формі. Також важливим моментом нормативно-правового забезпечення є його чіткість щодо взаємовідносин між державними органами та суб'єктами агропромислового комплексу, особливостей відносин з фінансовими установами у контексті капіталоутворення і його перерозподілу.

Формування нормативно-правової бази щодо управління фінансовими відносинами у фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу є ключовим ефективним засобом стабільного забезпечення

конкурентоспроможності та прибутковості суб'єктів агропромислового комплексу. Виходячи із вище викладеного виникає необхідність формування ефективного законодавства щодо залучення, розміщення та функціонування фінансових ресурсів в аграрному виробництві.

Досліджуючи зарубіжний досвід фінансових механізмів державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, було встановлено, що спеціальні закони у напрямку функціонування таких механізмів відсутні. Адже всі питання щодо формування та функціонування фінансових механізмів державного регулювання агропромислового комплексу визначені в конституції і законодавстві, що регулює цивільні відносини. Водночас формування і реалізація нормативно-законодавчих актів здійснюється при використанні відповідної методології, стереотипів державного регулювання агропромислового комплексу. Саме недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу призводить до негативних наслідків у його фінансуванні та прибутковості. Отже формування ефективної інституційної складової механізмів фінансового регулювання державного регулювання виступає необхідною потребою в фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

В Україні система нормативно-правового забезпечення механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу полягає в управлінні фінансовими потоками капіталів та розвивається на основі формування безлічі нових нормативно-правових актів, які регламентуються як загальновідомі і специфічні відносини між державою, суб'єктами агропромислового комплексу та інвесторами.

До нормативно-правових актів, які регламентують права суб'єктів агропромислового комплексу в процесі їх діяльності та в частині залучення і перерозподілу їх фінансових ресурсів відносять: Господарський та Цивільний кодекси України, Закони України «Про господарські товариства», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про фермерське господарство», «Про сільськогосподарську кооперацію». Відносини щодо

формування, функціонування і руху капіталу суб'єктів агропромислового комплексу регулюються нормативно-правовими актами специфічного характеру, а саме: Законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про фінансові послуги переказ грошей в Україні», «Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень», «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» та ін.

Особливості формування капіталу суб'єктів агропромислового комплексу різних організаційно-правових форм регулюється сукупністю нормативно-правових актів, механізм реалізації яких представлений в додатку В.

Згідно з визначеними особливостями та інструментами механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу держава здійснює підтримку у вигляді бюджетних асигнувань. Даний процес регламентується низкою нормативно-правових актів: Господарським кодексом України, Законами України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року», які дають можливість визначати порядок застосування пільг, їх анулювання тощо [58;62;63].

Відповідно до норм Господарського кодексу України держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають звичайний економічний ефект [28].

Одним із інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу виступає допомога аграрному сектору при страхуванні аграрної продукції, що досить відчутно залежить від погодних умов. Дані питання в Україні регулюються Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [59],

який регламентує особливості надання субсидій з державного бюджету для погашення частини страхового платежу, визначеного у договорі страхування.

Починаючи з 2000 р. в Україні, крім субсидій на страхування аграрної продукції, часткового компенсуються суми сплати за користування кредитними ресурсами банківських установ, коштами лізингових організацій тощо.

Отже, виходячи із вище викладеного, можна констатувати, що в Україні нормативно-правова база, яка забезпечує реалізацію механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу досить ємна та не завжди ефективна, що робить даний механізм обтяжливим і не завжди прозорим. Отже, законодавча база щодо фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинна бути переглянута у бік скасування нормативних актів, які взаємодоповнюють один одного, у яких дублюються регулятивні норми з метою розробки і впровадження більш чіткої і доступної правової бази, що сприятиме фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах [163].

Визначити на скільки якісна існуюча нормативно-правова база державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, необхідно проводити оцінку кількісних результатів діяльності суб'єктів аграрного бізнесу у контексті залучення фінансових ресурсів, їх використання та перерозподіл. Тому, для вибору більш ефективного варіанту бізнесової моделі функціонування агропромислового комплексу виникає необхідність у використанні кількісних методів, прийомів і форм моделювання відповідного рішення з управління фінансовими ресурсами аграрного бізнесу у напрямку вибору найприбутковішого, як з економічної, так і соціальної складової фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні відображає річна динаміка результативних показників його функціонування. Такими результатами є як абсолютні показники у натуральних і грошових одиницях (наприклад обсяг виробництва, валова продукція сільського господарства, фінансовий результат

аграрних підприємств тощо). Так і відносні (рентабельність агропромислового виробництва, продуктивність праці, капіталовіддача тощо).

На рис. 3.3 нами запропоновано алгоритм багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає послідовну реалізацію 9 етапів. На першому та другому етапах необхідно здійснити ідентифікацію та відбір результуючої ознаки (відповідного показника ефективності фінансового державного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу) і факторних ознак (показників фінансового забезпечення фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу). Основними принципами ідентифікації та відбору показників має бути достовірність статистичних даних і максимально довгий аналізований період часу.

Третій і четвертий етапи алгоритму полягають у проведенні тесту на мультиколінеарність між факторними ознаками та здійснюють її усунення. На п'ятому етапі алгоритму багатофакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється, власне, процес багатофакторного моделювання засобами кореляційно-регресійного аналізу (з використанням надбудов статистичного моделювання MS Excel), в результаті чого одержується рівняння множинної регресії, параметри якого відображають кількісний вплив факторів на результат. Шостий етап запропонованого алгоритму полягає у перевірці моделі на адекватність та економічну логіку. Слід зазначити, що результати моделювання повинні відповідати економічній ситуації, що склалася і, відповідно відображати достовірний характер впливу кожного фактора на результат. Наприклад, збільшення державного фінансування аграрного сектору однозначно стимулює виробництво сільськогосподарської продукції, тому між видатками на фінансування агропромислового комплексу, рівнем їх виконання і обсягом валової продукції сільського господарства повинен бути тільки прямий зв'язок. У разі, якщо рівняння регресії свідчить про протилежне, необхідно або замінити фактор, або вивести його з моделі, оскільки вона є неадекватною реальній економічній ситуації і перейти до повторного моделювання з метою

реалізації 7 етапу запропонованого алгоритму «Повторне моделювання із заміною факторів та перевіркою адекватності»

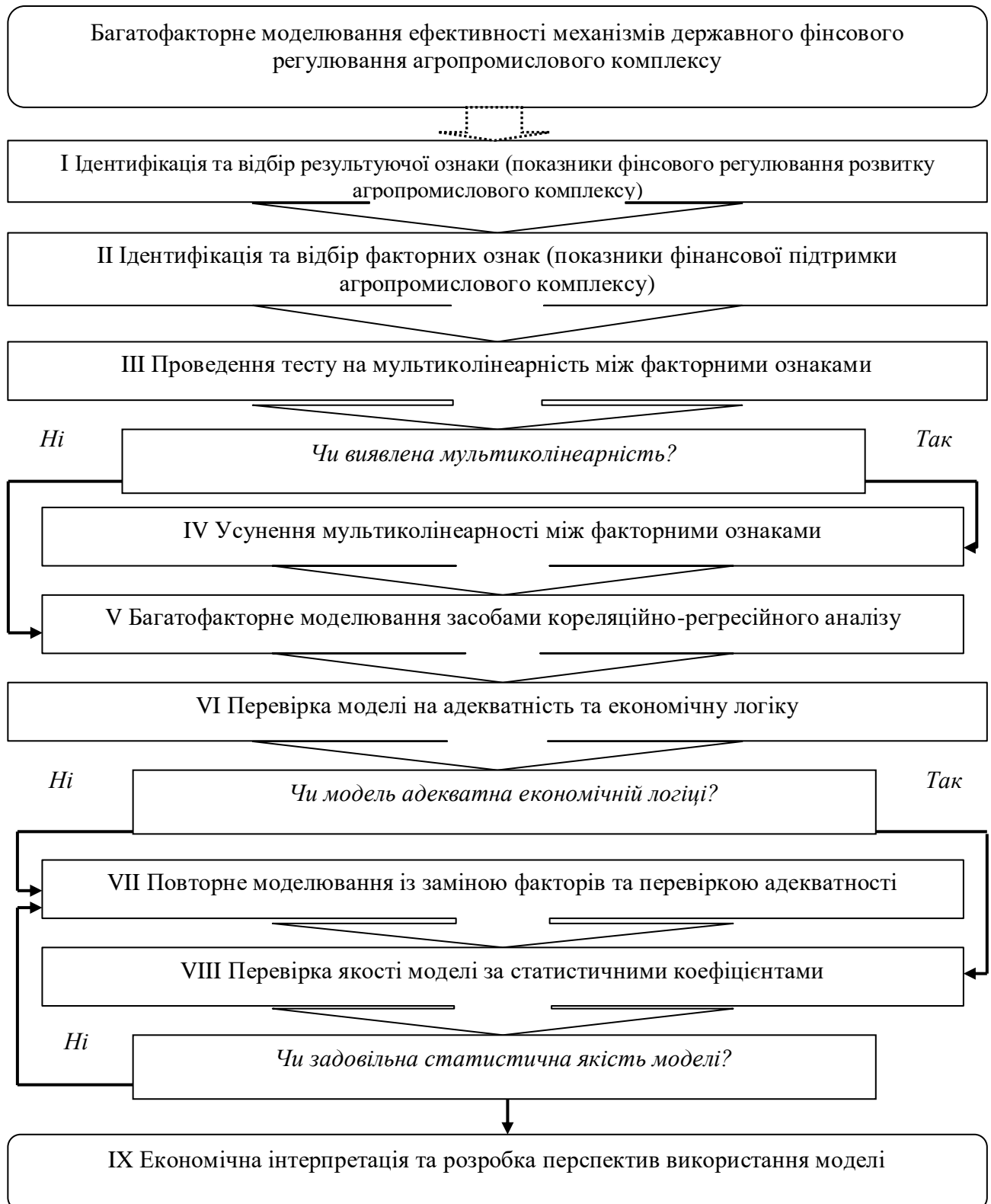

Рис. 3.3. Алгоритм моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу*

Джерело: розроблено автором

Передостанній восьмий етап алгоритму багатofакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється шляхом перевірки якості моделі за статистичними коефіцієнтами множинної кореляції, детермінації, t-критерію Стьюдента, F-критерію Фішера тощо. Величина коефіцієнта множинної кореляції свідчить про щільність кореляційного зв'язку між факторами та результатом, він має бути не меншим 0,7.

Розробка перспектив використання моделі полягає у визначенні напрямів її застосування у підвищенні ефективності розвитку аграрного сектору шляхом стимулювання бюджетного фінансування. Також доцільно закласти підвалини для прогнозування показників фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу щонайменше на 5 наступних років (бажано на 10 років).

Перейдемо до безпосередньої реалізації алгоритму багатofакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу у контексті дисертаційного дослідження з урахуванням запропонованої автором в першому розділі методики.

На основі вибірки основних показників, що характеризують механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, здійснено поетапну побудову економіко-математичної моделі. Для об'єктивності результату нами обрано часовий параметр протягом останніх 10 років (2007-2016 рр.), що найбільш точно відображають тенденції фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні внаслідок фінансових регулюючих дій держави. Вихідні дані для побудови моделі подано в табл. 3.1.

У результаті моделювання, нами акцентовано увагу на тому, що вибір результативних ознак моделі визначається виходячи із різноманітності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які сприяють формуванню різноманітних ефектів від їх застосування в аграрному секторі. Так, для прикладу, частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни та продуктивність праці в аграрному виробництві виражають соціально-

економічний ефект. Оскільки від ефективного фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та частки його ВВП у загальному обсязі залежить перш за все національна продовольча безпека, економічна безпека суміжних галузей економіки, рівень фінансової забезпеченості населення, що задіяні в аграрному виробництві. Вище викладене характеризує соціально-економічні ефекти реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Таблиця 3.1

Вихідні параметри для побудови моделі ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні, 2011-2020рр.

Параметри моделі		Роки									
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Результативні показники моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу											
Частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни (Qввп)	y_1	8,6	7,5	7,9	8,3	8,7	9,6	9,2	8,9*	10,2*	9,7*
Рентабельність агропромислового комплексу (Pав)	y_2	2,8	15,6	13,4	13,8	21,1	27,0	20,5	11,2*	25,8*	23,4*
Індекс обсягу агропромислового комплексу (Iов)	y_3	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3*	102,2*	104,3*
Продуктивність праці в аграрному виробництві (Pав)	y_4	115,5	105,6	143,8	103,1	101,1	124,5	96,7	126,0*	109,1*	111,2*
Індекс ВВП агропромислового комплексу (Kii)	y_5	121,9	114	133,5	131,1	129	154,7	147,8	167,4*	172,1*	178,6*
Фактори, які впливають на результативні показники											
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу (Кба)	x_1	8,1	7,0	6,0	3,0	2,5	2,8	3,0	3,5	1,7	1,9
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу (Кпн)	x_2	10,5	10,8	11,0	15,7	17,6	15,4	19,3	24,2	22,5	21,4
Рівень підтримки агропромислового комплексу через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП (Кро)	x_3	10,00	12,02	10,90	13,99	16,46	12,21	13,65	8,54	3,25	3,15
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі (Ккі)	x_4	4,9	5,1	7,2	6,2	6,1	6,8	6,9	7,4	8,6	9,2

Частка наданих банківських кредитів аграрному сектору у їх загальному обсязі (Кбк)	x_5	7,1	6,1	6,5	5,6	5,3	5,9	6	4,6	4,6	4,5
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу (Кпк)	x_6	6,93	16,99	7,48	12,27	13,74	22,43	19,30	17,82	27,34	30,5
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс (Кіі)	x_7	130,6	137,8	145,9	82,3	107,5	100,8	99,0	108,2	79,4	60,5

*показники представлені без урахування тимчасово окупованих територій України.

Джерело: розраховано автором на підставі даних Міністерства аграрної політики та продовольства і Державної служби статистики України.

Водночас такі показники як рентабельність агропромислового комплексу та індекс обсягу агропромислового комплексу, відображають ефективність непрямих регулюючих заходів держави щодо створення умов їх належного фінансування з однієї сторони та пришвидшення ділової активності суб'єктів агропромислового комплексу – з іншої.

Для дослідження впливу запропонованих індикаторів на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу було побудовано парні регресійні рівняння залежності результативних ознак від вище перелічених індикаторів впливу (x_n). За допомогою використання електронних таблиць Excel та вбудованої статистичної функції ЛИНЕЙН узагальнено найбільш впливові чинники і їх вірогідність до обраного масиву даних (табл. 3.2 та додаток Д).

Внаслідок проведених розрахунків отримано моделі, котрі перевірено на статистичну вірогідність з ймовірністю $p=0,95$ (рівень значущості $\alpha=0,05$). Розрахункові значення критерію порівнюються із табличними значеннями і вважається, що модель адекватна експериментальним даним у разі $F_{розр} > F_{табл}$. Так, табличне значення критерію Фішера $F_{табл}$ (за відповідного рівня значущості $\alpha=0,05$ і ступенів вільності $k_1=m=1$ (m – кількість факторів, зокрема у випадку парної регресії $m=1$ і $k_2=n-m-1=10-1-1=8$) склало $F_{табл}=5,32$.

З метою визначення значимості впливу чинників на результативну ознаку використано t-критерій Стьюдента. Табличне значення зазначеного критерію (при ймовірності $p=0,95$ і числом ступенів вільності $k=8;1$) склав

$t_{табл}(8;0,95)=2,306$. Це значення перевіряємо на виконання умови $t_{розра} > t_{табл}$. Якщо вона виконується, то обраний чинник впливає на результативний показник, а модель є адекватною експериментальним даним.

Ще одним критерієм, що характеризує адекватність моделі до експериментальних даних є критерій Дарбіна-Уотсона. Він визначає наявність чи відсутність явища автокореляції залишків. У разі відсутності автокореляції помилок якщо $DW=2$, то характерно відсутність явища автокореляції. При позитивній автокореляції d прямує до нуля, а при негативній прагне до 4 [197].

Таблиця 3.2

Вплив інструментів механізмів державного фінансового регулювання на розвиток агропромислового комплексу

Назва показника	Коефіцієнт детермінації R^2	Економічний зміст дії факторної ознаки на обсяг результативну ознаку	Економіко-математична модель
Вплив факторів на частку ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП України, (y_1)			
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі, %	0,633	Збільшення частки банківських кредитів на 1% у їх загальному обсязі збільшує частку ВВП агропромислового комплексу на 0,8331 п.п	$y = 0,8331x^2 - 10,121x + 38,992$
Вплив факторів на рентабельність агропромислового комплексу (y_2)			
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП аграрного виробництва, %	0,63	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП аграрного виробництва на 1% збільшує рентабельність на 0,295 п.п	$y = 0,295x^2 - 5,648x + 33,537$
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, %	0,575	Кожен додатковий 1 % податкового навантаження у галузь зменшує рівень рентабельності на 0,1962 п.п	$y = -0,1962x^2 + 7,1976x - 43,819$
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх обсязі, %	0,524	Збільшення частки банківських кредитів на 1п.п у їх загальному обсязі зменшує рівень рентабельності агропромислового комплексу на 3,3528 %	$y = -3,3528x^2 + 35,14x - 71,965$
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу, %	0,678	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує рентабельність агропромислового комплексу на 0,9669 п.п	$y = 0,9669x + 0,9469$
Вплив факторів на індекс ВВП аграрного виробництва (y_3)			
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу, %	0,551	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу на 1% збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 0,7762 п.п.	$y = 0,7762x^2 - 14,228x + 182,92$
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, %	0,775	Збільшення на 1 % податкового навантаження збільшує індекс ВВП на 0,0914п.п.	$y = 0,0914x^2 + 0,3563x + 108,92$
Частка наданих капітальних	0,819	Збільшення частки капітальних	$y = 15,96x + 35,939$

інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі, %		інвестицій агропромислового комплексу у загальному їх обсязі на 1% збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 15,96 п.п.	
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх обсязі, %	0,578	Збільшення частки банківських кредитів на 1 п.п у їх загальному обсязі зменшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 15,989 п.п.	$y = -15,989x + 233,7$
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу, %	0,582	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує індекс ВВП агропромислового комплексу на 2,3047 п.п.	$y = 2,3047x + 103,64$

Джерело: розраховано автором на підставі проведених досліджень

На практиці застосування критерію Дарбіна-Уотсона засноване на порівнянні величини DW з теоретичними значеннями DW_1 і DW_2 для заданого числа спостережень n , числа незалежних змінних моделі k і рівня значущості α . Якщо $DW < DW_1$ то гіпотеза про незалежність випадкових відхилень відкидається (отже, є присутньою позитивна автокореляція); якщо $DW > DW_2$, то гіпотеза не відкидається; якщо $DW_1 < DW < DW_2$, то немає достатніх підстав для ухвалення рішень. Коли розрахункове значення DW перевищує 2, то з DW_1 і DW_2 порівнюється не сам коефіцієнт DW , а вираз $(4 - DW)$ [37].

Для нашого спостереження, виходячи із обраного масиву даних, за відповідного ступеня значимості ($\alpha=0,05$) розрахункове значення критерію DW для $p=0,95 - DW_1(10;1;0,05)=1,08$, $DW_2(10;1;0,05)=1,36$.

У процесі проведеного аналізу серед обраного масиву факторів ми виділили три групи факторів, що мають різний ступінь впливу на результативні ознаки:

1) чинник, що засвідчує високий ступінь впливу на індекс ВВП агропромислового комплексу ($R^2 \geq 0,7$) – частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі;

2) чинники, що засвідчують помітний вплив у переважній більшості випадків ($R^2 \geq 0,5$) на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу – рівень податкового навантаження агропромислового комплексу, частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі; частка пільгових кредитів у загальній сумі наданих кредитів; частка

обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу; частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі;

3) чинники, що засвідчують слабкий зв'язок, або практично він відсутній ($R^2 \leq 0,5$), або ж економічні моделі є неадекватними відносно вихідних даним – динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс та відношення податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП.

Зазначимо, що весь обраний масив факторів, який характеризує ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу виявились статистично неадекватними (критерій Фішера та критерій Стьюдента): частки ВВП агропромислового комплексу до його загального обсягу, індексу продуктивності праці та індексу обсягу агропромислового комплексу. Коефіцієнти детермінації засвідчили дуже низький вплив досліджуваних чинників або ж невірність моделей до вибірки даних. Таке явище підтверджує неефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні, відсутність раціональних практичних інструментів та методів щодо підтримки агропромислового комплексу в Україні як з позиції бюджетно-податкового, так і кредитно-інвестиційного стимулювання ділової активності суб'єктів агропромислового комплексу [199]. Отже, приріст обсягів агропромислової продукції та продуктивності праці відбувається всупереч державному регулюванню, або точніше, без його впливу. Зазначене не відповідає умовам ринкової економіки, і поправу може називатися унікальною особливістю державного дерегулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

Отримані ж вірогідні моделі у переважній більшості характеризуються або ж лінійною, або ж параболічною залежністю у випадку вивчення впливу факторних ознак на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу. Факторні ознаки мають як прямий вплив, так і опосередкований на рівень рентабельності та індекс ВВП агропромислового комплексу.

Так, в обох випадках частка банківського кредитування у загальному обсязі кредитів має обернену дію до результативних ознак. Як засвідчують

результати аналізу, що із збільшенням на 1 п.п. частки банківського кредитування агропромислового комплексу у загальному обсязі кредитів буде знижуватись рентабельність на 3,3528 % та індекс ВВП агропромислового комплексу – на 15,898%. За таких умов, попри хронічну недостачу коштів суб'єктами агропромислового комплексу, збільшення частки кредитування галузі не призводить до покращення результатів їх діяльності. В такому випадку вірним є те, що дія механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу має сприяти не стільки збільшенню обсягів кредитів, а створенню умов та раціональних механізмів їх надання. Підтвердженням цього є суттєвий прямий вплив рівня пільгового кредитування на зазначені ознаки.

Адекватною відносно рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу виявились математичні моделі рівняння лінійної регресії для частки пільгових кредитів у загальній сумі наданих кредитів аграрному виробництву. Додатне значення коефіцієнт a у лінійному рівнянні засвідчує, що зі збільшенням на 1 п. п. частки пільгових кредитів у загальному обсязі кредитів рівень рентабельності буде збільшуватись на 0,9669%, а приріст індексу ВВП складе 2,3047%. З практичної точки це можна пояснити тенденціями щодо створення вигідних умов для кредиторів надавати такого роду кредити, а від так і синергетичним ефектом відносно рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу через їх ефективне використання.

Отримані результати аналізу виявили суттєву залежність рентабельності та індексу ВВП агропромислового комплексу від частки обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового сектору. Параболічні регресійні моделі показали, що приріст на 1 п.п рівня прямої державної фінансової підтримки агропромислового комплексу здатне призвести до збільшення рівня рентабельності на 0,295%, а індексу ВВП агропромислового комплексу – аж на 0,7762%. Вірогідність зазначених висновків характеризують критерії вірогідності моделей до вихідних даних, де відповідно $R^2=0,63$ та 0,551.

Виявилось, що високою загалом для рівня рентабельності є частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі, що за

умови їх збільшення на 1 п.п. призводять до зростання рентабельності агропромислового комплексу – на 15,96%.

Адекватною до рівня рентабельності агропромислового комплексу виявилась модель рівняння параболічної регресії для податкового навантаження. Від'ємне значення коефіцієнт a свідчить, що зі збільшенням на 1 п. п. податкового навантаження рентабельність буде зменшуватись на 0,1962%. Щодо впливу зазначеного чинника на індекс ВВП агропромислового комплексу, то модель за критерієм DW виявилась неадекватно, а тому для показників гіпотеза про відсутність автокореляції залишків не може бути ні прийнятною, ні відкинутою.

Відсутність впливу податкових пільг на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу пояснюється тим, що, результат необхідно очікувати через два роки. Саме в цьому полягає мультиплікативна дія податків.

Мультиплікативний ефект, котрий можна отримати завдяки впровадженню податкових пільг та зниженню ставок податків є значно повільнішим у порівнянні із ефектом від збільшення державних витрат на підтримку агропромислового комплексу. Проте, такий підхід створює передумови для ефективного функціонування агропромислового комплексу у майбутньому.

Зокрема сукупний вплив обраних чинників на результативні ознаки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу (рентабельність та індекс ВВП) можна оцінити на підставі моделі множинної регресії при умові відсутності мультиколінеарного зв'язку між факторними ознаками. З метою виявлення мультиколінеарності обраних факторів використано матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 3.3).

Результати кореляції між факторними ознаками засвідчили, що серед більшості факторів присутнє явище мультиколінеарності. Шляхом експертної оцінки та опираючись на попередні результати дослідження вважаємо за доцільне включити у багатofакторну модель лише два показники, а саме: рівень податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x_3) та рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу (x_6).

Зазначене обумовлене тим, що між даними показниками рівень кореляції практично відсутній ($R=-0,17$), і за попередніми обрахунками зазначені чинники здійснюють суттєвий вплив як на рентабельність, так і на індекс ВВП агропромислового комплексу. Інші ж чинники, або характеризуються щільним кореляційним зв'язком між собою, або відсутністю тісноти впливу на результативну ознаку у всіх випадках.

Таблиця 3.3

Матриця парних коефіцієнтів кореляції між факторними ознаками

Показник		x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу	x_1	1	-0,80	-0,25	-0,72	-0,71	0,85	0,87
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу	x_2	-0,80	1	-0,086	0,76	-0,91	-0,899	-0,759
Рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП	x_3	-0,25	-0,086	1	-0,30	-0,01	-0,17	-0,15
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі	x_4	-0,72	0,76	-0,30	1	-0,71	-0,69	-0,57
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі	x_5	-0,71	-0,91	-0,01	-0,71	1	0,869	0,717
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу	x_6	0,85	-0,899	-0,17	-0,69	0,869	1	0,868
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс	x_7	0,87	-0,759	-0,15	-0,57	0,717	0,868	1

Джерело: розраховано на основі даних табл. 3.1

Такий підхід до побудови багатофакторної моделі можна відобразити наступним рівнянням регресії:

$$y = b_0 + b_1x_3 + b_2x_6, \quad (3.1)$$

де, y – результативна ознака: рентабельність ВВП агропромислового комплексу, індекс ВВП агропромислового комплексу;

x_3, x_6 – факторні ознаки впливу;

b_0 – константа, яка зводить одиниці вимірювання факторних ознак до одиниць вимірювання результуючої ознаки;

b_1, b_2 – коефіцієнти регресії (параметри моделі).

Здійснені розрахунки дали можливість побудувати математичну модель, котра визначає перспективи для прогнозу окремих складових фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на основі визначення

основних трендів факторних ознак. Математичні параметри одержаних результатів відображено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Математичні параметри множинної регресійної моделі фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу

Залежність	Економіко-математична модель	Порівняльна сила впливу факторної ознаки		
		Коефіцієнт кореляції R	Коефіцієнт детермінації R ²	Критерій Фішера, F _{розр}
Залежність рентабельності агропромислового комплексу від рівня його податкової підтримки до обсягу ВВП (x ₃) та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу (x ₆)	$y = 0,8262 x_3 + 1,1266 x_6 - 10,628$	0,89	0,79	13,79
Залежність індексу ВВП аграрного виробництва від рівня податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x ₃) та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу (x ₆)	$y = -1,5454 x_3 + 2,006 x_6 + 125,29$	0,796	0,633	6,04

Джерело: розраховано на підставі даних табл. 3.1.

Дані табл. 3.5 свідчать про адекватність першої двофакторної регресійної моделі рентабельності агропромислового комплексу, адже коефіцієнт множинної кореляції засвідчує про високу тісноту зв'язку між факторними і результуючою ознакою $R = 0,89$. Коефіцієнт множинної детермінації моделі склав $R^2 = 0,79$ і є адекватний до вихідних даних, адже спостережуване значення критерію Фішера складає $F_{розр} = 13,79$ і є більше табличного значення $F_{табл} = 4,74$ за відповідного рівня значущості $\alpha = 0,05$ і ступенів вільності $k_1 = m = 2$ і $k_2 = n - m - 1 = 7$. Це свідчить про високу достовірність математичної моделі. До того ж зміна рівня рентабельності на 79% обумовлюється зміною рівня податкових пільг та рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу, а вплив інших факторів складає лише 21%.

Результати розрахунків дозволили зробити висновки, що на рівень рентабельності агропромислового комплексу позитивний вплив здійснюють обидва чинники. При умові збільшення на 1 п.п. значення показника x_3 і x_6 рівень рентабельності зросте відповідно на 0,8262 % та 1,1266 %. Отримана економіко-математична модель чітко описує економічні процеси реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу

в Україні. Очевидним є те, що підвищення рівня фінансових заходів держави щодо пільгових умов оподаткування та кредитування агропромислового комплексу в результаті призводить до збільшення рівня рентабельності галузі в цілому. У підсумку зазначене здатне позитивно впливати на загальні тенденції фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу, достатньо висока якість моделі у подальшому дозволить здійснити прогнозування означеного фактора.

У другій двофакторній моделі індексу ВВП агропромислового комплексу коефіцієнт кореляції склав $R=0,796$. До того ж, високе значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,633$) свідчить, що 63,3% сумарної варіації індексу ВВП агропромислового комплексу пояснюється варіабельністю введених у математичну модель чинників впливу. Статистичну значимість моделі для прогнозування індексу ВВП агропромислового комплексу та її адекватність до вихідних даних показує F-критерій Фішера, розрахункове значення якого ($F_{\text{розр}}=6,04$) перевищує $F_{\text{табл}}(2;7;\alpha=0,05) = 4,74$.

З огляду на отримані результати, слід звернути увагу на те, що обидві факторні ознаки чинять різнонаправлений вплив на індекс ВВП агропромислового комплексу. Зокрема обернений вплив на результативну ознаку має рівень податкової підтримки агропромислового комплексу до обсягу його ВВП (x_3). Так, кожний додатковий 1 п.п. рівня податкової підтримки агропромислового комплексу призводить до зниження індексу ВВП досліджуваної сфери на 1,5454 п.п. Позитивний вплив на рівень індексу ВВП аграрного бізнесу має рівень пільгових кредитів, що можна трактувати наступним чином: при збільшенні на 1 п.п. рівня пільгового кредитування агропромислового комплексу (x_6) індекс ВВП аграрного виробництва відповідно підвищиться на 2,006 %.

За допомогою представлених нами моделей пропонуємо здійснити прогнозування основних результативних ознак фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та визначальних факторів впливу на них (табл. 3.5).

Отримані у процесі дослідження економіко-математичні моделі дають

можливість здійснювати прогнозування основних результативних чинників з урахуванням сукупності факторів впливу. Зазначене загалом сприятиме визначенню негативного чи позитивного впливу факторних чинників на ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Визначено, що такі інструменти механізмів фінансового регулювання державного регулювання як податкові пільги та пільгове кредитування здатні позитивно впливати на ефективність процесів у аграрному виробництві. Тому подальші дослідження в цьому контексті необхідно зосередити на розробці якісно нових стратегічних напрямів розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу.

Таблиця 3.5

Результати прогнозування запропонованих параметрів моделі
ефективності механізмів державного фінансового регулювання
агропромислового комплексу

Параметри моделі		Роки		
		2022	2023	2024
Результативні показники				
Частка ВВП агропромислового комплексу у загальному обсязі ВВП країни	y_1	10,770	11,524	12,376
Рентабельність агропромислового комплексу	y_2	19,772	18,273	16,218
Індекс обсягу агропромислового комплексу	y_3	105,713	105,816	105,918
Продуктивність праці в аграрному виробництві	y_4	111,340	110,858	110,376
Індекс ВВП агропромислового комплексу	y_5	173,300	179,529	185,758
Фактори, які впливають на результативні показники				
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП агропромислового комплексу	x_1	1,910	1,798	1,769
Рівень податкового навантаження агропромислового комплексу	x_2	24,747	26,408	28,069
Рівень підтримки через спеціальні режими та механізми оподаткування у ВВП	x_3	2,021	0,550	-1,163
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному виробництву у загальному їх обсязі	x_4	8,710	9,283	9,896
Частка наданих банківських кредитів аграрному виробництву у їх загальному обсязі	x_5	4,380	4,100	3,820
Рівень пільгового кредитування агропромислового комплексу	x_6	25,238	27,034	28,829
Динаміка іноземних інвестицій в агропромисловий комплекс	x_7	83,892	80,032	76,529

Джерело: розраховано автором

3.3. Організаційно-правові аспекти удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в контексті європейської інтеграції

В умовах європейської інтеграції особливої актуальності набувають питання дотримання вимог європейської політики щодо розвитку аграрного сектору та національної економіки в цілому. Зміст політики державного регулювання агропромислового комплексу полягає у регулюванні ринку агропромислової продукції, забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках в умовах СОТ, захисту навколишнього середовища, безпеки агропромислової продукції (екологічність). Для досягнення поставлених завдань аграрної політики та удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки в умовах європейської інтеграції, актуальним є розробка та реалізація цільових фінансових програм регулювання агропромислового комплексу, дія яких має бути спрямована на гарантування належної якості агропромислової продукції за визначеними екологічними стандартами агропромислового комплексу в ЄС.

Проведений у дисертаційній роботі аналіз наукових праць щодо формування фінансових програм фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції свідчить про сукупність проблем, серед яких однією із ключових є відсутність такої складової як екологічні ризики та заходи щодо їх мінімізації. Тому на особливу увагу заслуговують напрямки удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом формування програм його розвитку в умовах євроінтеграції. В сучасних умовах в Україні приділяється увага розробці цільових програм, однак методологічні підходи до їх формування чітко не були прописані, тим паче з врахуванням європейського вектору розвитку.

Відповідно до досвіду країн ЄС, державна підтримка, в рамках цільових програм, здійснюється при наявності стратегії розвитку країни чи окремо взятої

адміністративно-територіальної одиниці. Слід зазначити, що при розробці програми реформування стратегія має передбачати початковий і заключний етапи розвитку. В Україні є практичний досвід формування цільових програм за методологією стратегії розвитку сільських територій, а саме стратегічний план розвитку Карпатського сільськогосподарського регіону України (входить в цей регіон Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська та Чернівецька області) (рис. 3.5).

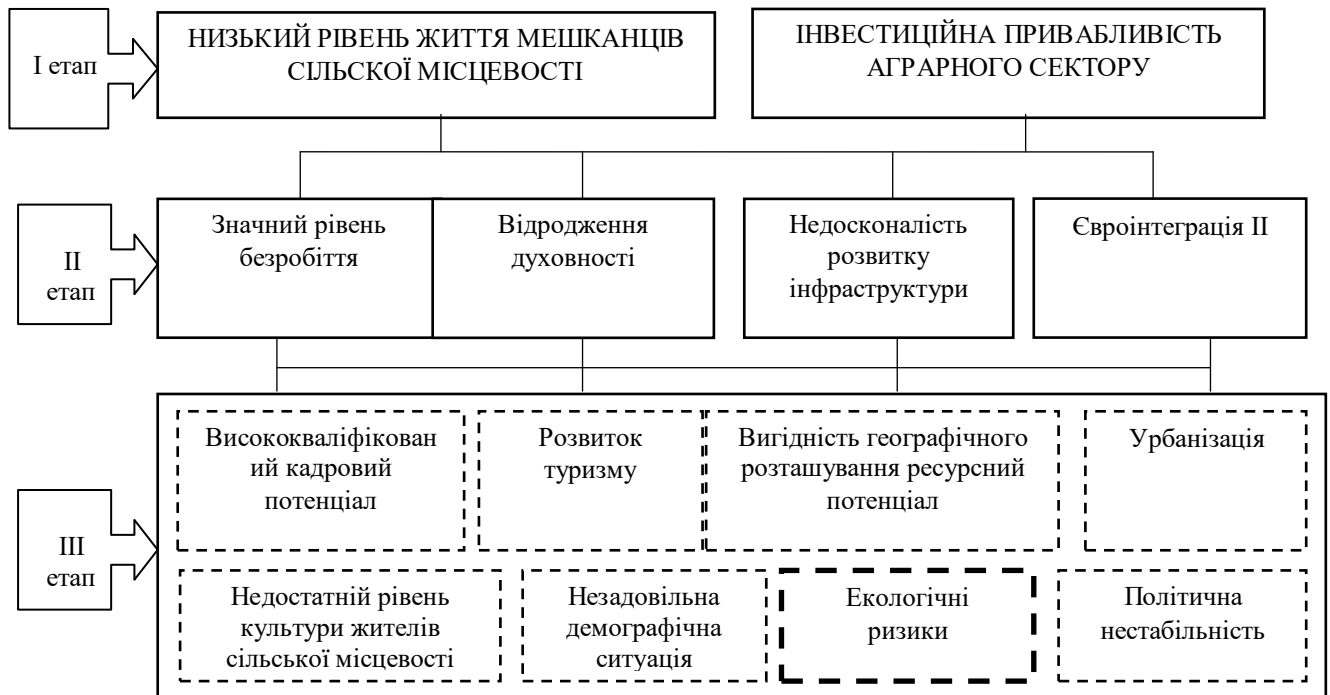

Рис.3.5. Розробка економічної програми розвитку аграрного сектору України

Джерело: розроблено автором на основі [154]

Виходячи із практично функціонуючої стратегії розвитку сільських територій нами здійснено її удосконалення, враховуючи сучасний стан фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та методологію ЄС (рис.3.6). Тому, стратегія фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на відповідній території повинна мати три основні блоки – економіка, екологія, інфраструктура, їх мета та шляхи реалізації. Перший етап передбачає визначення методів, які використовуються при розробці стратегії. На другому етапі проводиться аналіз сучасного стану агропромислового комплексу на основі звітів статистичних органів, місцевих

органів самоуправління, що розташовані на відповідній території. Третій етап передбачає здійснення SWOT-аналізу (з'ясування слабких і сильних сторін). На заключному етапі визначаються пріоритети [149].

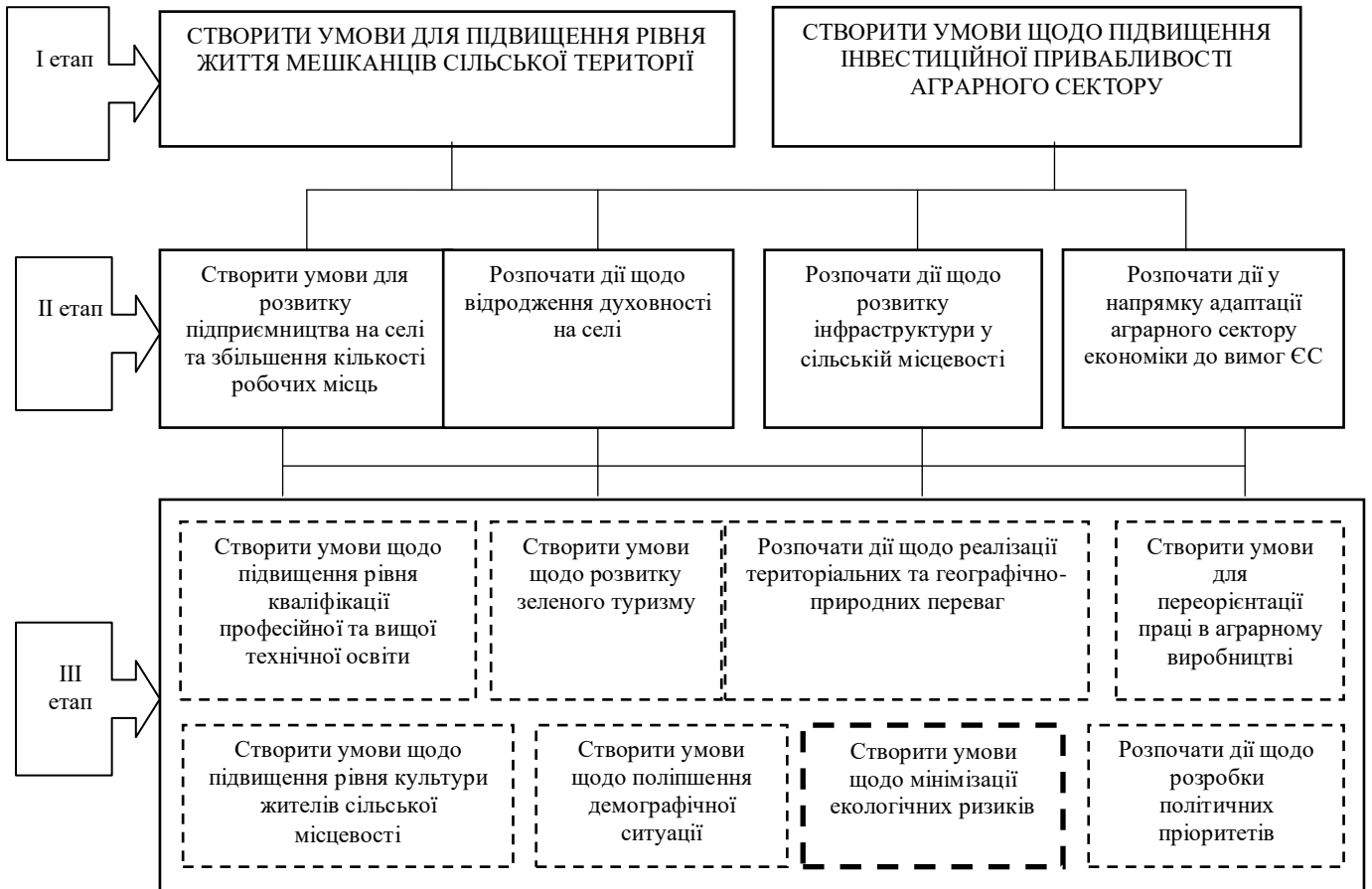

Рис. 3.6. Шляхи досягнення основних завдань соціально-економічного розвитку аграрного сектору*

Джерело: розроблено автором на основі [154]

Тобто, для того щоб отримати фінансову підтримку місцеві органи влади повинні довести необхідність отримання фінансування для розвитку відповідної території. Обов'язковою умовою розробки і реалізації стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території є врахування питань екологічного характеру. В свою чергу, методика розробки стратегічних проектів для різних територій (міських і сільських) однакова. В першу чергу при розробці такої стратегії мешканці відповідної адміністративної території, для якої розробляється програма, планують

необхідний рівень розвитку, мету і методом спільних дискусій окреслюють майбутній проект, не обмежуючись ні в часі, ні в коштах.

Для того щоб отримати фінансування проекту необхідно: 1) обґрунтувати завдання проекту фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; 2) презентація проекту; 3) дотримання процедури затвердження документів на основі рішення місцевого самоврядування; 4) набуття проектом статусу місцевого закону (при цьому керівник регіону не може одноосібно його змінити); 5) переклад змісту проекту на іноземну мову з метою використання його при переговорах з іноземними інвесторами.

Участь у формування стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території можуть приймати всі бажаючи (бажано зацікавити осіб з обласних і районних адміністрацій, депутатів, відповідальних осіб сфери житлово-комунального господарства, спортивно-оздоровчих організацій, закладів культури та охорони історичних пам'яток архітектури, також представників позаурядових спілок, товариства опіки інвалідів, об'єднання підприємців та ін., тобто необхідно повідомляти ті організації, які охоплюють певні групи людей) з тією метою, щоб програма більш повніше могла задовольнити широкі верстви населення.

Одним із ключових етапів стратегії фінансової підтримки агропромислового комплексу є аналіз екологічного середовища, що дозволяє визначити необхідні умови утилізації відходів, очищення стоків, проводиться аналіз води, повітря. Якщо у результаті дослідження буде виявлено, що на відповідній території наявне забруднення води, то першочерговим завданням в стратегії буде вирішення саме цієї проблеми.

На основі описаної вище методології та методів планування стратегії державної фінансової підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу і сільських територій України, здійснюється дослідження екологічного стану відповідного регіону України. Для цього необхідно активізувати наступні заходи: по-перше, актуалізувати питання впровадження нових технологій для забезпечення необхідного рівня

екологічного стану; по-друге, задіяти фінансові, податкові механізми у напрямку реалізації нових технологій, пов'язаних із захистом екологічного середовища. На основі обґрунтованих економічних показників переконати виконавців програми в необхідності використання таких технологій; по-третє, реалізувати дії (фінансові, податкові заходи), спрямовані на впровадження нових технологій із дотриманням екологічних стандартів. Для цього органам державної влади необхідно забезпечити організацію залучення інвестицій за рахунок використання податкових механізмів для розв'язання проблем, визначених проведеним діагностуванням; по-четверте, реалізація запропонованих екологічних заходів або ж заборона дій, що спонукають до екологічних ризиків.

За вищезазначеною методикою нами пропонується удосконалити фінансовий механізм державної підтримки агропромислового комплексу і сільських територій будь-якого економічного регіону України. Мета розробки проекту повинна полягати у наступному: створити придатні фінансові умови для фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу і сільських територій відповідного регіону [163].

Для визначення сучасного стану фінансової підтримки агропромислового комплексу з урахуванням екологічного середовища, проведемо аналіз фінансування екологічних державних програм за рахунок державного бюджету, що стосуються розбудови аграрного сектору (додаток Е).

Дані табл. 3.5 дають підстави робити висновки про відносно позитивну тенденцію у напрямку фінансування державних програм, пов'язаних з природоохоронними заходами в аграрному секторі. Так екологічні програми для сільськогосподарської галузі в загальному обсязі фінансування програм цього спрямування займають 20,3 %, що склало 150, 1 млрд грн. Особливістю даних програм є те, що вони є довготривалими. Так, державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року розрахована на 8 років, що ускладнює впровадження її у практичне буття і досконалий контроль за здійсненням заходів, що в ній прописані, зважаючи на досить мінливу політичну, економічну ситуацію в Україні.

Основою для розробки, реалізації та фінансування вище проаналізованих програм слугує Програма економічних реформ в Україні, наказів Міністерства аграрної політики та продовольства в Україні, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та ін. Обсяги фінансування, показники виконання цих програм регламентуються Законом України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів (за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період) на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим», який затверджено у 2012 році.

Під час аналізу програм було встановлено, що їх фінансування здійснюється в основному з державного бюджету, хоча інколи для вирішення питань, зазначених у цих програмах, залучаються кошти місцевого бюджету чи інших джерел.

Закон України «Про державні цільові програми» окреслює критерії оцінки виконання завдань, визначених в певних програмах. Згідно цих критеріїв на державному рівні визначається пріоритетність розробки та впровадження цільових програм, а в подальшому визначення результативності здійснення заходів, передбачених тією чи іншою програмою [57].

Результати проведеного аналізу, свідчать про те, що незважаючи на важливість екологічних програм для захисту природного середовища, здоров'я нації і звідси активізації соціально-економічних процесів свідчать, що низький рівень фінансування цих програм спонукає до їх неефективності. Тому виникає необхідність в об'єктивному плануванні фінансових можливостей для розробки і практичної реалізації екологічних програм, у контексті удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Напрями удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції, на нашу думку, перш за все повинні передбачати

особливості функціонування вітчизняного агропромислового комплексу в умовах СОТ. В умовах членства в СОТ, ґрунтуючись на принципі справедливої конкуренції, заходи фінансової державної підтримки агропромислового комплексу мають обмежений характер (особливо відносно питань підтримки цін), адже в пріоритеті опинилася підтримка доходів через цільові виплати на одиницю обробленої площі, голову худоби тощо. Отже, враховуючи особливості членства України в СОТ, необхідно удосконалювати фінансовий механізм державного регулювання, шляхом переорієнтації його на принцип справедливої конкуренції. Тобто державна підтримка агропромислового комплексу має враховувати три скриньки: «зеленої», «жовтої» і «блакитної» [42;99].

Отже, результати проведеного дослідження дозволили нам сформулювати рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах СОТ (додаток Є).

Суть розробленого положення полягає в тому, що запропонований документ являє собою механізм розподілу коштів державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам, з урахуванням показників ефективності використання державної підтримки для здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів агропромислового комплексу з урахуванням вимог СОТ.

Об'єктом запропонованого проекту програми є аграрні товаровиробники, умови їх функціонування та результати фінансово-виробничої діяльності. З точки зору системного підходу програма – це процес переходу з початкового стану в кінцевий, тобто результат, досягнутий за допомогою низки підсистем механізмів фінансового регулювання та відповідних обмежень (рис. 3.7).

Основні цілі реалізації програми розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу: отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан аграрного сектору; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки агропромислового комплексу; розподіл коштів в обсязі, необхідному

для простого відтворення у контексті вимог СОТ; підвищення ефективності використання наданих коштів.

Рис. 3.7. Інтерпретація факторів, що впливають на цільові елементи проекту програми розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу

Джерело: розроблено автором

Основними напрямками оцінки такої ефективності використання коштів є: обсяг наданої державної підтримки; ефективність виробництва з урахуванням державної підтримки; рентабельність виробленої продукції з урахуванням державної підтримки; ефективність виробництва без урахування державної підтримки; рентабельність виробленої продукції не враховуючи державну підтримку; розрахунок агрегованого заходу щодо державної підтримки.

Висновки до розділу 3

Одним з важливих інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання аграрного виробництва є державна підтримка суб'єктів аграрного бізнесу через здешевлення відсоткової ставки по кредитах. Через відсутність коштів у державному бюджеті цей інструмент не вирішує проблемних питань щодо кредитування аграрного виробництва. На нашу думку, першочерговим завданням з удосконалення кредитування аграрного виробництва є перегляд нормативно-законодавчої бази, удосконалення інструментів застави, вирішення питань захисту прав кредиторів і позичальників, актуалізація за реалізація нових нетрадиційних інструментів механізму фінансово-кредитного регулювання: фінансового лізингу, факторингу, форфейтингу, та інших інструментів залучення кредитних ресурсів.

З метою забезпечення ефективності прямого бюджетного фінансування виробничих програм необхідно: вдосконалити порядок визначення суб'єктів одержання підтримки через диференційований розподіл бюджетних коштів у розрізі заходів підтримки за соціально-економічною ефективністю; передбачити оптимізацію кількості бюджетних програм підтримки аграрного виробництва, покращити їх структуру та зміст з дотриманням логічної послідовності запровадження за їх пріоритетністю, черговістю, термінами виконання та обсягами фінансування; закріпити на законодавчому рівні стимулюючої ролі бюджетної підтримки з метою забезпечення збільшення обсягів виробництва вітчизняної конкурентоспроможної аграрної продукції та просування її на внутрішньому і світовому ринках.

Реалізація запропонованих у дисертаційній роботі напрямів удосконалення інструментів фінансово-кредитного механізму державного регулювання в майбутньому стане основою стійкого розвитку аграрного виробництва в Україні. Основною передумовою підвищення результативності інструментів механізму фінансово-кредитного державного регулювання розвитку аграрного виробництва є забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення ефективності реалізації фінансово-кредитної державної політики

розвитку аграрного виробництва, його конкурентоспроможності на світовому та внутрішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни.

Одним з напрямів підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних інституційних змін, що передбачає: розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу; модернізацію сировинної сектору; структурну переорієнтацію для впровадження органічного землеробства, інтенсивного тваринництва та рослинництва; використання інвестиційних стимулів для підтримки інноваційно-інвестиційних зрушень в аграрному виробництві; використання переваг державно-приватного партнерства у контексті фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; зміна орієнтирів у виробничій, експортній, організаційній та інвестиційній структурі аграрного бізнесу з метою усунення існуючих диспропорцій.

В Україні нормативно-правова база, яка забезпечує реалізацію механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу досить ємна та не завжди ефективна, що робить даний механізм обтяжливим і не завжди прозорим. Отже, законодавча база щодо фінансового державного регулювання агропромислового комплексу повинна бути переглянута у бік скасування нормативних актів, які взаємодоповнюють один одного, у яких дублюються регулятивні норми з метою розробки і впровадження більш чіткої і доступної правової бази, що сприятиме фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в сучасних умовах.

Ефективність механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні відображає річна динаміка результативних показників його функціонування. Такими результатами є як абсолютні показники у натуральних і грошових одиницях (наприклад обсяг виробництва, валова продукція сільського господарства, фінансовий результат аграрних підприємств тощо). Так і відносні (рентабельність агропромислового виробництва, продуктивність праці, капіталовіддача тощо). Запропоновано

алгоритм багатofакторного моделювання ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який передбачає послідовну реалізацію 9 етапів.

В сучасних умовах функціонування агропромислового комплексу на особливу увагу заслуговують напрямки удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом формування програм його розвитку в умовах євроінтеграції. Відповідно до досвіду країн ЄС, державна підтримка, в рамках цільових програм, здійснюється при наявності стратегії розвитку країни чи окремо взятої адміністративно-територіальної одиниці. Стратегія фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на відповідній території повинна мати три основні блоки – економіка, екологія, інфраструктура, їх мета та шляхи реалізації. Для того щоб отримати фінансову підтримку місцеві органи влади повинні довести необхідність отримання фінансування для розвитку відповідної території. Обов'язковою умовою розробки і реалізації стратегії фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу та відповідної території є врахування питань екологічного характеру.

Напрями удосконалення механізмів фінансового регулювання державної підтримки фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу в умовах євроінтеграції, на нашу думку, перш за все повинні передбачати особливості функціонування вітчизняного агропромислового комплексу в умовах СОТ. В умовах членства в СОТ, ґрунтуючись на принципі справедливої конкуренції, заходи фінансової державної підтримки агропромислового комплексу мають обмежений характер (особливо відносно питань підтримки цін), адже в пріоритеті опинилася підтримка доходів через цільові виплати на одиницю обробленої площі, голову худоби тощо. Результати проведеного дослідження дозволили нам сформулювати рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах СОТ.

Фінансовий механізм державної підтримки агропромислового комплексу повинен поєднувати в собі, різні форми його реалізації – пряму (субсидування),

непряму (пільгове оподаткування тощо) й опосередковану (прямо не пов'язану з аграрним виробництвом) державну підтримку. Саме гармонійне поєднання визначених форм державної підтримки надає фінансово-кредитному механізму додаткову стійкість та ефективність. При певних умовах їх взаємодія може викликати і синергетичний ефект. У результаті дослідження нами запропоновано концептуальну схему стратегії державної підтримки аграрних виробників.

Фінансово-кредитна державна підтримка суб'єктів агропромислового комплексу в більшості країн світу, насамперед, в країнах Європейського Союзу, має тенденцію до зменшення прямої залежності її розміру від обсягів виробництва продукції. Відбувається також часткова переорієнтація від традиційних форм такої підтримки (цінова підтримка, виплата дотацій, субсидій, фінансові та товарні інвестиції тощо) до здійснення цього процесу заходами «зеленої скриньки».

Основні результати дослідження опубліковані у працях автора [36-38].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та представлено авторський варіант вирішення важливого наукового завдання щодо розробки теоретико-методичних і практичних засад формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу для забезпечення висхідного економічного поступу.

Отримані результати проведеного дисертаційного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Ефективний розвиток агропромислового комплексу є базовою умовою забезпечення висхідного економічного поступу держави та гарантією вирішення соціальних протиріч, забезпечення якості життя. Вивчення наукових праць з досліджуваної тематики дозволило сформулювати теоретичне підґрунтя для авторського підходу до розуміння механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, виокремлення ключових ознак та розкриття його раціональної природи, що передбачає формування злагодженої системи дій, яка містить комплекс організаційно-адміністративних, юридичних, соціально-економічних засобів, упорядкованих певним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху реалізації фінансових інтересів суб'єктів агропромислового комплексу та спосіб перетворення фінансових ресурсів державного регулювання на відповідні результати державної політики (бюджетно-податкова, грошово-кредитна, цінова) у контексті реалізації комплексу організаційно-економічних, політичних та правових засобів.

2. Критичне осмислення існуючих теоретичних підходів до формування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу засвідчило, що загальноприйняте бачення на сьогодні відсутнє. В роботі було репрезентовано концептуальний підхід до функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, який побудований на основі системного, синергетичного, еволюційного та інституційно-когнітивного підходів з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів і параметрів. Доведено, що сучасна структура механізмів фінансового

регулювання агропромислового комплексу має бути збагачена багатьма необхідними елементами: розвинутою системою кредитних та податкових інструментів, дієвим фондовим ринком, розвинутою системою державного і приватного страхування, ефективною системою прямої державної фінансової підтримки.

3. Визначено, що ключове значення для функціонування механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу мають науково обгрунтовані й об'єктивні інструменти. Застосування запропонованої системи інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, при цьому, визначення їх ефективного симбіозу дасть можливість досягти високої продуктивності агропромислового комплексу, а звідси і конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішньому ринках. Авторська класифікація інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу включає: 1) інструменти прямого фінансового державного регулювання; 2) інструменти саморегулювання фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу; 3) інструменти поєднання державного фінансового регулювання і ринкових стимулів фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу.

4. Обгрунтована необхідність та запропонований науково-методичний інструментарій оцінки ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу. У результаті моделювання, акцентовано увагу на тому, що вибір результативних ознак моделі визначається виходячи із різноманітності інструментів механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, які сприяють формуванню множинних ефектів від їх застосування в аграрному секторі. Визначено, що такі інструменти механізмів фінансового регулювання державного регулювання як податкові пільги та пільгове кредитування здатні позитивно впливати на ефективність процесів у аграрному виробництві.

5. За результатами системного аналізу сучасного стану механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в Україні

через призму реалізації його інструментів за 2008-2015 роки було ідентифіковано низку проблем, зумовлених особливостями агропромислового комплексу та методами державного регулювання. Визначено, що протягом досліджуваного періоду різко змінилася структура державної фінансової підтримки: у 2015 році стала переважати непряма державна підтримка агропромислового комплексу, яка у 2016 році скасована; зменшена пряма державна фінансова підтримка через бюджетні програми у 2013-2015 рр.; у 2014-2015 роках здійснювалося лише погашення зареєстрованої в органах Державної казначейської служби України кредиторської заборгованості, яка становила 6-5% від обсягу виробництва сільськогосподарської продукції; припинене дотування сільськогосподарської продукції у 2012-2015 рр.

6. Основною передумовою підвищення результативності інструментів механізму фінансово-кредитного державного регулювання розвитку аграрного виробництва є забезпечення стабільності, дієвості та забезпечення ефективності реалізації фінансово-кредитної державної політики розвитку аграрного виробництва, його конкурентоспроможності на світовому та внутрішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни. Результати проведеного дослідження дозволили виокремити основні стратегічні цілі розвитку механізмів державного фінансового регулювання агропромислового виробництва, до яких віднесено: по-перше, забезпечення потреб аграрного виробництва у кредитних ресурсах; по-друге, функціонування ефективної системи оподаткування; по-третє, формування ефективної системи страхування; по-четверте, вдосконалення системи державної фінансової підтримки; по-п'яте, забезпечення потреб розвитку аграрного виробництва в інвестиційних ресурсах.

7. Сформовано теоретичну конструкцію системи реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу, яка представляє собою сукупність взаємоузгоджених засобів, методів та форм впливу інституційної складової, що корелюють з взаємозв'язками всіх інструментів механізмів фінансового регулювання, продукують мультиплікативні ефекти макроекономічного зростання і включають сукупність

елементів, методів координації, правових норм, упорядкованих відповідним чином з метою подолання перешкод, що стоять на шляху розвитку суб'єктів агропромислового комплексу, суспільства та його окремих верств. Зв'язок між елементами підсистем реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу здійснюється завдяки цільовій функції, дія якої спрямована на задоволення потреб всіх учасників процесу агропромислового комплексу.

8. Запропоновані рекомендації з розробки положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу. Суть розробленого положення полягає в тому, що запропонований документ являє собою механізм розподілу коштів державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам, з урахуванням показників ефективності використання державної підтримки для здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктів агропромислового комплексу. До основних цілей реалізації положення розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу належать: отримання об'єктивних даних про фінансово-виробничий стан аграрного сектору; збір інформації, необхідної для оцінки ефективності використання коштів державної підтримки агропромислового комплексу; розподіл коштів в обсязі, необхідному для простого відтворення; підвищення ефективності використання наданих коштів.

9. Сучасні особливості аграрної політики та її інституційне забезпечення, супроводжуються необхідністю симбіотичного поєднання державного регулювання фінансових відносин з ринковим саморегулюванням, враховуючи такі принципи як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість. Запропонована система організаційно-інституційних засад реалізації механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу включає сукупність взаємопов'язаних фінансових, інноваційно-інвестиційних, організаційно-економічних та соціальних імперативів. Напрямами підвищення ефективності механізмів державного фінансового регулювання агропромислового комплексу є проведення структурних реформ та системних

інституційних змін, що передбачає розробку стратегій фінансового регулювання розвитку агропромислового комплексу на засадах ефективності використання наявного фінансового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбросов В. Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ. Економіка АПК. 2009. №2. С. 15-25.
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : [навч. посібник] / В. Г. Андрійчук. 2-ге вид. К. : КНЕУ, 2002. 624 с.
3. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти : [монографія] / В. Г. Андрійчук, М. В.Зубець, В. В. Юрчишин. К. : Аграрна наука, 2005. 140 с.
4. Андрусенко Г. О. Стратегія державного регулювання аграрної сфери АПК. Актуальні проблеми державного управління. 2003. № 2. С. 9 – 14.
5. Андрощук Г.О. Інноваційна політика Європейського Союзу. Наука та інновації: науково-практичний журнал НАНУ. 2009. Вип.5 (Т.5). С.85-97.
6. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. М.: Омега-Л, 2004. 301 с.
7. Бабко В.М. Напрями посилення регулюючої ролі держави в розвитку аграрного сектора. Економіка та держава. 2010. № 5, травень. С. 112-113.
8. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізм, ефективність. Економіка і прогнозування. 2006. №1. С. 109-125.
9. Ботвіна Н.О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери: монографія. НААН України, ННЦ «Ін-т аграр. економіки». К.: 2011. 303 с.
10. Бублик М. І. Техногенні збитки у національному господарстві: економічне оцінювання та засади державного регулювання : монографія / І. Бублик. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 420 с.
11. Бурлака В. Г. Базовые инновации технологического прорыва в энергетике. Економічний часопис – XXI. №11-12. 2011. С. 42-44.
12. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III // URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

13. Бюджетные расходы и государственная поддержка сельского хозяйства: подходы и оценка. Центр Агропродовольственной политики РАНХ и ГС Лаборатория аграрной политики ИЭП им. Е. Гайдара. URL: http://www.iep.ru/files/seminari/Budjetnie_rashodi/Bjudzhetnye_rashody%20i_gosudarstvennaja_podderzhka_sel'skogo_hozjajstvabez_VTO.pptx.

14. Васільєва Л.М. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 17. С. 85-88.

15. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. М. : Прогресс, 1984. 368 с.

16. Верзун А.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва та її залежність від фіскальної політики держави : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.02 / А.А. Верзун ; Житомир. держ. агроєколог. ун-т. Житомир, 2005. 20 с.

17. Вильямсон О. Частная собственность и рынок капитала / О. Вильямсон. ЭКО. 1993. № 5. С. 4–11.

18. Власюк О. С. Економіко-математичне моделювання процесів соціально-економічного розвитку України / О. С. Власюк. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2011. 520 с.

19. Володін С. А. Реалізація інноваційного потенціалу аграрної науки: проблеми і перспективи. Економіка АПК. 2011. №.7 С. 139 – 150.

20. Воротін В.Є. Формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій: Автореф. дис.. д-ра наук з держ. управління при Президентові України. К., 2003. 36 с.

21. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. Економіка України. 2012. № 5. С. 4-17.

22. Галушко В. П. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні. Економка АПК. 2006. №3. С. 3 – 11.

23. Гасанов С.С. Напрями формування фіскальної політики в аспекті асоціації України з ЄС. Фінанси України. 2014. № 1. С. 22-38.

24. Гіндес О.Г. Державна підтримка підприємництва в аграрній сфері: автореф. дис.. канд.. наук з держ. упр. / О.Г. Гіндес; Акад. муніцип. упр. К., 2009. 20 с.
25. Голованов А. Финансово-аналитический аспект регулирования внутреннего рынка АПК. АПК: экономика, управление. 2000. № 1. С. 46–52.
26. Гомза В.М. Державне фінансування сільськогосподарських підприємств. Економіка та управління АПК. 2004. № 2. С. 35-39.
27. Гончаров В. М. Державна фінансова підтримка в аграрному секторі економіки. Прометей. 2008. № 3(27). С. 80-86.
28. Господарський кодекс: Закон України за станом на 16.01.2003 №436-IV / URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
29. Григорська О. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки. Вісник антимонопольного комітету України. 2011. № 4. С. 29–33.
30. Григорська О. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки. Вісник антимонопольного комітету України. 2011. № 4. С. 29–33.
31. Гринь Є.Л. Перспективи державного розвитку аграрного сектора. Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодні: матеріали міжнар. наук. конф., (Київ, 20 бер. 2009 р.): у 3 ч. Ч. 2. / РВПС України НАН України. К.: РВПС України НАН України, 2009. С. 121-123.
32. Гринь Є.Л. Поєднання ринкового механізму і державного регулювання агробізнесу. Державне управління інноваційним розвитком: зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Т. ІХ, вип. 105. – Донецьк: ДонДУУ, 2008. С. 108-116. (Серія “Державне управління”).
33. Гурський М. Державна підтримка агропромислового комплексу Чернігівської області: проблеми та пропозиції щодо публічності. Економіка та держава. 2019. № 4 (12). С. 29-34.
34. Гурський М. Напрями удосконалення механізму контролю за розвитком аграрного сектору регіонів України Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2020. № 2 (70). С. 226-232.

35. Гурський М. Механізм регулювання зеленого курсу в аграрному секторі України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71). № 2. С. 100-104.

36. Hurskyi, M. Strategic vectors of functioning of the financial mechanism for regulation of the agricultural sector development in Ukraine. SocioWorld-Social Research & Behavioral Sciences. 2021. Vol. 05. Iss. 03. P. 69-75.

37. Гурський М. Контроль за харчовими продуктами в сфері агропромислового комплексу Чернігівського регіону та його недоліки. Сучасна парадигма публічного управління : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17-18 жовт. 2019 р.). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 231-236.

38. Гурський М. Шляхи удосконалення державного фінансового контролю в агропромисловому комплексі Чернігівського регіону. Європейський вимір публічного управління : матеріали IV регіон. наук. конф. (м. Чернігів, 18 груд. 2020 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 108-112.

39. Дацій О. І. Методичні основи управління інноваційною політикою агропромислового підприємства на основі маркетингового підходу. Регіональні перспективи. 2002. №6 (25). С. 87-88.

40. Дем'яненко М.Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія [М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.]; за ред. М.Я. Дем'яненка. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.

41. Дем'яненко М. Я. Методичні рекомендації з визначення ефективності бюджетного фінансування розвитку сільського господарства. К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. 20 с.

42. Дем'яненко М.Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ / М.Я. Дем'яненко URL: [www.http://magazine.faaf.org.ua](http://magazine.faaf.org.ua)

43. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми: [монографія] / [О.М. Бородіна, М.Г. Бетлій, Н.М. Головченко та ін.]. К., 2008. 264 с.

44. Державне казначейство України URL: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>

45. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика : [монографія] / А. Д. Діброва. К.: Формат, 2008. 488 с.

46. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. /Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. 5-те вид., стер. К. : Знання, 2006. 213 с.

47. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: [моногр.] / Л. И. Дмитриченко. Донецк: УкрНТЭК, 2001. 330 с.

48. Дрига С.Г. Програмно-цільовий підхід та інституційний стан державної політики підтримки малого підприємництва. Економіка та держава. 2010. № 2. С. 11-15.

49. Економічна енциклопедія. Т.2 / редкол.: Б.Д. Гаврилишин, С.В. Мочерний, О.А. Устенко [та ін.]. Тернопіль: ВЦ «Акад.»: Акад. нар. госп-ва, 2000. 856 с.

50. Экономика: Учебник / Под ред. доц. А.С. Булатова. М.: Изд-во БЕК, 1995. 632 с.

51. Желюк Т.Л. Управління довгостроковим розвитком національної економіки: методологічні та прикладні аспекти: [монограф.] / Т.Л. Желюк. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2010. 512 с.

52. Журавка Ф.О. Оцінка ефективності реалізації державних цільових програм в соціальній сфері. Бізнес інформ. 2014. № 6. С. 202–206.

53. Загурський О.М. Інституціональне забезпечення державної підтримки аграрного сектору України. Фінанси України. 2012. № 8. С. 122-129.

54. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. №1602-III ВВР України. 2000. № 25

55. Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17 липня 1997 р. № 468/97-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

56. Закон України «Про державний бюджет на 2020 рік»

57. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. №1621-IV. ВВР України. 2004. № 25. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

58. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

59. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» №4391-17 від 09.02.2012 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>

60. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV URL: ВВР України. 2004. № 9

61. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 4 липня 2002 р. № 37-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

62. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.» від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

63. Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

64. Звіт про участь делегації України в роботі 36-ї сесії конференції ООН з питань продовольства та сільського господарства (ФАО) / URL: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?9271>

65. Звіт Рахункової Палати України за 2013 рік. К., 2014 URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/doccataloge/djdocument/16744990/Zvit2013.pdf>

66. Зеленський А.В. Сучасні тенденції податкового регулювання аграрного сектора економіки України. Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Економічні науки» 2015. №15, частина 5. С. 122-125.

67. Зеленський А.В. Фінансове регулювання аграрного сектора України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Науково-методологічні

засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах євро інтеграційних процесів: колективна монографія. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2016. С.45-53.

68. Зеленський А.В. Зарубіжний досвід державного цінового регулювання в аграрному секторі економіки. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького: Серія «Економічні науки». 2014. том 16, №1 (58), частина 1. С. 201-206.

69. Зеленський А.В. Особливості становлення та розвитку системи фінансового регулювання аграрного сектору України. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2013. №7. С.126-131.

70. Зеленський А.В. Фінансова підтримка як основа підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора України. Антикризове управління економікою України: нові виклики: матеріали III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. К.: КНЕУ, 2015. С.48-52.

71. Зеленський А.В. Інструменти системи фінансового регулювання аграрного сектору економіки України. Розвиток облікової і фінансової складових економічної науки та практики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. С. 625-630.

72. Зубець М.В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 100 с.

73. Іванець І.В. Фінансування і кредитування аграрних підприємств: автореф. Дис.. канд. екон. наук: 08.00.08 / І.В. Іванець; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». К., 2014. 20с.

74. Іванюта В.Ф. Методологічні підходи дослідження міжнародних інтеграційних процесів в аграрному секторі. Економіка АПК. 2009. №2. С.142-145.

75. Ілляшенко К.В. Перспективні напрями розвитку інвестиційної політики в АПК України. Економіка АПК. 2007. №11. С.121-125.

76. Ілляшенко К.В. Програмно-цільове фінансування видатків місцевих бюджетів: дискусійні питання оцінки ефективності. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 5. С. 857-862.

77. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України: [Монографія] / М.Я. Дем'яненко, В.М. Алексійчук, О.Є. Гудзь, А.В. Сомик К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 106 с.

78. Карлова Н.А. Сравнительный анализ методик оценки расходов на поддержку сельского хозяйства URL: www.iep.ru/files/seminari/Budjetnie.../Presentation_Karlova_fin.pptx.

79. Кваша С. М. Напрями удосконалення механізмів формування ринкової рівноваги на ринках сільськогосподарської продукції. Економіка АПК. 2011. №2. С. 161 – 167.

80. Кириленко І. Г. Агропромисловий розвиток України – криза невикористаних можливостей. Економіка АПК. 2011. №3. С.16 – 23.

81. Кириченко А.В. Бюджетно-податкове регулювання розвитку агропромислового виробництва [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / А.В. Кириченко; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2011. 20 с.

82. Кириченко О.А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи. Актуальні проблеми економіки. 2009. №5(95). С.207-222.

83. Кобута І.В. Аграрна політика підтримки сільського господарства – нові виклики в зв'язку із вступом України до СОТ URL: [www.http://magazine.faaf.org.ua](http://magazine.faaf.org.ua)

84. Ковбасюк Ю.В. Економічна політика співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями: Автореф. дис.. д-ра наук з держ. управління при Президентові України. К., 2005. 32 с.

85. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / О. І. Ковтун. Л. : „Новий Світ – 2000”, 2006. 432 с.

86. Коденська М.Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки. Економіка АПК. 2013. № 6. С. 14-21.

87. Концепція комплексної програми аграрного та сільського розвитку України URL: www.agrichamber.org.ua

88. Комарова І.В. Державна фінансова підтримка аграрного сектору України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / І.В. Комарова ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. К., 2009. 20 с.

89. Колотуха С.М. Агрокредитування, як форма державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. №2(5) Полтава : ПДАА. 2012. С. 135-140.

90. Комарова І.В. Перспективи бюджетної підтримки аграрного сектору в Україні. Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки / Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Вип.3(24). Донецьк: ДЕГІ, 2007. С. 430-433

91. Комарова І. В. Перспективи зобов'язань України щодо скорочення бюджетної підтримки сільського господарства у зв'язку зі вступом до СОТ Економіка АПК. 2007. № 2. С. 72–78.

92. Комарова І. В. Становлення та розвиток законодавчого регулювання бюджетної підтримки аграрного сектору в Україні. Держава та регіони. Серія "Економіка та підприємництво" : науково-виробничий журнал / Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". – Запоріжжя : Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". 2007. № 3. С. 108–113.

93. Комарова І. В. Ризикованість сільськогосподарського виробництва як передумова необхідності державної підтримки аграрного сектору. Держава та регіони. Серія "Економіка та підприємництво" : науково-виробничий журнал / Класичний приватний університет. Запоріжжя : Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". 2008. № 2. С. 81–89.

94. Корецький М. Х. Інноваційний процес в АПК і перспективи його розвитку: [монографія] / М. Х. Корецький, О. І. Дацій. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. 144 с.

95. Крисанов Д.Ф. Актуальне дослідження проблем управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2009. №9. С.153-157.

96. Крупка М.І. Фінансовий механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка Л.: Вид-чий центр Львівського ун-ту ім. Івана Франка, 2001. 608 с.

97. Кушнір І.В. Фінансове забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України / І.В. Кушнір : [монографія]. Миколаїв : Миколаївська обласна друкарня, 2011. 122 с.

98. Латинін М.А. Державне регулювання аграрного сектора економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / М.А. Латинін. Донецьк, 2007. 38 с.

99. Левченко Н.М. Принципи державного регулювання розвитку АПК в умовах інтеграції до європейського простору / Н.М. левченко URL: [www.http://magazine.www.kbuara.kharkov.ua](http://magazine.www.kbuara.kharkov.ua)

100. Леонтович С.П. Напрями удосконалення бюджетної фінансової підтримки розвитку аграрного сектора економіки України. Економіка та держава. 2010. № 7/2010. С. 60–63.

101. Лесная О.С. Інституціональний механізм державного регулювання розвитку підприємництва - Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. URL: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/386/822/17684.html>

102. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: наукове видання. Економіка АПК: міжнародний науковий журнал. 2009. №8. С. 177-121.

103. Лисенко В.П. Нейромережева модель розвитку державного регулювання АПК України. Вісник аграрної науки. 2009. №11. С.71-73.

104. Лупенко Ю.О. Сучасні інструменти для фінансування аграрного сектору економіки. Фінансовий ринок України. 2012. № 12. С. 26-30.

105. Лузан Ю. Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектору України в умовах членства в СОТ. Облік і фінанси АПК. 2008. №3. С. 4–10.

106. Лукінов І. Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного періоду. Економіка України. 1999. № 5. С. 8–11.
107. Мармуль Л.О. Фінансове забезпечення розвитку аграрного сектора економіки. Економіка АПК. 2006. №12. С.75-80.
108. Марцишевська Ю.Л. Роль фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору. Економіка АПК. 2009. №5. С.98-91.
109. Мармуль Л. О. Механізм формування диверсифікаційної політики підприємства в умовах трансформаційної економіки : [монографія] / Мармуль Л. О., Радева М. М. К. : ННЦ Ін-т аграрної економіки, 2006. 198с.
110. Матвеев П. М. Еколого-економічні засади формування сільськогосподарських землеволодінь і землекористувань: дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.06 / Матвеев Павло Миколайович. Харків, 2014. 358 с.
111. Махмудов О. Феномен глобалізації і економічна політика України. Схід. 2000. № 3 (34). С. 3–8.
112. Мельник Л. Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи. Економіка АПК. 2002. № 2. С. 11–17.
113. Мельник Л. Г. Экономика развития / Л. Г. Мельник. Сумы : Унив. кн., 2006. 662 с.
114. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво альтернативних видів енергетичних ресурсів як фактор підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2015. № 2. С. 18–27.
115. Механизм экономико-правового обеспечения национальной безопасности: опыт, проблемы, перспективы : монография / Н. В. Зось-Киор, В. Ю. Ратников, Н. Н. Кальченко и др. Краснодар : [б. и.], 2012. 537 с.
116. Милехин П. А. Земельные ресурсы Луганского региона: географическое расположение, характеристика и оценка земель, совершенствование государственного регулирования : [монография] / Милехин П. А. Луганск: Книжковий світ, 2010. 199 с.
117. Міщенко М. Громадська думка про земельну політику і земельну реформу в Україні. Національна безпека і оборона. 2012. № 1. С. 3–20.

118. Милованов Є. Тенденції розвитку ринку української органічної продукції. Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції : матеріали наук.-практ. семінару, 31 берез. 2004 р. Львів : [б. в.], 2004. С. 37–42.

119. Майстро С.В. Удосконалення механізму державного регулювання аграрного ринку в умовах членства України в СОТ URL: [www.http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-4/doc/3/3/03.pdf](http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-4/doc/3/3/03.pdf)

120. Мельник Т.М. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2013. № 3. С. 169-184.

121. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. І.Р. Михасюка; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка: Підручник. 2-ге вид. випр. і доповн. К.: Атіка; Ельга-Н, 2000. 592 с.

122. Могильний О. Реалії та парадокси аграрної політики. Економіка України. 2008. №12. С. 40 – 51.

123. Мостовий Г. І. Агробізнес: державне регулювання: Монографія. Харків: Основа, 2002. 300 с.

124. Навроцький С.А. Комплексна оцінка ефективності розвитку аграрного сектору України з урахуванням впливу державного фінансування. Економічний часопис - XXI. 2015. № 3–4(1). С. 88-92.

125. Назаркевич О.Б. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малих сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2014. Випуск 3(44). С. 17-19.

126. Наказ Міністерства аграрної політики України “Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р.” від 20 серпня 2003 р. № 280 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

127. Наказ Міністерства аграрної політики України та Міністерства фінансів України «Про затвердження порядку використання коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів відповідно до законодавства» від 02.07.2003 р. № 212/427. URL: www.rada.gov.ua

128. Національна акціонерна компанія «Укragenrolizing» URL: <http://www.ukragroleasing.com.ua/>

129. Непочатенко О.О. Формування фінансової політики в аграрній сфері економіки. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Частина 2 Економіка. Випуск 78. Умань, 2012. С. 7-14.

130. Ніколюк О.В. Удосконалення державного регулювання соціально-економічного захисту агробізнесу України. Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». №12 (66). 2015 С.124-130.

131. Норт Д. Институциональные изменения : рамки анализа. Вопросы экономики. 1997. № 3. С. 6–17.

132. Олійник О.В. Циклічність відтворювального процесу в сільському господарстві: Монографія / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва. Х. 2005. 322 с.

133. Онисько С.М. Вдосконалення кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банками: [Монографія] / С.М. Онисько, В.М. Ковалів, Л.В. Синявська. Львів: Апріорі, 2007. 145 с.

134. Онищенко О. Державне регулювання агропромислового комплексу Економіка України. 2003. № 1. С. 85 – 86.

135. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): [Монографія] / В.М. Опарін К.: КНЕУ, 2005. 240 с.

136. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

137. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України URL: [www.http://minagro.gov.ua](http://www.minagro.gov.ua)

138. Офіційний сайт Фонду «Східна Європа» Україна URL: <http://eef.org.ua/imgcollection/file/ukr2014.pdf>

139. Офіційний сайт Аграрного фонду України URL: <http://www.af.gov.ua/uk/2013-02-18-10-32-48/loan.html>.

140. Палюх О.М. Виконання бюджетних видатків на фінансування аграрного сектору України. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2014. №4(76). С. 247–251.

141. Палюх О.М. Шляхи оптимізації державного фінансування аграрного сектору України. Економічний простір. 2015. № 101. С. 82–92.

142. Пилипенко Г.М. Категоріальне оформлення поняття інститут: проблеми і перспективи інституціональної теорії. Економічний вісник НГУ. 2008. № 4. С. 12–18.

143. Плеханов Д.О. Передумови створення ефективної державної інвестиційної політики в сільському господарстві. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2006. № 3. С. 137-140.

144. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року №1877-IV із змінами і доповненнями URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

145. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 №973-IV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

146. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 19.09.1991 №1576-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр>.

147. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 №1576-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

148. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 №1574-VI / URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1514-17>.

149. Про аграрні розписки: Закон України URL: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.

150. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України №2157-III від 21.12.2000 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2746-24>.

151. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992 №2114-XII із змінами і доповненнями URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2114-12/>

152. Проект додаткової технічної допомоги бюджетній підтримці, що фінансується з боку ЄС, впровадженню Енергетичній Стратегії України URL: http://esco.co.ua/journal/2011_5/art100.pdf.

153. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. Економіка України. 2007. № 6. С. 50–59.

154. Прокопенко Н.С. Податкові механізми регулювання аграрного сектору : [монографія] / Н.С. Прокопенко. К. : ІПК ДСЗУ, 2011. 548 с.

155. Прутська О.О. Державна підтримка підприємницької діяльності в аграрному секторі України. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2013. № 1(76). С. 112-122.

156. Пустовіт В.М. Особливості державного регулювання аграрного сектору України. Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». №12 (70). 2016. С.42-47.

157. Радченко О.Д. Методологічне забезпечення оцінки ефективності бюджетної підтримки аграрного сектору. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит» : [науково-методичний журнал]. 2013. № 1. С. 207-212.

158. Радченко О. Структура та форми бюджетної підтримки аграрного сектору України. Економічний дискурс : [міжнародний збірник наукових праць] ; відпов. ред. Н.В. Семенишена. Тернопіль : Крок, 2004. Випуск 2. С. 193-199.

159. Савченко А.М. Концептуальні засади формування механізму регулювання корпоративного сектора в Україні. Зб. наук. праць «Вісник ЧДТУ. Серія: Економічні науки». Черкаси: ЧДТУ, 2014. Вип. 37. URL: <http://zbirecon.com/wp-content/uploads/2015/07/26.pdf>

160. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты / Н.А. Саниахметова. Одесса, 1998. С. 122.

161. Симоненко В.К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) В.К.

Симоненко, О.І. Барановський і П.С. Петренко. К. : Знання України, 2006. 280 с.

162. Скорик М.О. Система державного регулювання аграрного сектору економіки. Економіка і управління. 2015. №12. С. 17-22.

163. Скорик М.О. Фінансово-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом через державну підтримку. Ауспіція: міжнародний чесько-український випуск. 2016. №1. С.32-45.

164. Скляров Р. В. Поняття державного регулювання і державного управління економікою в умовах ринку. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. № 2 (18). 2012. С. 56-60.-с.58.

165. Скупий В.М. Соціально-економічний розвиток аграрного сектора в інтересах суспільства. Економіка України. 2005. № 4. С. 4-21.

166. Спасів Н.Я. Пріоритети фінансового забезпечення відтворення основного капіталу в умовах глобалізації URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=97>

167. Стельмащук Ю.А. Оподаткування як джерело забезпечення самоокупності та самофінансування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2006. №11. С.69-73.

168. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. Посібник / Д.М. Стеченко. К.: МАУП, 2000. 176 с.

169. Стойка А.В. Соціальна відповідальність як вища ступінь розвитку економічних суб'єктів. Менеджер: вісник ДонДУУ, 2013. №3 (65). С. 151–158.

170. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.

171. Танклевська Н.С. Сучасні тенденції розвитку кредитної політики в аграрній сфері економіки. Науковий вісник НУБіП. 2010. Вип. 145. С. 387-395.

172. Танклевська Н.С. Теоретичні засади розвитку фінансового забезпечення аграрних підприємств. Економіка: проблеми теорії та практики. 2008. Вип. 237. С.855-860.

173. Тивончук С.В. Особливості фінансового забезпечення сільського господарства у Франції і Україні. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». 2013. № 1. С. 61-69.

174. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури : монографія / А.А. Ткач; НАН України. Об'єднаний ін-т економіки. К., 2005. 295 с.

175. Угода про сільське господарство [Електронний ресурс] / СОТ; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994 р. № 981_005. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_005.

176. Удосконалення організації та управління сільським господарством в умовах децентралізації влади: науково-аналітичне видання / За ред. М.Ф. Кропивка. К. : ННЦ ІАЕ, 2014. 48 с.

177. Ульянченко Ю.О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України. Державне будівництво. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVu_2007_2_56.pdf

178. Ульянченко Ю.О. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки регіону. Автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.2 / ХарPI НАДУ при Президентові України. Х., 2005. 21 с.

179. Фролов А.Ю. Роль інституціонального середовища у державному регулюванні продовольчої сфери. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип.4. С.319-326.

180. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты / Дж. Ходжсон. М.: Дело, 2003. 464 с.

181. Хорунжий М.Й. Аграрна політика: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 1998. 240с.

182. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку : монографія / І. Я. Чугунов. К. : НІОС, 2003. 488 с.

183. Шестаковська Т.Л. Особливості формування соціально орієнтованих кластерів в Україні. Науковий вісник Полісся. 2016. №1. С.46-55.

184. Шолойко А.С. Державна підтримка розвитку сільського господарства / А.С. Шолойко. К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 128 с.

185. Шуст О.А. Бюджетне фінансування як складова державної фінансової підтримки аграрної галузі. Економіка та управління АПК. 2010. № 2(71). С. 88-93.

186. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / Шпикуляк О.Г. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. С.277-280.

187. Шпикуляк О.Г. Концептуальні основи ціноутворення в умовах аграрної економіки: теоретико-методологічний аспект. Економіка АПК. 2007. №2. С.107-110.

188. Щекович О.С. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні. Економіка АПК. 2009. № 1. С. 140-146.

189. Юрченко В.І. Про концептуальні основи державного регулювання розвитку міжрегіональної агропромислової інтеграції в умовах глобалізації економіки. Економіка та держава. 2009. № 11, листопад. С. 218-219.

190. Юрчишин В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства. Економіка України. 2001. № 2. С. 54 – 62.

191. Yatsenko, O. Methodological instruments of polyfunctional competitiveness evaluation (on the example of agriculture). USA: The Advanced Science. 2011. November. С. 30-35.

192. Paliukh O.M. Methodological approaches of the efficiency assessment of public finance of the agricultural sector. Nauka i Studia. 2015. NR14(145). P. 30–35.

193. Gryshova I, Strielkowski W, Kalyugina S. (2017). Modern Technologies in Public Administration Management: A Comparison of Estonia, India and United Kingdom. *Administratie si Management Public*, (28), 174-185.

194. Gryshova I. Ukraine`s positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness. *Економічний часопис-XXI*. 2015. №5-6. С.24-27.

195. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2017. №2. P.128-133.

196. Commons R.J. Institutional Economics. *American Economic Review*. 1931. Vol. 21. P. 648–657.

197. Zagurskiy, O. Main trends in the development of arastegui market of Ukraine. Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Nürnberg, Deutschland, 2014. Vol. 1 : Verlag SWG imex GmbH. C. 78-82.

198. Papava, V. The Economic Development Complex in the Black Sea Area: The Impact of the Global Financial and Economic Crisis. Xenophon. Paper. 2010. № 9, May. URL: [http : // icbss.org/ images/papers/xenophon_paper_no9.pdf](http://icbss.org/images/papers/xenophon_paper_no9.pdf)

199. Orden, D. WTO Disciplines on Agricultural Support: Seeking a Fair Basis for Trade. Cambridge University Press, 2014. 520 p. URL: [http : // qanypdf.dothardfornj.com/ wto-disciplines-on-david-orden-41215353.pdf](http://qanypdf.dothardfornj.com/wto-disciplines-on-david-orden-41215353.pdf).

200. Ciaian P. Key Issues and Developments in Farmland Rental Markets in EU Member States and Candidate Countries / Pavel Ciaian, d'Artis Kancs, Jo Swinnen, Kristine Van Herck and Liesbet Vranken. Factor Markets. European Commission Directorate General Research. Electronic data. Brussels, [2013–2015]. URL: <http://www.factormarkets.eu>.

201. Dabkienė V. Factors affecting the farm sustainability in Lithuania. *ЕКОНОМІКА АПК*. 2014. № 4. С. 93–100.

202. Countries and areas. United Nations Statistics Division: [website] / United Nations. Electronic data. New York, 2015. URL: <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crname>.

203. Detailed food and agricultural trade data. Food and Agriculture Organization of the United Nations : [website] / United Nations. New York, 2013. URL: <http://faostat.fao.org/site/535/default.aspx#ancor>.

204. Donaldson, A. Land Usage in the UK. UK Land Directory : [website] / UK Land Directory LTD. Electronic data. St Albans, 2002–2013. URL: [http://www.ukland directory.org.uk/land-usage.asp](http://www.uklanddirectory.org.uk/land-usage.asp).

205. Doriye E. The next stage of sovereign wealth investment: China buys Africa *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2010. № 18 (1). P. 23–31.

206. Global Land Use in an Urban Era [Electronic resource] / Eric F. Lambin, Cheikh Mbow, Charles L. Redman, Anette Reenberg, Karen C. Seto, Thomas Sikor

Rethinking. Ernst Strüngmann Forum: [website] / Frankfurt Institute for Advanced Studies. URL: http://www.esforum.de/forums/esf14_global_land_use.html.

207. EUROPE 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels, 2010. 32 p.

208. Fedun I. L. Institute of public-private partnerships as a condition for increasing innovation and investment activity in agribusiness of Ukraine. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 53–59.

209. Goncharov V. M. The investment component of ukrainian agrarian enterprises' development in conditions of land reform. *Актульні проблеми економіки*. № 10 (148). 2013. С. 118–125.

210. Khodakivska O. V. Ecologization of agrarian production: modern challenges and perspectives of development. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 43–47.

211. Markina I. A. Efficient use of the agricultural land resources. *The Advanced Science Journal*. 2015. Issue 6. P. 24–29.

212. Practice in Agricultural Business / Alexandrov D. K., Fedun A. A., Kryzhanivska O. O., Makarenko A. M., Petrenko A. S. [et al.]. – [s. l.] : [s. n.], 2015. 176 p.

Узагальнення підходів до трактування поняття фінансового регулювання

№	Автори та джерела літератури	Тлумачення поняття «фінансове регулювання»
1	Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. [72]	Фінансове регулювання – це законодавчо визначена система впливу держави на фінансові процеси у суспільстві.
2	Берлин С.И., Дердуга В.В. [73]	Фінансове регулювання – це поєднання тієї чи іншої схеми дискреційної і недискреційної фінансової політики держави з її різноманітністю елементів та інструментів регулювання у сукупності з фінансовим регулюванням господарюючих суб'єктів, при якому забезпечується гармонізація інтересів держави та суб'єктів ринкових відносин.
3	Білоглазова Г. Н. [74]	Фінансове регулювання - це система заходів, спрямованих на забезпечення стійкості фінансових інститутів і стабільності фінансового ринку в цілому, а також обмеження ризиків.
4	Благунов І.Г., Сорока Р.С., Єлейко І.В. [75]	Фінансове регулювання – це процес маневрування фінансовими ресурсами. Та є функціональним елементом управління фінансами.
5	Бречко О. [76]	Фінансове регулювання – це метод управління економічними та соціальними процесами за допомогою фінансів. Основою його як підсистеми фінансового механізму є правове регламентування розподільчих відносин у суспільстві, в окремих галузях і сферах державного регулювання, а також на окремих підприємствах.
6	Бречко О.В. [77]	Фінансове регулювання - це сукупність фінансових інструментів, за допомогою яких створюються фінансові передумови та стимули розвитку суб'єктів господарювання відповідно до їх цілей і завдань
7	Васюренко В.О. [78]	Фінансове регулювання - це сукупність фінансових інструментів, які узагальнюють низку впливів, що виникають унаслідок фінансових відносин і за допомогою яких створюються фінансові передумови та стимули розвитку суб'єктів господарювання, що відбивається на русі відповідних фінансових потоків.
8	Грязнова А.Г., Маркіна К.В. [79]	Фінансове регулювання – це вплив на економічні та соціальні процеси, спрямований на попередження можливих або усунення існуючих диспропорцій, забезпечення розвитку передових технологій і соціальної стабільності, шляхом концентрації фінансових ресурсів в одних сегментах ринку та обмеження росту об'єму фінансових ресурсів у інших.
9	Девятловський Д.Н. [80]	Фінансове регулювання - це регулювання державного бюджету, його дефіциту або профіциту, а також державного боргу.

Продовження додатку А

10	Дегтяренко Л.В. [81]	Фінансове регулювання - це процес цілеспрямованого та послідовного застосування форм і методів державного впливу на суб'єкти господарювання.
11	Дурицька Г.В. [82]	Фінансове регулювання – це сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких стимулюється, координується і регламентується діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань.
12	Ковалюк А.О. [83]	Фінансове регулювання - це фінансовий вплив на стан і розвиток з метою дотримання суб'єктами такої діяльності відповідних норм та правил, а також виконання поставлених завдань і цілей
13	Кравченко Л.А. [84]	Фінансове регулювання – це система економічних відносин, що складаються в діяльності, спрямованій на зміну кількісних і якісних показників фінансових процесів через механізм формування грошових фондів, їх перерозподілу
14	Кузишин М. С. [85]	Фінансове регулювання - це діяльність, спрямована на зміну кількісних і якісних показників фінансових процесів у економіці (держави, галузі, підприємства) через механізми надання або вилучення фінансових ресурсів.
15	Лопатников Л. І. [86]	Фінансове регулювання - це сукупність заходів з перерозподілу фінансових ресурсів, в результаті яких змінюються темпи росту окремих структурних підрозділів; може здійснюватися за допомогою саморегулювання учасниками виробництва (напр., за рахунок зміни інвестицій, розподілу прибутку тощо) і шляхом державного втручання (напр., зміни податкових ставок, пільг, введення штрафних санкцій і тд.)
16	Мочерний С.В. [87]	Фінансове регулювання - це процес здійснення цілеспрямованого впливу на соціально-економічну систему чи окремі її ланки
17	Опарін В.М., Венгер В.В., [88; 89]	Фінансове регулювання полягає у регламентуванні розподільчих відносин у суспільстві й на окремих підприємствах.
18	Самойлов Г. [90]	Фінансове регулювання - це сукупність впливів фінансових відносин на суб'єкти господарювання, які діють або по лінії управління рухом фінансових ресурсів, або по лінії ринкових відносин, які пов'язані з визначенням витрат і результатів діяльності
19	Стеченко Д.М. [91]	Фінансове регулювання - це пряме державне втручання в ринкові події через надання субвенцій, субсидій, дотацій.

Продовження додатку А

20	Турап С. [92]	Фінансове регулювання - це процес цілеспрямованого і послідовного застосування державою форм і методів фінансового впливу на суб'єктів господарювання для здійснення впливу на макроекономічну рівновагу розвитку економіки на кожному конкретному етапі її функціонування.
21	Финансистов П. [93]	Фінансове регулювання - це система заходів (законодавчих, контрольних, стимулюючих, рекомендаційних і так далі), яка забезпечує використання наявних ресурсів відповідно до встановлених цілей і завданнями суб'єкта господарювання.
22	Юрій С.І, Федосов В.М. [95]	Фінансове регулювання - це метод фінансового впливу, пов'язаний із регулюванням економічних процесів, що здійснюється через систему норм і нормативів, лімітів та фінансових резервів.

Визначення поняття «механізм державного регулювання»

№	Автор	Визначення
1	Авер'янов В.	Інструмент реалізації влади. Складовими елементами механізму є: система органів виконавчої влади; сукупність правових норм, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади і процеси її функціонування та розвитку.
2	Амосов О.	На регіональному рівні – це сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування та функціонування економічних суб'єктів у всіх сегментах і ланках господарства району
3	Астапова Г.	Система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління
4	Атамчук Г.	Складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління; інструмент реалізації виконавчої влади держави; сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління визначає та задовольняє потреби, інтереси і цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і практично втілює їх в життя, зважаючи на державну владу (механізм формування та реалізації державного управління)
5	Бакуменко В., Князєв В.	Практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей; Система політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління (комплексний механізм державного управління)
6	Гладишева А., Іванов В., Патрушев В.	Спосіб організації управління суспільними справами, де взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
7	Круглов М.	Сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють
8	Ларіна Р.	Частина системи управління, яка забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкту
9	Малиновський В.	Сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління
10	Мойсєєв Н.	Система процедур, що формують рішення або правила його прийняття; одна з центральних проблем управління будь-якими суспільними процесами
11	Рудніцька Р., Сидорчук О., Стельмах О.	Штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт

Особливості формування капіталу суб'єктів агропромислового комплексу різних організаційно-правових форм

Види організаційно-правових форм суб'єктів господарювання аграрного сектору	Нормативно-правовий акт, що регулює процес формування капіталу	Норми та положення нормативно-законодавчих актів
Усі види підприємства, що можуть функціонувати у сільському господарстві	Господарський кодекс	Регулює відносини щодо формування капіталу різноманітних форм функціонування підприємства та об'єднання підприємств сільського господарства, що мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші види діяльності) на умовах і в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими законами. Види об'єднань підприємств, їх загальний статус, а також основні вимоги щодо джерел формування їх майна здійснення ними господарської діяльності визначаються Господарським кодексом [34].
Сільськогосподарські споживчі товариства та їх спілки	Закон України «про господарські товариства»	Капітал сільськогосподарських споживчих товариств та їх спілок формуються за рахунок коштів, одержуваних внаслідок господарської діяльності, продажу цінних паперів та інших надходжень. Споживчі товариства, спілки та їх підприємства мають право одержувати в установах банків, у підприємств і організацій позички та несуть повну відповідальність за додержання кредитних договорів і розрахункової дисципліни. Після платежів у бюджет та інших обов'язкових відрахувань прибуток розподіляється загальними зборами членів споживчого товариства та радами відповідних спілок згідно з їх статутами. Споживчі товариства, спілки та їх підприємства самостійно або на добровільних засадах встановлюють вільні ціни і тарифи на продукцію виробничо-технічного призначення, сировину, сільгосппродукцію та товари народного споживання, що виробляються і закупаються ними, надані послуги з урахуванням попиту й пропозицій, за винятком продукції, товарів і послуг, на які передбачено державне регулювання цін і тарифів [30].
Колективне сільськогосподарське підприємство	Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство»	Згідно статті 17 джерелом формування фінансових ресурсів підприємства є доход, амортизаційні відрахування, кошти, одержані від продажу майна (крім землі), цінних паперів, пайові та інші внески членів підприємства, підприємств і організацій, а також інших надходжень. Підприємство має право: випускати цінні папери; користуватися банківським кредитом на комерційній основі і самостійно визначати розмір готівки, що постійно знаходиться в його касі, на поточні витрати; самостійно вибирати установи банку та страхові організації; об'єднувати частину своїх коштів з коштами інших підприємств, організацій і господарств; купувати акції, державні облигації, ощадні сертифікати та інші цінні папери [28].
Фермерське господарство	Закон України «Про фермерське господарство»	Згідно розділу VII закону фермерське господарство формує свій капітал за рахунок власних доходів, тобто прибуткової господарської діяльності. Стаття 11 закону визначає, що фермерське господарство може отримувати кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі. На безповоротній основі кошти надаються на такі цілі: відшкодування вартості розробки проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства; відшкодування частини витрат, пов'язаних зі сплатою відсотків за користування кредитами

		банків, та часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, в тому числі вартість проектно-кошторисних документів, пільгові умови кредитування, страхування фермерських господарств; підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів фермерських господарств у сільськогосподарських навчальних закладах; розширення досліджень із проблем організації і ведення виробництва у фермерських господарствах; видання рекомендацій з питань використання досягнень науково-технічного прогресу в діяльності фермерських господарств; забезпечення гарантій при кредитуванні банками фермерських господарств; забезпечення функціонування Українського державного фонду підтримки фермерських господарств та його регіональних відділень. Поворотна допомога надається для виробництва, переробки та збуту виробленої продукції, на здійснення виробничої діяльності та інші передбачені статутом Українського державного фонду підтримки фермерських господарств цілі під гарантію повернення строком від 3 до 5 років [26].
Сільськогосподарська кооперація	Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію»	Капітал сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу формується із: 1) вступних і пайових внесків, які зробили юридичні або фізичні особи у розмірах, визначених загальними зборами кооперативу. Пайовий внесок члена сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу формується з його паю та додаткових паїв. 2) доходів за рахунок: надходжень від його членів у вигляді оплати за надані послуги у процесі виробництва, заготівлі, переробки, постачання сільськогосподарської продукції; коштів або майна, які надходять у вигляді пасивних доходів; субсидій (дотацій), отриманих з державного або місцевого бюджетів для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, державних цільових фондів або в межах технічної чи благодійної допомоги; інших не заборонених законом надходжень [29].
Державне та комунальне сільськогосподарське підприємство	Господарський кодекс, Закон України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»	Капітал державних та комунальних сільськогосподарських підприємств формується з таких джерел: грошових та матеріальних внесків засновників; доходів від реалізації продукції; доходів від цінних паперів; капітальних вкладень і дотацій з бюджетів; надходжень від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів, що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредитів банків та інших кредиторів; безоплатних і благодійних внесків, пожертвувань організацій і громадян тощо. Кошти, одержані від продажу майнових об'єктів, що належать до основних фондів державного (комунального) комерційного сільськогосподарського підприємства, спрямовуються на інвестування його виробничої діяльності [33-34].
Малі та середні сільськогосподарські товаровиробники	Закон України «Про аграрні розписки»	Даний закон дав можливість використовувати фінансовий інструмент – товаророзпорядчі документи – аграрні розписки, що дозволить аграрним виробникам поповнювати оборотний капітал, отримувати матеріально-технічні ресурси у борг під заставу майбутнього урожаю [32].

*Джерело: розроблено автором на основі [26-34]

Вплив інструментів державного інституціонального регулювання на визначені ознаки розвитку економічного потенціалу аграрного бізнесу України

Назва чинника-впливу	Рівень надійності α	Коефіцієнт детермінації R^2	Порівняльна сила впливу факторної ознаки			Економічний зміст дії факторної ознаки на обсяг результативну ознаку	Економіко-математична модель
			Критерій Фішера, $F_{розр}$	Критерій Стьюдента, t -критерій	Критерій Дарбіна-Уотсона, DW		
1	2	3	4	5	6	7	8
Вплив факторів на частку ВВП аграрного бізнесу у загальному обсязі ВВП України, (y_1)							
Частка наданих банківських кредитів аграрному бізнесу у їх обсязі, %	$\alpha=0,05$	0,633	13,808	4,432	1,356 *	Збільшення частки банківських кредитів на 1% у їх загальному обсязі збільшує частку ВВП аграрного бізнесу на 0,8331 п.п	$y = 0,8331x^2 - 10,121x + 38,992$
Вплив факторів на рентабельність аграрного бізнесу (y_2)							
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,63	13,595	2,946	2,091	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП аграрного бізнесу на 1% збільшує рентабельність на 0,295 п.п	$y = 0,295x^2 - 5,648x + 33,537$
Рівень податкового навантаження аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,575	10,836	2,454	2,458	Кожен додатковий 1 % податкового навантаження у галузь зменшує рівень рентабельності на 0,1962 п.п	$y = -0,1962x^2 + 7,1976x - 43,819$
Частка наданих банківських кредитів аграрному бізнесу у їх обсязі, %	$\alpha=0,05$	0,524	8,821	1,302	2,117	Збільшення частки банківських кредитів на 1п.п у їх загальному обсязі зменшує рівень рентабельності аграрного бізнесу на 3,3528 %	$y = -3,3528x^2 + 35,14x - 71,965$
Рівень пільгового кредитування аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,678	16,863	4,040	1,418	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує рентабельність аграрного бізнесу на 0,9669 п.п	$y = 0,9669x + 0,9469$

1	2	3	4	5	6	7	8
Вплив факторів на індекс ВВП аграрного бізнесу (y_5)							
Частка обсягу бюджетних асигнувань у ВВП аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,551	9,826	5,593	1,553	Збільшення частки бюджетних асигнувань у ВВП аграрного бізнесу на 1% збільшує індекс ВВП аграрного бізнесу на 0,7762 п.п.	$y = 0,7762x^2 - 14,228x + 182,92$
Рівень податкового навантаження аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,775	27,575	2,558	2,793**	Збільшення на 1 % податкового навантаження збільшує індекс ВВП на 0,0914 п.п.	$y = 0,0914x^2 + 0,3563x + 108,92$
Частка наданих капітальних інвестицій аграрному бізнесу у загальному їх обсязі, %	$\alpha=0,05$	0,819	36,104	5,880	1,780	Збільшення частки капітальних інвестицій аграрного бізнесу у загальному їх обсязі на 1% збільшує індекс ВВП аграрного бізнесу на 15,96 п.п.	$y = 15,96x + 35,939$
Частка наданих банківських кредитів аграрному бізнесу у їх обсязі, %	$\alpha=0,05$	0,578	10,966	7,834	1,766	Збільшення частки банківських кредитів на 1 п.п у їх загальному обсязі зменшує індекс ВВП аграрного бізнесу на 15,989 п.п.	$y = -15,989x + 233,7$
Рівень пільгового кредитування аграрного бізнесу, %	$\alpha=0,05$	0,582	11,160	8,769	2,363	Кожний 1% пільгового кредитування збільшує індекс ВВП аграрного бізнесу на 2,3047 п.п.	$y = 2,3047x + 103,64$

*для показників присутнє явище автокореляції ($DW_{розр} < DW_1$); ** для показників гіпотеза про відсутність автокореляції залишків не може бути ні прийнятною, ні відкинutoю ($DW_1 < DW < DW_2$ чи $4-DW_2 < DW < 4-DW_1$)

Джерело: розраховано на підставі проведених досліджень

ДОДАТОК Е

Обсяги фінансування державних екологічних цільових програм

№	Назва державної екологічної цільової програми	Нормативно-законодавчий акт, яким затверджена програма	Державний замовник	Заплановані обсяги фінансування програми, млн. грн.	Частка фінансування програми у загальному обсязі фінансування, %
1	2	3	4	5	6
1	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року	Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 115	Міністерство аграрної політики та продовольства	128164,1	17,33
2	Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 роки	Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 977	Державне агентство лісових ресурсів	21959,9	2,97
3	Державна цільова екологічна програма ліквідації наслідків надзвичайної ситуації на території військової частини А 0829 (м. Лозова Харківської області) на 2011-2013 роки (продовжена)	Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 № 237	Міністерство надзвичайних ситуацій	76,7	0,01
4	Загальнодержавна цільова екологічна програма поводження з радіоактивними відходами	Закон України від 17.09.2008 № 516-VI	Міністерство надзвичайних ситуацій	5247,5	0,71
5	Державна цільова екологічна програма приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання "Придніпровський хімічний завод"	Постанова Кабінету Міністру України від 30.09.2009 №1029	Міністерство енергетики та вугільної промисло- вості	84,3	0,01
6	Державна цільова економічна програма "Ядерне паливо України"	Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 №1004	Міністерство енергетики та вугільної промисловос ті	13550,0	1,83
7	Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища	Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1376	Міністерство екології та природних ресурсів	152,3	0,02
8	Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року	Закон України від 21.04.2011 № 3268-VI	Міністерство екології та природних ресурсів	189053,9	25,56
9	Загальнодержавна програма зняття з	Закон України від 15.01.2009 №886-VI	Міністерство надзвичайни х	3535,9	0,48

	експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему		ситуацій		
10	Державна цільова оборонна програма утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2008-2017 роки	Постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 № 940	Міністерство оборони	4015,5	0,54
11	Державна цільова програма утилізації компонентів рідкого ракетного палива на 2010- 2014 роки	Постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 874	Міністерство оборони	115,9	0,02
12	Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року	Закон України від 23.12.2009 № 1794- VI	Міністерство охорони здоров'я	3756,1	0,51
13	Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки	Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 № 1090	Міністерство економічного розвитку і торгівлі	1732,5	0,23
14	Загальнодержавна програма реформування і розвитку житловокомунального господарства на 2009-2014 роки	Закони України: від 24.06.2004 № 1869- IV, від 11.06.2009 № 1511-VI	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житловокомуна льного господарства	23365,0	3,16
15	Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки	Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 № 243	Державне агентство з енергоефективн ості та енергозбережен ня	344770,0	46,62
РАЗОМ за програмами				739579,6	100,00

*Джерело: розроблено автором за даними [43]

Рекомендації з розробки „Положення про розвиток механізмів
фінансового регулювання державної підтримки агропромислового
комплексу”

(Проект)

I. Загальні положення

З метою надання державної підтримки аграрним товаровиробникам в Україні відповідно до вимог Світової організації торгівлі (СОТ), а також оцінки ефективності та обсягів державної підтримки аграрного сектору повинна бути сформована система контролю. Необхідно сформувати такий фінансовий механізм державної підтримки, який би розподіляв бюджетні кошти в достатньому обсязі та в межах норм СОТ.

1.1. Це Положення встановлює цілі, завдання, порядок розподілу бюджетних коштів аграрним виробникам та формування інформаційної бази для надання їх фінансової підтримки у контексті ефективності використання отриманих коштів. Положення про розвиток механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу спрямоване на надання бюджетних коштів, за відповідними напрямками, аграрним товаровиробникам з метою забезпечення благополуччя їх фінансового стану в умовах функціонування у складі СОТ та оцінку ефективності їх використання.

Контроль за виконанням бюджету має зводитися до аналізу ефективності використання наданих бюджетних коштів, а не лише до перевірки їх цільового використання. Повинна бути сформована державна база даних, яка представлятиме собою базу даних про обсяг наданих коштів, нормативно-правових актів та довідкових матеріалів у галузі аналізу, прогнозу та визначення причинно-наслідкових зв'язків між показниками ефективності діяльності аграрних товаровиробників і обсягом наданих коштів.

Продовження додатку Є

1.2. Головною метою Положення є розподіл бюджетних коштів між аграрними товаровиробниками в обсязі необхідному для простого відтворення в рамках вимог СОТ, а також підвищення ефективності використання наданих коштів. Об'єктами Програми є аграрні господарства України (відповідного регіону).

1.3. Завданнями розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах функціонування в складі СОТ є:

- збір, обробка та аналіз даних про напрями і рівні державної підтримки відповідно до вимог СОТ;
- забезпечення аграрних товаровиробників інформацією про державну підтримку за різними напрямками і вимогами, які необхідні для її отримання;
- отримання і аналіз даних про фінансовий стан господарств, які використовують державні кошти, і прогнозування його змін;
- своєчасне виявлення змін ефективності та достатності бюджетних коштів, оцінка цих змін, прогноз і розробка рекомендацій про попередження і усунення наслідків негативних процесів;
- своєчасне виявлення і аналіз чинників, що впливають на ефективність використання отриманих грошових коштів;
- регулярне інформування органів державної влади та інших суб'єктів господарської діяльності про зміни ефективності використання коштів державної підтримки.

1.4. Програма розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу повинна здійснюватися відповідно до державних програм і нормативно-правових актів.

1.5. Інформація про ефективність використання бюджетних коштів та їх достатності, про їх вплив на фінансово-економічний стан аграрних товаровиробників використовується органами державної влади різних рівнів

Продовження додатку Є

1.6. Інформація про порядок надання коштів державної підтримки відноситься до державних ресурсів. Порядок надання державної підтримки повинен відповідати державним стандартам, а також вимогам, затвердженим відповідно до правил СОТ.

1.7. Інформація про ефективність та обсяги державної підтримки аграрного сектору щорічно надається Міністерству аграрної політики та продовольства України для використання при прийнятті рішень в галузі субсидіювання аграрних товаровиробників.

1.8. У рамках програми проводиться аналіз на підставі даних спостереження за:

- рівнем коштів, що надходять з бюджетів різних рівнів;
- зміною фінансового стану аграрних товаровиробників за рахунок субсидій;
- зовнішніми і внутрішніми чинниками, що впливають на фінансово-господарську діяльність господарств;
- динамікою ефективності та достатності наданих коштів за напрямками в залежності від природно-кліматичної зони, в якій функціонує товаровиробник.

1.9. Застосування програми забезпечує:

- доступність інформації про заходи механізмів фінансового регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників;
- прозорість напрямів державної підтримки (за напрямками у відповідності до вимог СОТ);
- чітке розмежування напрямів підтримки за напрямками субсидіювання відповідно до вимог СОТ;
- надання підтримки в необхідному обсязі;
- надання підтримки товаровиробникам з урахуванням ефективності використання отриманих коштів;

Продовження додатку Є

- встановлення факторів, які чинять негативний вплив на ефективне використання коштів державної підтримки;
- прогнозування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- визначення заходів щодо попередження та усунення впливу негативних факторів, що впливають на ефективне використання коштів підтримки;
- розробку заходів, спрямованих на поліпшення використання наданих коштів;
- проведення моніторингу для забезпечення контролю за обґрунтованим розподілом бюджетних коштів і ефективним їх використанням;
- інформування органів державної влади про ефективність і достатність коштів державної підтримки (за напрямками) відповідно до норм і правил Світової організації торгівлі.

1.10. Головне управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації та інші органи виконавчої влади в межах своєї компетенції:

- розподіляють напрями державної підтримки по „скриньках” в обсязі, затвердженому в Угоді СОТ;
- розробляють алгоритм надання коштів державної підтримки з урахуванням показників ефективності використання наданих коштів, доводять цю інформацію до товаровиробників;
- формують державну базу даних для спостереження за фінансовим станом господарств і забезпечують функціонування даної системи;
- взаємодіють з органами місцевого самоврядування аграрних районів регіону з питань надання державних субсидій та організації спостереження за фінансовим станом товаровиробників на їх територіях;

Продовження додатку Є

- проводять аналіз ефективності наданих бюджетних коштів відповідно до норм і правил СОТ;
- проводять моніторинг державної підтримки;
- здійснюють за участю територіальних органів виконавчої влади збирання, зберігання, обробку інформації, а також формування державної бази даних про ефективність використання коштів державної підтримки для подальшого її надання аграрним товаровиробникам.

1.11. Головне управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації:

- координує діяльність органів виконавчої влади з організації та збору інформації про ефективність державної підтримки;
- погоджує методичну та нормативно-правову документацію територіальних органів з питань надання державної підтримки;
- забезпечує за участю державних та територіальних органів виконавчої влади сумісність бази даних про ефективність використання коштів державної підтримки, а також створює умови для її захисту.

II. Порядок виконання програми

2.1. Реалізація Програми здійснюється державними органами виконавчої влади, які здійснюють функції з розробки державної політики та нормативно-правового регулювання у сфері агропромислового комплексу, та уповноваженими органами виконавчої влади за допомогою здійснення цільових програм, інших заходів у галузі розвитку аграрного сектору та регулювання ринків аграрної продукції, сировини і продовольства.

2.2. Головне управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації спільно з органами місцевого самоврядування здійснюють:

- збір, зберігання і обробку інформації про фінансовий стан аграрних підприємств;

Продовження додатку Є

- розробку бази даних, що дозволяє надавати державну підтримку відповідно до вимог СОТ на основі даних про ефективність використання бюджетних коштів;
- підготовку пропозицій для органів місцевого самоврядування з питань поліпшення порядку надання державної підтримки;
- проведення аналізу щодо виявлення причинно - наслідкових зв'язків між фінансовим станом аграрних товаровиробників, зовнішніми факторами та обсягом державної підтримки, що впливають на ефективність використання бюджетних коштів, прогнозування динаміки спостережуваних явищ;
- передачу інформації Міністерству аграрної політики та продовольства України.

2.3. Головне управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації здійснює:

- формування обласної бази даних про обсяги державної підтримки та її ефективність;
- розробку пропозицій для державних і регіональних органів влади з реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання коштів державної підтримки.

2.4. Структура та періодичність подання інформації про ефективність державної підтримки визначаються Головним управлінням сільського господарства і продовольства облдержадміністрації.

2.5. Головне управління сільського господарства і продовольства облдержадміністрації щорічно готує і опубліковує доповідь про хід та результати реалізації державної програми в попередньому році. Доповідь підлягає опублікуванню в засобах масової інформації.

2.6. Для оцінки ефективності підпрограм державної підтримки створюється експертна комісія, до складу якої входять представники органів

виконавчої влади та незалежні експерти. Положення про склад експертної комісії, її роботу та фінансування затверджується в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Висновок експертної комісії направляється до органів державної влади області, та підлягає опублікуванню в засобах масової інформації.

III. Методологічні основи розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу в умовах функціонування в складі СОТ

3.1. Оцінка ефективності використання коштів державної підтримки проводиться за такими основними напрямками:

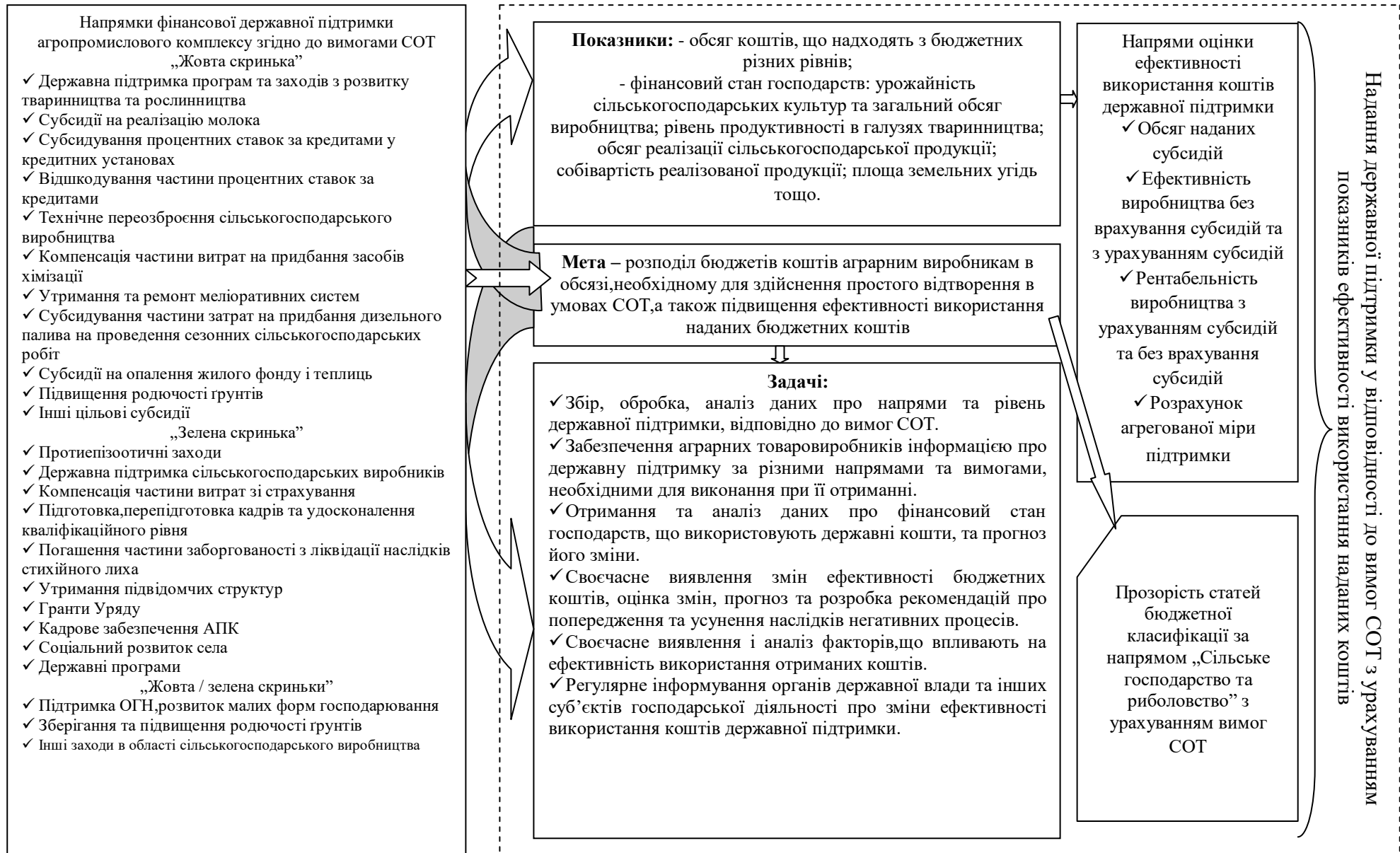
- обсягом наданої державної підтримки;
- ефективність виробництва без урахування державної підтримки;
- ефективність виробництва з урахуванням державної підтримки;
- рентабельність виробленої продукції з урахуванням державної підтримки;
- рентабельність виробленої продукції без урахування державної підтримки;
- розрахунок агрегованого заходу державної підтримки.

3.2. Аналіз ефективності державної підтримки проводиться з використанням таких методів:

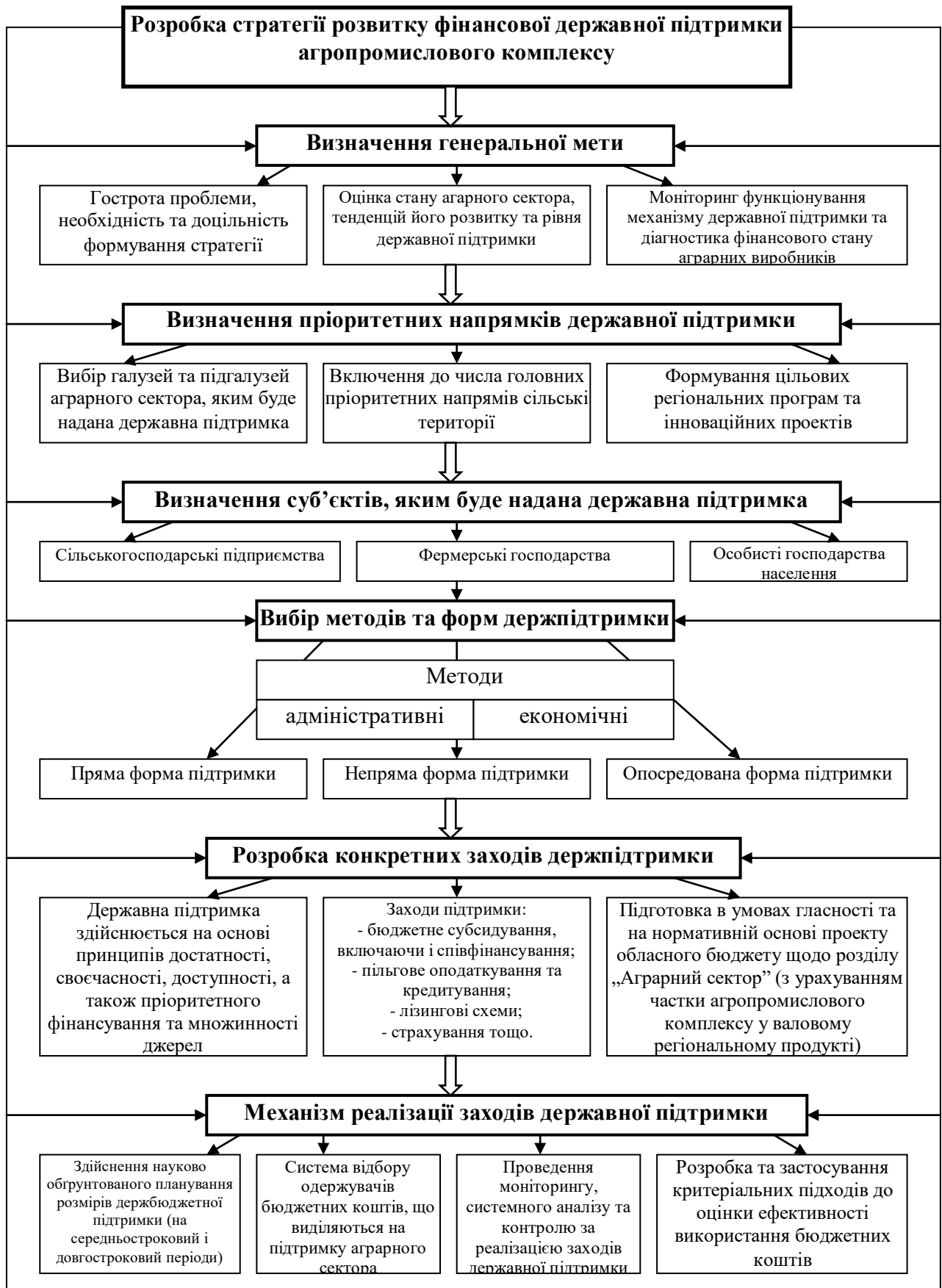
- горизонтальний, або аналіз тенденцій, при якому вивчаються зміни показників у поточному році в порівнянні з попереднім;
- вертикальний, при якому досліджується структура показників з виявленням впливу кожної позиції на результат у цілому;
- порівняльний – порівняння досліджуваних показників з аналогічними середньогалузевими або з аналогічними показниками інших товаровиробників.

Базові показники для розподілу коштів державної підтримки

Вихідна інформація	Джерело інформації
Площа аграрних угідь, га	Дані статистики, звіти аграрних підприємств
Площа орних земель, га	Дані статистики, звіти
Посівна площа, га	Дані статистики, звіти
В т.ч. (за культурами, за якими надається державна підтримка)	Дані статистики, звіти
Урожайність, ц/га (за культурами)	Дані статистики, звіти
Поголів'я тварин, гол (за видами)	Дані статистики, звіти
Надій молока на 1-ну гол, тон	Дані статистики, звіти
Обсяг коштів направлених на державну підтримку, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
В т.ч. з державного бюджету, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
з регіонального бюджету, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
В т.ч. за напрямками державної підтримки, що надається конкретному аграрному товаровиробнику, тис.грн.	Звіти аграрних підприємств
Внесено органічних добрив, т	Потрібно внести показник в форму звітності
Внесено мінеральних добрив, т	Потрібно внести показник в форму звітності
Виробнича собівартість продукції, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Звіти аграрних підприємств
Валовий збір, тис. грн.	Дані статистики, звіти
Виручка за вирахуванням ПДВ, тис.грн. (в т.ч. за видами продукції)	Звіти аграрних підприємств
Валовий прибуток / збиток, тис.грн.	Звіти аграрних підприємств
Рівень інфляції, %	Дані статистики
Рівень рентабельності діяльності, %	Дані статистики, звіти
Внутрішня ціна на продукцію, грн.	Потрібно ввести нову систему звітності
Світова ціна на продукцію, грн.	
Курс валюти на момент розрахунку обсягу державної підтримки, необхідної для надання	
Податки на одиницю продукції, грн.	
Агрегована міра підтримки	Потрібно ввести нову систему звітності
Ефективність використання наданих коштів	
Сума державної підтримки, що надається конкретному аграрному товаровиробнику, грн.	

Індикатори та завдання програми розвитку механізмів фінансового регулювання державної підтримки агропромислового комплексу

Концептуальна схема формування стратегії фінансової державної підтримки агропромислового комплексу

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-40-35, e-mail: hryvko@rada.gov.ua

№ 05-4/02-1 від 15.02.2021 р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Гурського Михайла Миколайовича на тему:
«Механізми державного фінансового регулювання агропромислового
комплексу (на прикладі Чернігівської області)»**

Результати дисертаційного дослідження на тему: «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу (на прикладі Чернігівської області)» (автор Гурський М.М.) розглянуто в Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів та використано в практичній роботі при розгляді законопроектів із досліджуваної проблематики.

Вважаємо, що висновки та пропозиції, які містяться у цих концептуальних матеріалах, є достатньо обґрунтованими і становлять практичний інтерес для вдосконалення державної соціальної політики в Україні.

Довідка видана для пред'явлення в спеціалізовану вчену раду по захисту дисертацій.

**Голова підкомітету з питань
соціального захисту і реабілітації
осіб з інвалідністю та регулювання
діяльності їх підприємств і
громадських об'єднань**

ГРИВКО С.Д.
(посв. № 110)

УКРАЇНА

СЕМЕНІВСЬКА МІСЬКА РАДА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Червоно-Лінійна, м. Семенівка, 19400, тел. 2-11-47, факс 204591-11-60, e-mail: semeniwska@ukr.net м. СРРП/Укробран

31.03.2021 № 01-20/1469

На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гурського Михайла Миколайовича

Результати дисертаційного дослідження Гурського Михайла Миколайовича на тему: «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу (на прикладі Чернігівської області)» є актуальними та своєчасними, наукова та практична цінність окремих пропозицій є необхідною для розвитку територіальних громад, а висновки підготовлені Гурським Михайлом Миколайовичем є корисними для розвитку державного фінансового регулювання агропромислового комплексу в забезпеченні стійкого розвитку територіальних громад та в цілому економіки України.

Семенівська міська територіальна громада розглянула наукові результати дисертаційного дослідження, пропозиції, висновки та повідомляє, що використовує їх в своїй поточній роботі.

Міський голова

Сергій ДЕДЕНКО

УКРАЇНА

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

пр. Мору, 1А, м. Чернігів, 14000, тел. (0462) 77-44-88, факс (0462) 67-78-13, e-mail: dapr_pos@ua.gov.ua,
sapr@ua.gov.ua, веб-сайт: СЕРІАЛ 00733702

18.04.2021 № 01-09/45

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гурського Михайла Миколайовича

Результати дисертаційного дослідження Гурського Михайла Миколайовича на тему: «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу (на прикладі Чернігівської області)» знайшли своє практичне застосування в роботі Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації та сприятимуть підвищенню ефективності роботи.

Наукові дослідження Гурського Михайла Миколайовича є актуальними та своєчасними, практична цінність окремих пропозицій є необхідною для розвитку аграрного сектору України та області.

Запропоновані висновки сприятимуть розвитку державного фінансового регулювання агропромислового комплексу та ефективно використовувати кошти на підтримку агропромислового комплексу, це дасть можливість для розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільгоспвиробника на світових ринках та забезпечить сталий розвиток економіки України.

Директор

Євген ОЛІЙНИК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
АГРАРНИХ НАУК
*Інститут сільськогосподарської
мікробіології та
агропромислового виробництва*
14035, м. Чернівці, вул. Шевченка, 97
тел. (04622) 3-17-49, в/ф 3-21-57

NATIONAL ACADEMY OF
AGRARIAN SCIENCES
*Institute of Agricultural
Microbiology and Agro-industrial
Manufacture*
14027, Shevchenko str., 97, Chernivci
Ukraine, (04622) t. 3-17-49, (f. 3-21-57

08.07.2021 № 01-11/391

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гурського Михайла Миколайовича

Основні теоретичні положення, практичні результати та висновки, що підготували в результаті виконання Михайлом Миколайовичем Гурським, аспірантом кафедри публічного управління та менеджменту організації Національного університету "Чернігівська політехніка" дисертаційної роботи на тему: «Механізми державного фінансового регулювання агропромислового комплексу (на прикладі Чернігівської області)» мають наукову новизну та практичне значення.

Результати досліджень М. М. Гурського були використані на засіданні науково-методологічного семінару Інституту на тему «Перспективи шкеного курсу в агропромисловому комплексі України: зарубіжний досвід державного регулювання аграрної сфери».

Окремі практичні результати дослідження використовуватимуться при плануванні фінансово-господарської діяльності Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН.

Директор ІСМАВ НААН

член-кореспондент НААН

А.М. Москаличко